

EINES

PER A L'ESQUERRA NACIONAL

NÚMERO 10 TARDOR 2009 6€

L'esquerra davant del mirall

FÒRUM

Josep Ramoneda

**«La quantitat de xantatge del poder econòmic
és infinita i la capacitat de resposta
del poder polític és molt escassa»**

Una conversa amb Joan Manuel Tresserras

FINESTRA Klaus-Jürgen Nagel Xavier Fernández Jaume López

CONNEXIONS Francesc Codina Ernst Hillebrand Antonio Papell

Emma Gómez **NAVEGADOR** Juan Carlos Cebrián **BLOC** Carles Bonet

FULL DE CÀLCUL Jordi Marí **EXPLORADOR** César Yáñez

Marc Badia-Miró **ARXIU** Giovanni C. Cattini **XARXA** Rosa Calafat

Manuel Pérez Jordi Serrano Matthew Tree

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

President
Joan Ridao

Vicepresidenta
Isabel Nonell

Director
Josep Vall

Vocals
Pilar Albiol
Carles Bonet
Joan Casamitjana
Alba Castellví
Marina Llansana
Eduard López
Carmel Mòdol
Anna Simó
Victor Torres

Administració
Joan Almacellas

Arxiu, Biblioteca i Documentació
Natàlia Lara
Maria Fontelles

Secció d'Estudis Històrics
Àngel Ramos

Secció d'Estudis Polítics
Arnau Albert

Secció d'Estudis Socioeconòmics
Bàrbara Lligadas

Fundació Josep Irla
Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
Fax 93 567 78 64
info@irla.cat

EINES
PER A L'ESQUERRA NACIONAL

Director
Josep Vall

Coordinació
Arnau Albert

Agraïments
Albert Aixalà
Mònica Andújar
Josep Maria Arauzo
Santí Bracons
Marcel Coderch
Glòria Comellas
Montserrat Juvanteny
Jaume Martorell
Paco Ollero
Jordi Eduard Perales
Quim Puig
Jordi Trilla
Lothar Witte

Correcció lingüística
Xavier Sanz

Traduccions
Del castellà al català: Xavier Sanz
De l'alemany al català: Sílvia Prat

Redacció
eines@irla.cat

Subscripcions
Joan Almacellas
Telèfon 93 567 78 63
jalmacellas@irla.cat

Projecte gràfic Jordi Vinyets
Impressió Comercial Gràfica Anmar
Dipòsit Legal B-31564-07
ISSN 2013-1518

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament. Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.

En enviar el seu treball a la redacció d'EINES, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet. Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a eines@irla.cat

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació

Aquesta revista ha rebut un ajut de la Direcció General del Libro, Archivos y Bibliotecas per a la seva difusió a biblioteques, centres culturals i universitats de l'Estat espanyol per a tots els números editats l'any 2009

SUMARI

PORTAL

- 7 **El futur de l'esquerra, tornar a la política**

FINESTRA

- 11 **Espanya federal?**
Klaus-Jürgen Nagel
- 23 **Abstenció a Catalunya: una qüestió de marc cognitiu**
Xavier Fernández i Jaume López

CONNEXIONS

- 39 **L'esquerra avui: de la ideologia al compromís amb la realitat**
Francesc Codina
- 47 **Com sortirà l'esquerra europea de la seva crisi?**
Ernst Hillebrand
- 65 **Crisi i socialdemocràcia**
Antonio Papell
- 75 **L'esquerra davant l'abisme: reflexionant la globalització**
Emma Gómez

NAVEGADOR

- 89 **El dilema del socialisme europeu i el ressorgiment de la socialdemocràcia als països nòrdics**
Juan Carlos Cebrián

BLOC

- 99 **Enyorança**
Carles Bonet

FÒRUM

- 103 **Josep Ramoneda**
«La quantitat de xantatge del poder econòmic és infinita i la capacitat de resposta del poder polític és molt escassa»
Una conversa amb Joan Manuel Tresserras

FULL DE CÀLCUL

- 119 **Sobre la situació actual de les finances ètiques a Catalunya**
Jordi Marí

EXPLORADOR

- 133 **Xile: una visió de conjunt**
César Yáñez i Marc Badia-Miró

ARXIU

- 145 **El revisionisme històric i la relectura de la història en el debat polític actual**
Giovanni C. Cattini

XARXA

- 156 **El sistema mèdic d'una societat africana. Els evuzok del Camerun de Lluís Mallart**
Rosa Calafat
- 158 **El somni republicà. El republicanisme a les comarques gironines 1900-1936 d'Enric Pujol**
Manuel Pérez
- 160 **Edward Palmer Thompson de Dorothy Thompson**
Jordi Serrano
- 162 **Contes d'onada i de tornada de Jordi Cussà**
Matthew Tree

PORTAL

El futur de l'esquerra, tornar a la política

El futur de l'esquerra és un tema que ha estat present a la política durant molts anys. En aquest article, explorarem les perspectives i els reptes que afronta l'esquerra en el context actual.

Des de la caiguda del mur de Berlín, vivim una etapa marcada per la globalització, un nou món on l'esquerra occidental no ha acabat de resituar-se. Ha perdut la centralitat mentre la dreta es feia amb l'hegemonia de les idees. En part, aquest fet explica perquè de forma periòdica es posa en qüestió la distinció entre dreta i esquerra. Afirmacions malintencionades per tal de desgastar l'adversari ideològic del neoliberalisme.

L'esquerra té dificultats per trobar l'encaix en el món globalitzat. Però també continua sent cert que hi ha una frontera entre la dreta i l'esquerra delimitada per la seva relació amb la idea d'igualtat i de llibertat. Ambdues comparteixen aquests valors, però els situen de manera diferent damunt de la balança. L'esquerra considera que la política és l'eina per equilibrar la llibertat i la igualtat. Per la dreta, el mercat és qui defineix la relació entre aquests dos valors, condemnant a la igualtat a jugar un paper secundari.

Però avui, com diu Josep Ramoneda, «el poder econòmic s'ha globalitzat i el poder polític no» deixant a l'esquerra sense els instruments necessaris per defensar les seves idees. I en part, això és culpa de l'actitud conservadora que ha adoptat en els darrers anys. L'abandó de la política per passar a jugar tots els partits a camp contrari. I així és molt difícil guanyar un títol. Potser per això, l'esquerra no està sabent aprofitar la primera gran crisi del capitalisme des de la desaparició del bloc soviètic ara fa vint anys.

El poder polític és un element clau en la política. És el poder polític qui ha impulsat l'estat del benestar a Europa, i l'econòmic qui avui trasllada la producció a altres continents on els treballadors no gaudeixen de protecció social per maximitzar els seus beneficis.

És el poder polític qui pot impulsar la lluita contra el canvi climàtic, i motius econòmics els que fan que països com els Estats Units encara no hagin signat el Protocol de Kyoto. És el poder polític l'únic capaç de trobar una forma justa de governança mundial, mentre que són els interessos econòmics els que van promoure la Guerra d'Iraq sota la falsa aparença d'estendre la democràcia. I és el poder polític l'únic capaç de regular un capitalisme incapaç d'autoimposar-se uns límits que garanteixin la seva pròpia estabilitat.

El repte de l'esquerra és tornar a posar en valor la política. Que no ho mesuri tot en base als costos econòmics, sinó que prioritzi els beneficis socials. Que torni a situar les persones al centre del seu projecte. Que sigui ambiciosa, emprenedora. Que greixi de nou la maquinària política perquè no sigui l'economia qui faci moure el món en exclusiva. Que torni a la política, que torni amb la gent. Perquè si renuncia a la política renuncia al seu deure: oferir un projecte de llibertat, justícia social i sostenibilitat alternatiu al de la dreta. |

FINESTRA

Espanya, federal?

Klaus-Jürgen Nagel* | klaus.nagel@upf.edu

VISTA PRÈVIA

Hi ha qui ha volgut veure en la reforma dels estatuts d'autonomia un avenç cap a l'Espanya plural i federal. I si no s'ha anat més enllà és perquè l'actual Constitució no ho permet, per la qual cosa posen de manifest la necessitat de modificar la Carta Magna. Una actitud respectable, però que obvia elements claus pel federalisme com l'existència de dos subjectes que es reconeixen la legitimitat per pactar i fomenten la seva relació en base a la confiança mútua.

En algunes disciplines acadèmiques, s'ha posat de moda comparar l'Estat espanyol amb estats federals, i en particular, amb federacions com ara Alemanya, Canadà, Bèlgica o, fins i tot, Suïssa, els Estats Units d'Amèrica (EUA) o la llunyana Austràlia. Això vol dir que l'Estat espanyol (ja) s'agrupa a la categoria de les federacions? Si establim una comparació, alguna cosa deuen tenir en comú. Però d'altra banda, les caracteritzacions que trobem a la literatura també denoten que els autors tenen dubtes: *quasi federal state*, *imperfect federalism*, *incomplete federalism*; *federation in the making*; «*postmodern mode of federal development*, però també *unfulfilled federalism*.

També n'hi ha que agrupen l'Estat espanyol en el grup d'estats regionalitzats, amb Itàlia, per exemple. Però també es pot discutir incloure aquests països com a subgrup a la denominació genèrica de federalisme o d'acords federals, rebutjant, al mateix temps, classificar aquests països com a federacions.

* Professor de Ciència Política a la UPF

La comparació amb estats generalment classificats com a federacions fàcilment demostra que l'Estat espanyol no ho és

Però per què tants problemes a l'hora de classificar el sistema espanyol? Què tenen les federacions clàssiques que no té l'Estat espanyol? No hi ha cap catàleg de criteris necessaris per merèixer la classificació de federal o, encara més exigent, de federació. Tanmateix, creiem que la comparació amb estats generalment classificats com a federacions fàcilment demostra que l'Estat espanyol no ho és tot i compartir alguns dels criteris, i malgrat el fet que totes les federacions reconegudes, analitzades una per una, probablement tampoc no compliran tots els criteris que aquí analitzarem.

Federalisme no és sinònim de competències

El principal motiu per comparar l'Estat espanyol amb federacions reconegudes és el seu elevat grau de descentralització. Hi ha federacions com per exemple Àustria, on el nivell de competències dels Estats membres tampoc no és més elevat que el de les comunitats autònomes espanyoles. Però hi ha autors exigents com William H. Riker (1920-1993) que demanen que, en una federació, els Estats federats han de disposar d'algunes competències realment exclusives. Només així es pot entendre la divisió de la sobirania. Només així, els representants dels Estats federats estan a la mateixa alçada quan es troben amb els negociadors de l'Estat federal i els poden mirar directament als ulls.

Tanmateix, les competències de les comunitats autò-

nomes normalment són compartides o concurrents. Cal dir, també, que aquesta idea de la divisió de la sobirania és molt més característica per federacions de tipus dual, com els EUA, que a Europa, on predomina la idea de la subsidiarietat. En la gran majoria de les federacions, la sobirania dels Estats membres es subratlla concedint-los les competències residuals, és a dir, que les competències no enumerades a la Constitució, automàticament, estan a la disposició dels estats membres. Això no és el cas de l'Estat espanyol, però tampoc no és així al Canadà o a Bèlgica, i en moltes altres federacions com ara Alemanya, Àustria o Rússia on, de fet, tots els camps possibles estan ja adjudicats a un nivell o altre, i la clàusula té un valor més aviat simbòlic.

En moltes federacions, els nivells comparteixen cada vegada més competències. Fins i tot als EUA, el sistema federal més dual. Recentment, a Alemanya o a Suïssa, s'ha intentat tornar a desenllaçar les competències, mitjançant reformes bastant diferents. Per la seva part, a l'Estat espanyol, els nous Estatuts d'Autonomia representen un intent de blindar competències autonòmiques, contra la tendència que porta cap a una cooperació cada vegada més entrelaçada.

Els defensors de la tesi que l'Estat espanyol és federal també poden al·legar que les comunitats autònomes realitzen una part força elevada de les despeses públiques, fins i tot quotes superiors a les que poden gastar estats membres de nombroses federacions reconegudes.

Federalisme és pactar. Els estats que es federen es reconeixen, mútuament, la capacitat de pactar, i almenys en això, es tracten com a iguals

És cert que a federacions clàssiques com els EUA els estats membres competeixen entre ells per atraure inversions, recursos i ciutadans, amb un grau d'autonomia financera elevada i possibilitats normatives de fixar un IRPF o un IVA propi, sense que hi hagi un sistema general de perequació¹ financera. També a Suïssa els cantons reglen i cobren el seu IRPF, dins de les normes de la constitució federal. Tanmateix, cal dir que federacions clàssiques com el Canadà, Austràlia i també la nova federació belga practiquen una perequació financera considerable, per finançar prestacions socials elevades. Fins i tot als EUA hi ha tendències molt controvertides per involucrar, cada vegada més, la Federació en el finançament dels pressupostos dels Estats. Si anem a les federacions de caràcter clarament cooperatiu d'Europa, ens podem trobar amb casos com ara Alemanya, on l'autonomia normativa quant a impostos importants és fins i tot inferior a la ja per si minsa de les comunitats autònomes, malgrat tenir més autonomia a l'hora de gestionar el seu cobrament; i on la perequació financera assoleix un nivell de despesa per càpita molt similar entre els Estats membres, encara que teòricament respecta l'ordre de captació.

Però si no exclouem les federacions cooperatives ni les que comparteixen impostos i practiquen perequació de la categoria de les federacions, llavors no crec que s'hagi d'excloure l'Estat espanyol només perquè les comuni-

tats autònoms no tenen gaire autonomia normativa en aquest tema, ni perquè no cobren, amb la seva pròpia administració, els impostos que després reben parcialment. L'argumentació que presentem aquí va més enllà de la descentralització i de l'autonomia financera. Federalisme és pactar. La paraula llatina *foedus* és pot traduir com a «pacte», «contracte», «aliança», «tractat», «lliga». Els que participen en un *foedus* es reconeixen, mútuament, la capacitat de pactar i, almenys en això, es tracten com a iguals. Tots són igualment necessaris per pactar. Darrera del federalisme hi ha tota una filosofia i tota una cultura política. Cal confiança mútua, si no el pacte no té sentit, i menys si és, com en la gran majoria de les federacions, un pacte «etern».

La desconfiança de molts catalans amb l'Estat espanyol, i alhora de molts espanyols amb Catalunya, es reflecteix en moltes enquestes, però també és característica d'una part de l'elit política, econòmica i cultural. El pacte federal demana lleialtat, però en les dues direccions. És més, en les federacions, bona part de la societat reproduïx l'estructura de l'estat federal. Les associacions civils fan ús de la mateixa matriu territorial. A l'Estat espanyol, l'associacionisme social, laboral, econòmic, cultural i esportiu segueix aquestes pautes en algunes de les seves comunitats autònomes, però no a tot arreu.

Pel que fa al sistema de partits, trobem casos de federacions on coexisteixen partits que actuen a tota la federació amb partits que només es presenten a eleccions

1 Repartició igual

TAULA 1. ARGUMENTS A FAVOR I EN CONTRA QUE L'ESTAT ESPANYOL ÉS UNA FEDERACIÓ

Arguments a favor	Arguments en contra
Tot el país està organitzat en comunitats autònomes	Ni la cultura política és federal, ni la societat està organitzada en concordança amb el mapa autonòmic
L'estat és descentralitzat. Les comunitats autònomes tenen un nivell de competències alt, malgrat que aquestes normalment són concurrents o compartides.	Només hi ha un Estat.
Les comunitats autònomes realitzen una bona part de les despeses de l'Estat en general, però no tenen gaire poder normatiu ni participació en la gestió dels ingressos.	No hi ha cap pacte fundacional. Les comunitats autònomes no prenen part en la redacció de la Constitució, ni tampoc del procés d'esmenar-la
Els poders executiu i legislatiu estan doblats, existeixen en els dos nivells	Les comunitats autònomes no són enumerades a la Constitució
S'han introduït elements pactistes com ara: la conferència de presidents, les conferències sectorials i les Conferències d'Assumptes Relacionats amb les Comunitats Europees, la participació en cossos i gremis de l'Estat...	No hi ha segona cambra de representació autonòmica
	Les comunitats autònomes no participen en la composició del Tribunal Constitucional
	Les comunitats autònomes no tenen constitucions, tenen estatuts que són lleis orgàniques del legislador central
	Les comunitats autònomes no tenen competències residuals
	Les províncies continuen existint i gaudint de protecció constitucional
	Les comunitats autònomes tenen molt poc poder jurídic

Font: Elaboració pròpia

**Darrere del federalisme hi ha tota
una filosofia i tota una cultura política.
Cal confiança mútua, si no,
el pacte no té sentit**

ons en algun o alguns dels estats membres. A Suïssa o a l'Índia, els partits dominants són del primer tipus, al Canadà –on per exemple, el Partit liberal du Québec no forma part del Partit Liberal du Canada– dominen les formacions del segon tipus. Trobem el cas excepcional de Bèlgica, on tots els partits són del segon tipus. Són més nombrosos els casos on els sistemes de partits de la federació es constitueixen exclusivament –o gairebé– amb formacions d'àmbit federal, com ara a Alemanya, Àustria, Austràlia i moltes federacions llatinoamericanes. Però en aquests casos, els partits es doten d'una estructura interna federal, i les seves seccions en els Estats federals decideixen quins candidats presenten i quines coalicions realitzen per formar governs als Estats federals. Per tant no són teledirigits des de la capital. Cal dir que a l'Estat espanyol, alguns partits centrals s'han adaptat millor que altres a l'estructura territorial de les comunitats autònomes, però sense que les seccions de tots els partits rellevants hagin arribat al grau d'autonomia –això sí, cooperativa– que ostenten les seccions territorials de les federacions, fins i tot de les més cooperatives.

La Constitució ha de ser un pacte federal

Òbviament, la Constitució Espanyola del 1978 és un pacte. Però no entre les comunitats autònomes –que ni tan sols existien– ni tampoc entre les comunitats autònomes

i el demos general. Habitualment, les constitucions federals enumeren els territoris que entren en el pacte. És veritat, tanmateix, que el mapa actual de l'Estat espanyol sembla més el d'una federació, on tot el territori està dividit en estats membres, i que l'autonomia no es redueix, com al Regne Unit, a territoris determinats. Però, curiosament, la Constitució protegeix també a les províncies, una subdivisió de l'Estat central, contra la seva possible abolicció per part d'algunes comunitats autònomes, cosa poc habitual en federacions, on els estats membres consideren la seva organització territorial interior com una de les seves competències bàsiques.

Hi ha federacions que no segueixen la pràctica d'enumerar els membres del pacte, per deixar una porta oberta a entrades de nous membres, com ara els EUA, Austràlia, el Canadà o el famós Grundgesetz alemany de 1949, que tanmateix sí que enumerava els Länder que ja n'eren membres. Tanmateix, les federacions que no ho fan –la constitució dels EUA, en el preàmbul, només fa servir el *we the people* en forma singular–, quan parlen de les condicions per esmenar o canviar la constitució, deixen palès que no prescindeixen dels estats membres. Per canviar o esmenar la constitució d'una federació, cal una majoria qualificada dels estats membres. A Alemanya, el llistó és relativament baix. A la segona cambra, on només hi ha representants dels governs dels estats membres, ha d'haver-hi una majoria de dos terços dels vots. Als EUA o a Mèxic, per posar exemples, on la segona cam-

Hi ha desconfiança de molts catalans amb l'Estat espanyol i de molts espanyols amb Catalunya. El pacte federal demana lleialtat, però en les dues direccions

bra és un senat, i al Canadà, també cal una ratificació per part dels Estats. I fins i tot allà on es pot esmenar o canviar la Constitució via referèndum, com a Suïssa, es demana la doble majoria: la del *demos* de la federació, i la de la majoria dels *demos* dels cantons. Aquesta prescripció pactista sobre com canviar les regles del joc no existeix a l'Estat espanyol, on les comunitats autònomes poden proposar canvis constitucionals, però no les poden evitar.

Encara que no sigui un criteri discutit gaire en la literatura, potser també és digne d'esment que la majoria de les federacions procurin limitar el poder de la capital de la federació. En algun cas l'establiment de la federació és una protecció contra una capital preponderant, com va passar per exemple a l'Argentina o a Àustria. Ocasionalment, les federacions funden capitals totalment noves –Washington, Canberra, Brasília, Abuja...–, per no donar la capitalitat al centre poblacional o econòmic de la federació. Moltes vegades, les capitals tenen un estatus especial, de districte federal, que vol dir que els seus habitants tenen menys drets, precisament per viure en la capital. Molts ciutadans de Washington D.C. protesten per no tenir cap representació al senat, per exemple. En altres casos, les capitals de la federació són petites ciutats dins del territori d'algun estat membre –Ottawa, Bonn,...–. És cert que hi han els casos de Berlín i Brussel·les, capitals de les federacions alemanya i belga, respectivament, i al mateix temps, podríem dir, estats membres de la federació. Però en el cas alemany, Berlín dista molt de ser el

centre econòmic del país –la seva població és relativament pobre–, i moltes institucions federals tenen la seva seu en altres ciutats. Per posar exemples, les seus dels tribunals federals d'última instància són a Karlsruhe –Constitucional i part del Suprem–, Leipzig –una cambra del Suprem i l'Administratiu–, Erfurt –Magistratura de Treball–, Munic –Hisenda i Patents–, i Kassel –Seguretat Social–; l'agència federal de treball és a Nuremberg, la presidència de la primera televisió federal canvia de manera rotatòria entre les cadenes que en són membres, mentre que la segona cadena té la seu a Magúncia. I pel que fa a Brussel·les, no té les mateixes competències i privilegis que els altres territoris que constitueixen la Federació belga, si no menys. Tot això no passa en el cas espanyol.

Se'm podria dir que un Estat inicialment no federal es pot federalitzar, que pot canviar la constitució per ser-ho. Sí, òbviament. L'exemple belga ho demostra. Però les reformes constitucionals que transformen l'Estat unitari belga en una federació són pactades amb les comunitats i regions.

Un bon pacte fundacional incrementa la confiança entre els que pacten i la lleialtat mútua. En molts casos –com ara a Alemanya, Suïssa, i els EUA, entre d'altres– una confederació precedia la constitució federal, i el pas de la confederació cap a la federació va tenir lloc dins del procés de construcció de la nació. En pocs casos, les constitucions federals serveixen per mantenir units estats que són plurinacionals; s'intenta fomentar la confiança mínima per continuar sent una *polity*. En els dos supòsits

La majoria de les federacions procuren limitar el poder de la capital de la federació. Això no passa en el cas espanyol

esmentats, però especialment en aquest segon, de vegades és necessari introduir elements d'asimetria per assegurar a les minories estructurals que ells també tenen oportunitats iguals a la federació, malgrat la seva situació minoritària. Exemples en podrien ser el disseny territorial, diferències en el joc de les competències, una representació desigual al centre, drets de vet especials... El grau d'asimetria no determina si es tracta d'una federació o no. A l'Estat espanyol, els que construeixen la nació espanyola, majoritàriament, no han tingut en compte ni la federació simètrica ni l'asimètrica; i els intents de garantir el futur d'un Estat comú, plurinacional, mitjançant mesures constitucionals o legislatives asimètriques sempre han trobat respostes de resimetrització. D'aquesta manera, no s'ha creat el grau de confiança que sí que és un element necessari d'una federació.

Resumint, en les federacions la constitució és un pacte entre els pobles dels estats membres o entre el poble general i els pobles dels estats membres, i a les regles d'esmenar-la també necessiten el beneplàcit almenys de la majoria dels estats membres –en una confederació, per canviar el tractat confederal, cal el sí de tots. La participació en el procés de les esmenes d'un Senat com l'espanyol, que no representa els estats membres, no pot complir, segons la nostra opinió, aquest criteri.

Com dèiem, a l'Estat espanyol el sistema d'esmenar la Constitució prescindeix del vistiplau de les comunitats autònomes, mentre que aquestes sí que han de pactar les

seves lleis orgàniques, els estatuts, amb l'Estat central. En el procés d'esmenar els estatuts, sí que podem trobar elements pactistes: la iniciativa ha de venir de la Comunitat, els parlaments de les comunitats autònomes han de presentar la proposta i participen, al menys en un principi, en les negociacions, i poden retirar les propostes. Les comunitats autònomes no tenen la última paraula sobre el text, ja que al final del procés hauran de ratificar o rebutjar un text fet pel legislador central. En les federacions, les constitucions dels estats membres les fan els mateixos estats membres, segons les seves respectives regles, però sempre sense contradir la constitució de la federació. Constitucions d'estats federals alemanys o nord-americans moltes vegades tenen articles que, per contradir la constitució federal posterior, ja no estan en vigor. Per comprovar si s'ha respectat la constitució federal, actuaran institucions federals, però normalment a posteriori. A Suïssa, país que no té tribunal constitucional federal, el parlament federal ha de ratificar la constitució cantonal –per tant, un procés a l'inrevés de l'espanyol. Però com és habitual en les federacions però no a l'Estat espanyol, aquestes institucions jurídiques o legislatives federals són de *shared rule*, govern compartit. Això ens porta a una altra diferència.

Les institucions del govern de la federació han de ser de govern compartit

En estats plurinacionals a vegades és necessari introduir elements d'asimetria per assegurar a les minories estructurals que elles també tenen oportunitats iguals en la federació

El federalisme combina l'autogovern de les entitats –*self rule*– amb el govern compartit al centre –*shared rule*–. En una federació, els dos nivells estan en equilibri. Els dos nivells tenen autoritat pròpia, no derivada, i les seves decisions són directament vinculants pel ciutadà, sense que calgui una ratificació per part de ningú. Mentre es pot argumentar que malgrat tot les comunitats autònomes tenen un elevat grau de *self rule*, és molt difícil d'interpretar que el govern espanyol sigui un govern compartit. És totalment cert que hi ha federacions –i moltes– on l'executiu federal, el primer ministre o president del govern en democràcies parlamentàries o el president en democràcies presidencials és votat per la primera cambra del parlament o directament pel *demos* de tota la federació. En aquest sentit, Suïssa –on el govern federal és elegit per les dues cambres en sessió conjunta– o EUA –on la component federal pot tenir per conseqüència que el candidat amb més vots no arribi a ser president– són les excepcions. Però fins i tot a Alemanya, el president –el càrrec executiu formalment més alt– és votat per una assemblea que representa, en la seva meitat, els parlaments dels Länder. I també és cert que en moltes primeres cambres del poder legislatiu no trobem components federals. Una altra vegada els EUA, on els estats membres controlen l'accés a les eleccions i també la delimitació de les circumscripcions, també en les eleccions federals, són l'excepció. Però són realment rares les federacions on, com a l'Estat espanyol, ni la segona cambra representa els estats membres, sigui en

forma de senat, com a EUA, Suïssa, Nigèria, o les federacions llatinoamericanes, és a dir, amb senadors votats per l'electorat dels estats membres, o en forma de Bundesrat, com a Àustria –amb representants elegits pels parlaments dels Länder– o com a Alemanya –amb representants dels governs dels Länder. És cert que existeixen federacions on, com per exemple a Mèxic, hi ha un nombre inferior de senadors que no representen Estats. També passa a Bèlgica, on la majoria dels senadors són d'elecció directa, però hi ha un nombre important de senadors enviats per les Comunitats, però també hi ha un petit grup de nomenats. Però a l'Estat espanyol, la situació és a l'inrevés, en termes numèrics, i en addició, el poder del Senat és força menor que el del Congrés.

L'excepció és el Canadà, on els membres del Senat són designats pel primer ministre. Però cal dir que en aquest país, el poder de les Conferències de Primers Ministres dels estats membres és alt. Ben sovint, en federacions de caràcter més cooperatiu, aquestes conferències reuneixen un poder molt important, mentre que a l'Estat espanyol, on només s'han convocat en comptades ocasions, no substitueixen l'absència d'una cambra de les comunitats autònomes ni molt menys. Aquí són convocades i, quant a l'agenda, controlades pel president del govern central.

Tant a Canadà com a Alemanya o a Àustria, els primers ministres dels estats membres també es reuneixen pel seu compte, sense presència de l'Estat central. El federalisme

Els intents de garantir un Estat espanyol comú, plurinacional, mitjançant mesures constitucionals o legislatives asimètriques sempre han trobat respostes de resimetrització

cooperatiu de caire horitzontal, on primers ministres –o ministres– de tots els estats membres d'una federació es reuneixen i arriben a decisions importants, normalment per unanimitat, es practica molt a Alemanya, per exemple. En aquest país, la federació no té competències sobre la majoria dels aspectes de cultura i de l'educació, i és la conferència de ministres de cultura –Kultusministerkonferenz (KMK)– que pren les decisions rellevants per homogeneïtzar el sistema escolar, per mostrar un exemple. És a dir, la reducció de la diversitat s'autoorganitza. La KMK, per cert, ja existia abans de la fundació de la República Federal d'Alemanya.

Per la seva part, a hores d'ara, a l'Estat espanyol no és imaginable que les conferències de presidents de governs autonòmics o dels seus consellers puguin arribar a tenir una importància semblant, i sobretot és difícilment imaginable que arribin a decisions importants sense la presència del govern central. És cert que la introducció de les Conferències Sectorials i de les Conferències d'Assumptes Relacionats amb les Comunitats Europees poden interpretar-se com a passos cap a les típiques negociacions multilaterals de les federacions de caire més cooperatiu, però a hores d'ara les negociacions entre governs de les comunitats autònomes i el govern central encara força sovint passen per altres canals. També és cert que, a través dels Estatuts de nova generació, les comunitats autònomes comencen a participar amb representants propis en alguns cossos i gremis de l'Estat central, però, tanmateix, no tenen el pes que tenen els represen-

tants dels Länder en institucions de la federació alemanya, des de les televisions fins al Banc Central.

D'altra banda, costa acceptar com a federació un país on els estats membres no tenen una influència considerable sobre la composició de la institució àrbitre, el Tribunal Constitucional. Més fàcil és imaginar-se un país que en funcioni sense. De fet, Suïssa no en té, perquè hi ha la possibilitat que el poble –i els pobles– puguin prendre l'última decisió mitjançant referèndums. Però allà on n'hi ha, cal que hi hagi la influència esmentada dels estats membres sobre la seva composició. És molt probable que, en sistemes federals, i malgrat la confiança –condició necessària esmentada abans– els arbitres tinguin més feina que en estats unitaris. D'aquesta manera, els presidents de federacions nord i sud-americanes, o fins i tot el president rus, quan nomenen jutges del Constitucional –o de les Corts supremes–, necessiten el vistiplau del Senat. I a Alemanya, on els jutges són nomenats pel poder legislatiu, la meitat els tria el Bundesrat, la cambra de representació territorial.

Un argument potser fins ara infravalorat o menys conegut, i que va contra l'eventual caràcter federal de l'Estat espanyol, és la gairebé absència de poder jurídic de les comunitats autònomes. Pels autors del *Federalist*, grans intèrprets de la Constitució dels EUA, el federalisme sobretot és una separació de poders doblada: horitzontal i vertical. La idea del federalisme nord-americà, tanmateix, és dual: dividir les competències entre els dos nivells, federal i federat. Almenys inicialment amb la idea que cada

A l'Estat espanyol el sistema d'esmenar la Constitució prescindeix del vistiplau de les autonomies, mentre que aquestes sí que han de pactar els estatuts amb l'Estat central

competència estigui o bé en mans de la federació –poques–, i la resta, totalment en mans dels estats membres. «Totalment» vol dir que la legislació, execució i jurisdicció es trobessin al mateix nivell territorial. D'aquesta manera, els estats, sobre els seus assumptes, han de legislar, executar les seves lleis amb la seva pròpia administració, finançar aquestes tasques autònomament, i jutjar els transgressors contra la seva autoritat i contra les seves lleis amb els seus propis tribunals. D'aquesta manera, trobem Estats que, pels crims comesos contra les seves lleis, preveuen la pena de mort, i altres no, i són els tribunals dels estats membres que decideixen en última instància, i amb criteris bastant diferents. És clar que sempre dins dels límits que, segons la interpretació del Tribunal Suprem, estableix la constitució nord-americana. Pels crims comesos contra lleis de la federació, aquesta disposa del seu sistema jurídic propi. És veritat que en altres federacions, de caire més cooperatiu, trobem un repartiment del poder jurídic diferent. Al Canadà o a Alemanya, per exemple, tots els tribunals de primera instància o de les primeres instàncies són tribunals dels estats membres, però la última instància és un tribunal de la federació.

Sigui com sigui, creiem que és de gran importància per una federació que els estats membres tinguin aquesta potestat típica per qualsevol estat de decidir contra els transgressors de les lleis. Exercir el monopoli de la violència legítima és un criteri per ser Estat. Ostentar el poder jurídic subratlla el caràcter estatal dels membres d'una fe-

deració, i la seva noció de sobirania. Això ens porta a l'últim argument a presentar aquí.

Cal que els membres d'una federació tinguin caràcter estatal

Vivim en un món globalitzat, on ja no hi ha gaire independència, però sí molta interdependència. Els estats membres de les federacions insisteixen en tenir-hi la seva part, en aquest «inter», de ser reconeguts com a *partners*, i de poder ostentar la simbologia corresponent. A les federacions, s'acostuma a respectar més aquest desig. Difícilment ens podem imaginar un primer ministre bavarès o un governador de Califòrnia demanant al president alemany o nord-americà el vistiplau de la seva investidura, tal com ho han de fer els presidents dels governs de Catalunya. El primer ministre bavarès i el governador de Califòrnia tenen una base de legitimitat pròpia que no necessita ser ratificada per una autoritat federal. Precisament quan a Rússia, sota la presidència de Vladimir Putin, els governadors dels estats membres passen a ser nomenats pel president rus, molts comencen a dubtar del caràcter federal del sistema, encara que els nomenats necessitin l'acceptació dels parlaments regionals.

En federacions, no acostuma a haver-hi problema si els estats membres fan ús de les seves competències per demostrar el caràcter estatal en la seva simbologia i s'autoanomenen, per exemple, *the sovereign state of Alabama* (Estat Sobirà d'Alabama) o *Freistaat Bayern* (Estat

Mentre es pot argumentar que malgrat tot les comunitats autònomes tenen un elevat grau d'autogovern, és molt difícil d'interpretar que el govern espanyol sigui un govern compartit

Lliure de Baviera). S'entén que les seves institucions són estat bavarès o alabamès, no alemany o estatunidenc. Per això, Baviera i els altres estats alemanys tenen representacions (Landesvertretung) oficials a Berlín.

Aquest doble nivell d'estatalitat correspon a l'acceptació de dos nivells de *demos*, i la simbologia hi correspon, i ajuda a crear també una doble identitat, òbviament de caire estatal, no nacional. L'Estat Lliure de Baviera o l'Estat Sobirà d'Alabama no són nacions, però sí estats, encara que no independents. Òbviament, l'estatalitat dels estats membres d'una federació difereix força del caràcter de Catalunya, on les institucions són institucions de l'Estat espanyol i punt. Una federació, sigui uninacional –com la majoria– o plurinacional –unes poques–, és un estat d'estats.

Conclusions

A causa d'una descentralització considerable, la *self rule* de les comunitats autònomes és comparable amb l'autogovern d'estats membres de federacions, encara que li manquin competències exclusives. Pel que fa a la seva quota de despesa, també són comparables, malgrat no gaudir de gaires competències normatives. Però federalisme no només vol dir *self rule*, sinó també el govern compartit al centre. I és aquí on trobem diferències categorials entre l'Estat espanyol i les federacions. La Consti-

tució Espanyola no és federal. Les regles per esmenar-la tampoc no ho són. Les institucions del centre no són de *shared rule*, ni tampoc en el cas dels poders legislatiu i jurídic. Les autonomies són Estat espanyol, i la falta d'una competència jurídica pròpia ho subratlla. Ni tan sols simbòlicament tenen tracte de ser estat.

Per federalitzar l'Estat espanyol cal un pacte amb les nacions i regions per exemple segons el model belga, que és un dels pocs casos existents d'un estat unitari que passa a ser estat federal, sense guerra ni revolució. Però el fet que a l'Estat espanyol no hi ha cultura política federal, i que la seva societat encara no hagi acceptat prou bé a organitzar-se a base de l'estructura territorial autonòmica –amb les excepcions que tots coneixem–, actua com un fre a aquest procés. La federalització també és improbable, perquè només una part del nacionalisme espanyol la veu en consonància amb els seus interessos nacionals; una altra part, des de fa poc, considera l'Estat de les Autonomies establert per la Constitució com la culminació de la història nacional espanyola, i en aquest sentit rebutja el federalisme i desconfia no només del nacionalisme dels altres, sinó també dels propis federalistes, quan precisament una de les precondicions per una federalització reeixida és la confiança. La desconfiança entre les nacions de l'estat fa difícil arribar als mínims de confiança mútua i lleialtat que una federació necessita. Probablement no hi ha prou disposició per part de la nació majoritària per a millorar la confiança establint les asimetries jurídiques necessàries per pal-

Costa acceptar com a federació un país on els estats membres no tenen una influència considerable sobre la composició de la institució àrbitre, el Tribunal Constitucional

liar les preocupacions de les nacions minoritàries de ser menystingudes com a nacions.

Per tot el que hem dit, considerem que l'Estat espanyol s'agrupa millor a la categoria d'estat regionalitzat, i que les tendències a la seva federalització, que existeixen, de moment no troben les condicions per reeixir plenament. |

Abstenció a Catalunya: una qüestió de marc cognitiu

Xavier Fernández i Marín* | xavier.fernandez@upf.edu

Jaume López** | jaume.lopez@upf.edu

VISTA PRÈVIA

Edat? Classe social? Nivell educatiu? Nombre d'habitants del municipi? Anys de residència?... L'endemà d'unes eleccions, i sobretot darrerament donats els baixos nivells de participació de les convocatòries més recents, tornem invariablement a preguntar-nos per les causes de l'abstenció electoral. A Catalunya aquesta pregunta va lligada indefectiblement a la qüestió dels diferents nivells de participació segons el tipus de comicis, fenomen al qual s'acostuma a fer referència com a «abstenció diferencial». L'estudi que presentem, utilitzant una metodologia estadística nova, defensa que la principal variable per explicar la participació electoral a les eleccions al Parlament de Catalunya –al marge de l'edat– és el marc cultural de referència.

«No veiem les coses com són, sinó com som»

ANAÏS NIN (1903-1977)

El marc cognitiu

Anar a votar o no, no només és una acció sinó, que abans que res, és una decisió, i com a tal ha de ser estudiada. Una decisió serà més o menys racional, però sempre serà el que podríem dir «raonable», al menys per a l'individu que la pren: sempre es donaran –i no només als altres sinó a un mateix– raons per explicar(-se) la seva decisió. Aquest és el punt d'origen de la nostra recerca: considerar el fet de participar o no, o dit amb altres paraules, d'abstenir-se, com una decisió raonable i a partir d'aquí, buscar en la literatura científica, més enllà de les habituals teories elaborades des de la ciència política, mecanismes sobre els que existeix un consens a assenyalar com a claus de la decisió. Entre ells cal destacar el *framing* o *frame*, el que podríem traduir com a marc cognitiu.

* Investigador de l'IBEL i professor de Ciència Política a la UPF

** Professor de Ciència Política a la UPF i a la UOC

El marc cognitiu és el conjunt de mecanismes que, estructurant la informació d'una o altra forma, condicionen la manera de veure les coses i, per tant, les decisions individuals

Hi ha moltes teories i visions lligades a aquest terme que, essencialment, podríem definir com el conjunt de mecanismes que, estructurant la informació d'una o altra forma, condicionen la manera de veure les coses i, per tant, les decisions individuals. Dit d'una altra forma, la decisió és fruit d'un raonament conscient, però aquest es produeix d'acord i en el marc d'un sistema d'interpretació de les informacions, de prioritjació de valors i dimensions que va més enllà d'aquesta consciència, i al que fem referència quan parlem de l'efecte *framing*.¹

Les línies de recerca que es vinculen a l'estudi d'aquests mecanismes són diverses però, bàsicament, les podem dividir en dos grans grups. Per un costat trobem les teories de la comunicació i la ciència política que s'han centrat a analitzar com els mitjans de comunicació, –presentant d'una o altra forma les seves informacions, prioritjant uns temes sobre els altres– afecten al comportament dels ciutadans i votants.

Per exemple, no és el mateix presentar una reunió d'extrema dreta en el context d'una discussió sobre llibertat d'expressió que vinculada a notícies sobre seguretat ciutadana. Com tampoc és el mateix, tot i que siguin lògicament equivalents en aquest cas, un titular que afirmi que «la immigració s'ha doblat» (passant d'un 5% a un 10%) que un altre que assenyali que «la immigració no supe-

ra el 10%». El que nombrosos estudis en aquest àmbit s'han dedicat a estudiar és l'impacte d'aquestes diferències, és a dir, els efectes de les variacions en l'enquadrament o *frame*.²

D'altra banda, amb una perspectiva més sociològica, trobem tot un seguit de teories que des de fa molts anys assenyalen la importància dels sistemes de filtres cognitius que els individus adquireixen al llarg dels anys i amb els que interpreten les informacions. En aquest cas, el subjecte d'anàlisi no són els emissors de la informació, sinó els receptors; no s'interessen per l'aspecte manipulador o proactiu del *framing* sinó per l'element passiu, mental, que en enquadrar les informacions de l'entorn d'una o altra manera acaba produint un efecte en el comportament de l'individu. En aquesta segona perspectiva de recerca, l'ús del terme *frame* a vegades ha estat substituït per d'altres d'equivalents en les respectives teories. És el cas, per exemple, de l'*habitus* proposat pel sociòleg Pierre Bourdieu (1930-2002) i que defineix com una matriu estructurant de les percepcions i les accions dels individus que respon a unes estructures socials internalitzades, no apreses racionalment sinó practicades, i que no necessàriament s'adiuen amb la seva posició socioeconòmica present.³

1 Veure CHONG, D. i DRUCKMAN, J., «Framing Theory». *Annual Review of Political Science*. Volum 10. Pàgines 103-26. Palo Alto, 2007.

2 SÁDABA, T., *Framing: el encuadre de las noticias. El binomio terrorismo-medios*. La Crujía. Buenos Aires, 2008.

3 BOURDIEU, P., *El sentido práctico*. Taurus. Madrid, 1991. En canvi, Erving Goffman (1922-1982), ja feia referència explícita al terme *frame* a l'hora de parlar de les formes transmeses i compartides per la societat, a través de les quals es

A Catalunya podem distingir dos marcs culturals de referència, el catalanocèntric i l'hispanocèntric, a partir dels quals cadascú de nosaltres interpretem el món

Està clar que ambdues perspectives acaben trobant-se tot i subratllar aspectes diferents del fenomen. Com afirmen els estudiosos del *framing* comunicatiu, per tal que els mitjans i els polítics tinguin èxit amb els seus enquadraments d'informació cal que hi hagi uns mecanismes inconscients que filtrin i reelaborin les informacions.⁴ És a dir, un individu sense aquests filtres cognitius probablement resultaria indiferent davant de canvis de *frame* informatiu.⁵

Socialització o càlcul? Teories del comportament electoral i síntesi racionalculturalista

Tot i que el concepte de marc cognitiu no acostuma a sortir en les explicacions de l'abstenció, com dèiem a l'inici de l'article, creiem que cal incorporar-lo en l'estudi de la participació electoral –i política, més general. Com succeïa quan explicàvem les contribucions sobre l'efecte *framing*,

en parlar de les teories sobre l'abstenció podem tornar a dividir-les en dos grans grups. Aquelles que s'han orientat a investigar com els individus valoren les diverses alternatives d'acció i, finalment, com actuen; i les que han assenyalat la importància explicativa de les variables socioeconòmiques com la classe social, el nivell educatiu, el número d'habitants del municipi... Les primeres s'articulen dins del paradigma anomenat de l'elecció racional i es concentren a destacar com canvis en els costos i beneficis atribuïbles a les diverses possibilitats que se li plantegen a l'individu poden alterar el seu comportament, en aquest cas, anar a votar o no. Alternativament, l'altre tipus d'explicacions acostumen a girar entorn del concepte de socialització, tot afirmant que els condicionaments socials que estructurin la vida d'un individu van conformant un sistema de valors i de respostes que expliquen el seu comportament.

Entremig d'ambdues se'ns apareix fonamental el concepte de marc cognitiu, com a punt de síntesi de les seves diverses aportacions. Tal com ens posen de manifest les teories que abans assenyalàvem, els individus filtren les informacions d'una o altra manera i és aquesta rellevància subjectiva, i en part generada per mecanismes avaluadors inconscients, la que entrarà en joc quan, ja des de la plena consciència, es tinguin en compte les diverses alternatives i es prengui una decisió. És evident que el càlcul racional tindrà un paper. I també que les opcions en joc hauran estat filtrades per la pròpia manera d'entendre i percebre el món, i que aquests filtratges no

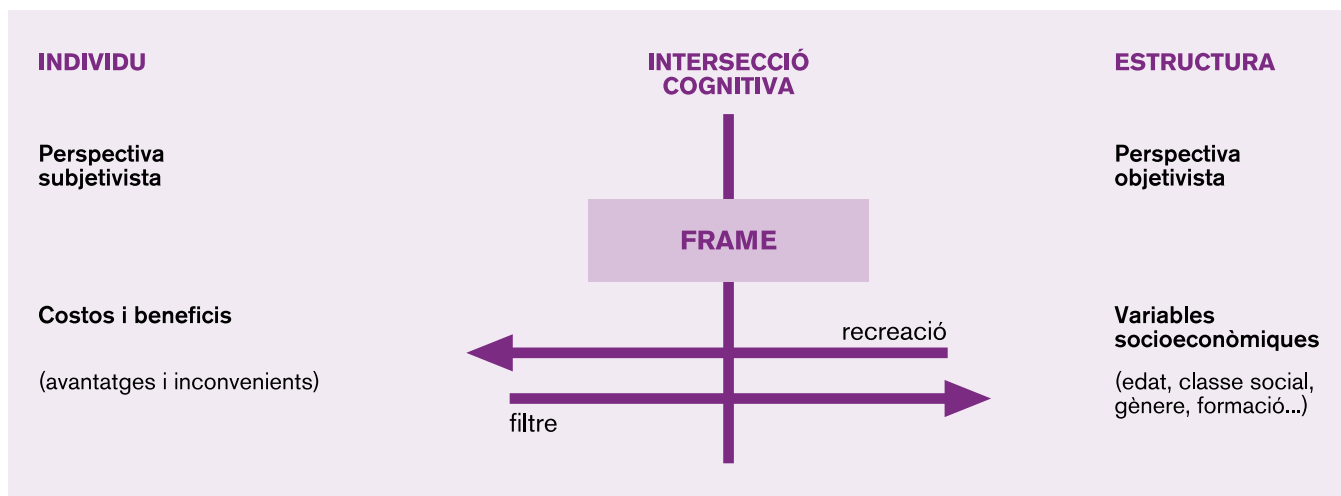
mira la realitat –veure **GOFFMAN**, E., *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Northeastern University Press. Lebanon, 1986.

4 **HWANG**, H., **GOTLIEB**, M., **NAH**, S. i **MCLEOD**, D., «Applying a cognitive-processing model to presidential debate effects: Postdebate news analysis and primed reflection». *Journal of Communication*. Número 57. Pàgines 40-59. Malden, 2007.

5 Sobre la complexa relació entre el que s'ha anomenat *frames in thoughts i frames in communication* veure **DRUCKMAN** J. N., «The implications of framing effects for citizen competence». *Political Behaviour*. Volum 23. Número 3. Pàgines 225–256. Berlin, 2001.

El marc cognitiu catalanocèntric convergeix en referències bàsiques de l'univers social de l'individu les informacions i estímuls culturals que es produeixen bàsicament a Catalunya

FIGURA 1. SITUACIÓ DEL *FRAME* EN L'ESQUEMA D'ELEMENTS CAUSALS DE LA DECISIÓ DE VOTAR

Font: Elaboració pròpia

són aliens a la situació socioeconòmica i vital en la que s'enquadra l'individu.

Podem referir-nos a aquesta intersecció de teories explicatives com a intersecció cognitiva que situa el *frame* cognitiu en el centre –veure figura 1– de l'argument explicatiu. L'individu decideix, l'individu pensa i actua conscient –tal com plantegen les teories de l'elecció racional–, però també l'individu filtra, l'individu pondera inconscientment les diverses alternatives d'acord amb els seus valors i marcs interpretatius que han estat generats en el si d'unes determinades circumstàncies socials –com la

classe social, el gènere, l'edat, la cultura, l'educació...–, com les que assenyalen els defensors de la socialització per a l'explicació de la participació electoral.

L'abstenció a Catalunya i a l'Estat espanyol

Més enllà d'algunes reflexions sobre els millors dies per anar a votar, de si es tracten d'eleccions de canvi o de continuïtat, o alguna anàlisi sobre el vot electrònic que podríem considerar sota l'enfocament de l'avaluació dels cost-

El marc cultural de referència hispanocèntric es construeix sobre un imaginari cultural en què és l'Estat espanyol l'àmbit identitari i d'adscripció des del que s'entén i s'observa el món

benefici de votar, la majoria d'explicacions de l'abstenció a Catalunya i a l'Estat espanyol les podem situar en el marc del paradigma de la socialització. Després de 30 anys de democràcia quines conclusions se n'extreuen? En el cas espanyol, la literatura afirma que només es poden establir correlacions fortes i estables entre la participació i l'edat i la mida del municipi en el següent sentit: els joves voten menys i es vota més en els petits municipis.⁶ El fet que no es puguin destacar diferències significatives i estables en la participació electoral –però sí en d'altres tipus de participació política– segons el tipus d'ocupació, el nivell de renda o el nivell educatiu s'ha explicat pel fet que votar a l'Estat espanyol representa uns costos molt baixos que qualsevol pot assumir fàcilment –no cal, com en altres països, registrar-se. En aquest sentit, es pot afirmar que les desigualtats socials a l'Estat espanyol no s'han traslladat a la participació electoral.⁷ Una altra cosa és qui vota què.

A Catalunya se l'ha situada dins d'aquests mateixos esquemes –només edat i mida de municipi resulten sig-

nificatius– però l'atenció principal se l'han emportat les destacables diferències de participació segons el tipus d'elecció, amb més abstenció a les eleccions al Parlament de Catalunya i a les locals, i menys a les del Congrés dels Diputats. Tot i que aquestes diferències també es donen a la resta de l'Estat, a Catalunya són més grans.⁸ És el que s'anomena «abstenció diferencial». Les teories per explicar aquest fenomen són diverses. Alguns observadors el situen en un context més ampli i assenyalen que a d'altres països europeus –i a d'altres indrets de l'Estat, com a Madrid– també es donen aquestes oscil·lacions entre «eleccions de primer ordre», percebudes com les més importants pels votants, i de «segon ordre», que són valorades com a secundàries. També s'ha atribuït durant molts anys a una manca d'oferta electoral, bàsicament d'esquerres i no catalanista, que desmobilitzaria a aquesta part de l'electorat a les eleccions catalanes. Finalment, altres autors han afirmat que els temes de campanya de les eleccions al Parlament de Catalunya i els que interessin a l'electorat no són coincidents, almenys per una part dels votants, el que es tradueix en abstenció.⁹ Paral·lelament, diversos autors han insistit a negar cap relació entre aquest comportament i diferències en

6 CAÍNZOS, M., «Desigualdades sociales y participación política en España». *Zona Abierta*. Número 106-107. Pàgines 91-174. Madrid, 2004. i FERRER, M., MEDINA, L. i TORCAL, M., «La participación política: factores explicativos» a MONTERO, J. i TORCAL, M. (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*. CIS. Madrid, 2006.

7 BARREIRO, B., «¿Cuándo las desigualdades sociales se convierten en desigualdades políticas?». *Zona Abierta*. Número 106-107. Pàgines 65-90. Madrid, 2004. i BOIX, C. i RIBA, C., «Las bases sociales y políticas de la abstención en las elecciones generales españolas: recursos individuales, movilización estratégica e instituciones electorales». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. Número 90. Pàgines 95-128. Madrid, 2000.

8 PALLARÉS, F. (ed.), *Elecciones i comportament electoral a Catalunya 1992-1999*. Mediterrània. Barcelona, 1999.

9 LAGO, I., MONTERO, J. i TORCAL, M., «The 2006 regional election in Catalonia: Exit, voice, and electoral market failure». *South European Society & Politics*. Número 12 (2). Pàgines 221-235. Abingdon, 2007.

El marc cultural és una variable contínua i no dicotòmica: no hi ha dos grups estancs en la societat catalana

el sentiment nacional o de pertinença que si estarien presents en l'elecció d'un o altre partit.¹⁰

Hipòtesi: el marc cultural de referència

Com ja hem afirmat, proposem aproximar-nos a l'estudi de l'abstenció considerant-la com una decisió més i destacant la importància dels marcs cognitius, com una peça clau en la que es conjuminen alhora socialització i elecció. No tindria sentit, però, començar apuntant cap a marcs cognitius relatius a les variables socioeconòmiques clàssiques que en aquest tema ja han demostrat la seva manca de potencial explicatiu. Els marcs cognitius que probablement trobéssim associats a elles no destacarien unes pautes definides i característiques sobre el comportament participatiu. En canvi, ens sembla que pel fet de no poder-se reflectir sobre cap de les variables tradicionals s'ha escapat de l'estudi un tipus de marcs cognitius absolutament operatius a casa nostra i que, com a tals, podrien tenir un impacte sobre el fenomen de l'abstenció. Es tracta del que podríem qualificar com a marcs culturals de referència, el sistema de filtres i interpretacions associats a la cultura predominant des d'on cadascú de nosaltres interpretem el món. A Catalunya podem distingir-ne dos: el catalanocèntric i l'hispanocèntric.

Per catalanocèntric entenem el marc cognitiu que convergeix en referències bàsiques de l'univers social de l'individu les informacions, *inputs* i estímuls culturals que es produeixen exclusivament o prioritàriament a Catalunya; mentre que el marc cultural de referència hispanocèntric es construeix sobre un imaginari cultural on l'Estat espanyol és l'àmbit identitari i d'adscripció des del qual s'entén i s'observa el món.

El marc cultural de referència no ha de confondre's amb altres indicadors utilitzats habitualment. No és igual que la «identificació nacional subjectiva» tot i que tingui relació amb aquesta. Un marc cognitiu és l'expressió d'un sistema de filtres dels quals l'individu no és del tot conscient i que es materialitzen de formes diverses. La nostra hipòtesi és que també té un impacte sobre la participació electoral. En canvi, la identificació nacional que es recull a les enquestes és una expressió conscient que pot ser un reflex d'aquest marc i/o conseqüència d'altres qüestions –per exemple, de la conjuntura política. El marc cultural de referència no és tampoc simplement un reflex de l'enquadrament dels mitjans de comunicació. Naturalment, el tipus d'informacions rebudes influeix en aquest marc però no explica la seva complexitat, que té múltiples dimensions. En la nostra operacionalització de la variable hem inclòs el consum informatiu en la mateixa com una via per capturar estadísticament aquest mecanisme que, en tot cas, no s'ha de confondre amb el *frame* informatiu

10 VALLÈS, J. M. (et. al.), *Actituds polítiques i comportament electoral a Catalunya: Materials per a un debat social*. Informe per a la Direcció General de Participació Ciutadana. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2008.

Per tal de definir el marc cultural de referència hem tingut en compte el consum de mitjans d'informació, l'ús de la llengua als diferents contextos i el grau d'identificació nacional subjectiva

consumit pel votant.¹¹ Així mateix, al nostre entendre, el marc cultural és una variable contínua i no dicotòmica: no hi ha dos grups estancs en la societat catalana, tot i que pot haver gent molt catalanocèntrica –i, per tant, poc hispanocèntrica– i a l'inrevés.

Disseny estadístic i resultats

Per contrastar la hipòtesi que el marc cultural de referència permet explicar i predir la participació electoral, s'han pres les dades de l'enquesta que ofereix informació sobre participació electoral en les darreres eleccions al Parlament de Catalunya. Es tracta de l'enquesta REO 367 del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO), realitzada el novembre de 2006, amb una mostra de 2.100 individus. Es demana el record de vot per a aquestes eleccions i també per a les darreres eleccions al Congrés dels Diputats de maig de 2004.¹²

Els mètodes estadístics utilitzats són, per un costat, el model d'ítem-resposta i, per l'altre, la inferència bayesia-

na. El model d'ítem-resposta permet resumir en una dimensió latent les respostes binàries (sí o no) a una bateria de preguntes. Aquest model, emprat a bastament al camp de la psicologia cognitiva, ha estat utilitzat també en el camp de la ciència política més recentment –per situar, per exemple, en un únic eix ideològic els congressistes, senadors o els membres del Tribunal Suprem dels Estats Units d'Amèrica. En el nostre cas, el fem servir per operacionalitzar el marc cultural de referència. Pel que fa a l'estimació dels paràmetres, es fa servir l'estadística bayesiana en lloc de l'habitual estadística freqüentista.¹³

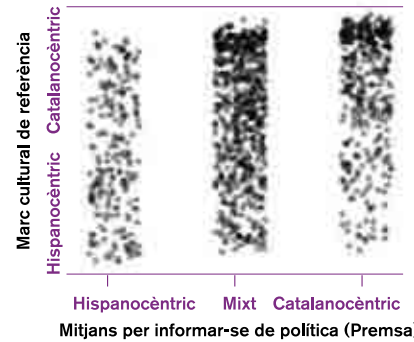
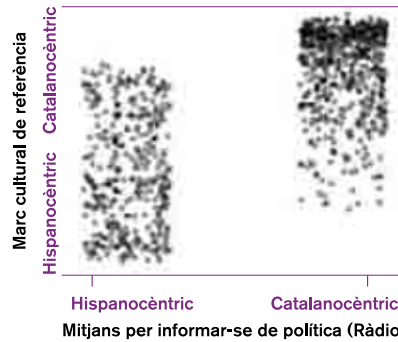
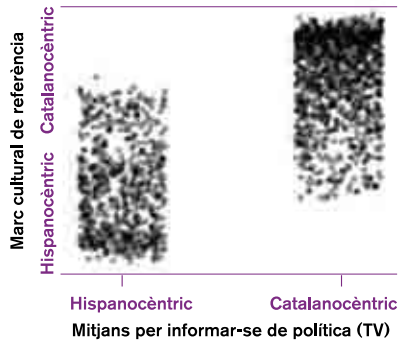
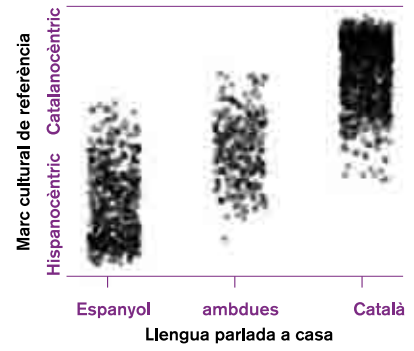
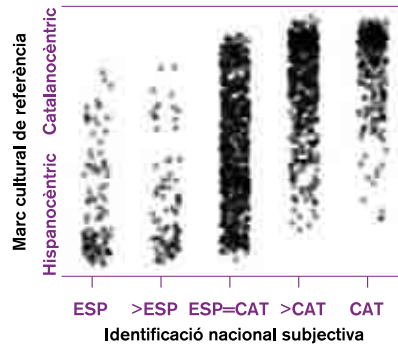
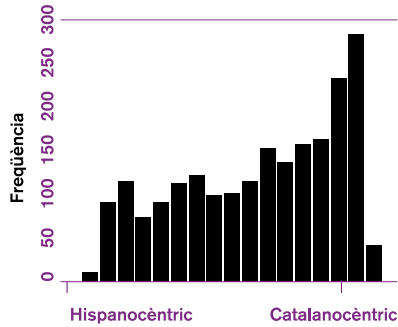
Per tal de definir el marc cultural de referència hem tingut en compte el consum de mitjans per informar-se de política –televisió, ràdio i premsa–, la llengua parlada a diferents contextos –a casa, amb els amics i a la feina– i el diferent grau d'identificació nacional subjectiva. L'extensió del present article no ens permet el comentari en detall de les tècniques emprades, però sí dels resultats. La figura 2 presenta la distribució de valors del marc cultural de referència en relació a d'altres variables, tot mostrant la seva manca d'equivalència amb aquestes.

11 Tot i que la informació consumida –en els mitjans...– i la predisposició –a veure el món d'una determinada manera– es reforcen mútuament es tracta de mecanismes diferents. Sobre el tipus de referències als telenotícies de la televisió pública catalana veure PALÀ, R. i IBÁÑEZ A., *Marc de referència als Telenotícies de TV3*. Informe del Grup de Periodistes Ramon Barnils. Barcelona, 2009.

12 Una enquesta semblant va ser feta pel Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), però s'ha descartat perquè no conté informació sobre el consum de mitjans dels individus ni informació tan refinada com la del CEO sobre la llengua. No obstant això, els resultats són substancialment iguals tenint en compte que el marc de referència no pot ser mesurat amb tanta precisió.

13 Entre els avantatges de l'estadística bayesiana respecte de l'estadística tradicional –freqüentista o fisheriana– destaca el tractament de les dades i els seus paràmetres que no són considerats com a quantitats fixes amb uns llindars de significació, sinó com a quantitats associades –cadascuna d'elles– a distribucions de probabilitat diferents –condicionades per la informació disponible–, el que també permet fer un tractament dels valors perduts, que es poden integrar al model de manera natural.

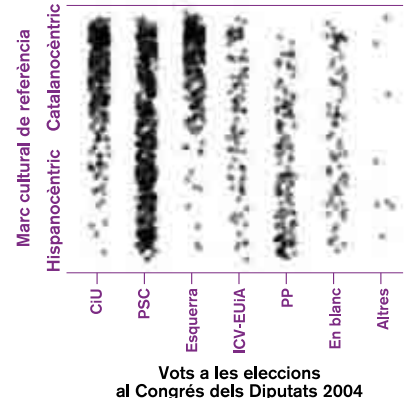
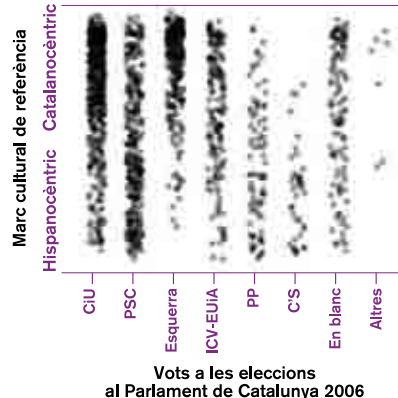
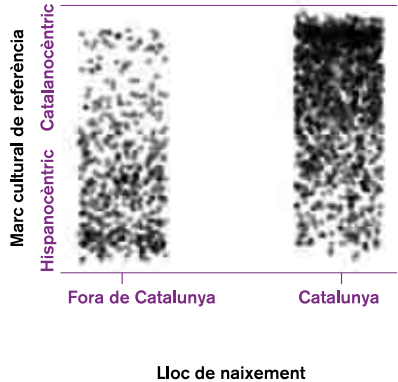
FIGURA 2. DISTRIBUCIÓ DE FREQÜÈNCIES DEL MARC CULTURAL DE REFERÈNCIA I DIAGRAMES DE DISPERSIÓ SEGONS DIVERSES VARIABLES (CADA PUNT ÈS UN ENQUESTAT)

S'ha considerat mitjans hispanocèntrics les televisions TVE 1, TVE 2, Tele 5, Antena 3, Canal Plus, Canal Satélite Digital, Cuatro, La Sexta i Canal 9; i mitjans catalanocèntrics TV3, Canal 33, 3/24 i les televisions locals

S'ha considerat mitjans hispanocèntrics les emissores SER, COPE Onda Cero, RNE, Radio Teletaxi, Ona Rambla, Cadena Dial, Cadena 100, Radio 80, Radio Intereconomía, Radio 5, Radio 3 i 40 Principales; i mitjans catalanocèntrics Catalunya Ràdio, Ràdio 4, RAC1, Com Ràdio, Ona Catalana, Catalunya Informació, Catalunya Cultura, Flaix FM, RAC 105 i les emissores locals

S'ha considerat mitjans hispanocèntrics els diaris *El País*, *El Mundo*, *ABC*, *La Razón* i els diaris gratuïts; com a mitjans catalanocèntrics *El Punt, Avui* i els comarcals; i com a mixtos, *La Vanguardia* i l'edició catalana i castellana de *El Periódico*

Lloc de naixement

Vots a les eleccions al Parlament de Catalunya 2006

Vots a les eleccions al Congrés dels Diputats 2004

Els hispanocèntrics tenen un 70% menys de probabilitat de votar que la mitjana en unes eleccions catalanes i els més catalanocèntrics tres vegades més probabilitats de fer-ho

La figura 3 presenta les prediccions fetes amb el model estadístic per a les variables més importants per explicar la participació electoral a Catalunya: l'edat, el marc de referència i el nivell de renda.¹⁴ A l'eix horitzontal hi ha representats els valors que cadascuna d'aquestes variables pot prendre, amb el seu rang màxim. A l'eix vertical hi ha la probabilitat predita de votar segons el model expressada en «raons», és a dir, quantes vegades més probable és que voti un ciutadà depenent de la seva edat, marc de referència o nivell de renda respecte l'individu de referència –aquell que és útil en les comparacions dels efectes de les variables–, que és un jove de 18 anys nascut a Catalunya –i ambdós pares també–, amb educació secundària, que viu a un municipi d'entre 10.000 i 150.000 habitants, amb un nivell de renda d'entre 1.000 i 2.000 euros mensuals i amb un marc cultural de referència representatiu de la mitjana de Catalunya. La línia negra correspon a la predicció sobre el Parlament de Catalunya, mentre que la línia morada ho fa sobre la predicció del Congrés dels Diputats. Les bandes transparents representen la incertesa associada a cadascuna de les prediccions, amb un nivell de confiança del 95%.

En termes generals, la figura 3 mostra que l'edat és la variable més important per explicar el fet d'anar a votar o

no a les eleccions al Congrés dels Diputats. La diferència entre l'individu de 18 anys –grup de referència– i els que en tenen 60 és d'unes quinze vegades més probabilitat de votar en el darrer grup d'edat. L'efecte també es dona en les eleccions al Parlament, però és molt menys pronunciat –cinc vegades major probabilitat. És, justament, en aquestes eleccions on el potencial del marc cultural de referència es posa clarament de manifest.

En el cas del marc cultural de referència, quan els ciutadans de referència (valors mitjans) es comparen amb els hispanocèntrics, aquests darrers tenen un 70% menys de probabilitat de votar que els primers –efecte multiplicatiu entorn del 0,3. En canvi, els individus més catalanocèntrics tenen una probabilitat tres vegades major de votar que els que estan al voltant de la mitja. El rang predit –les diferències entre els valors extrems– entre els hispanocèntrics i els catalanocèntrics és major que el rang entre els joves de 18 anys i els adults de 80 en les eleccions al Parlament.

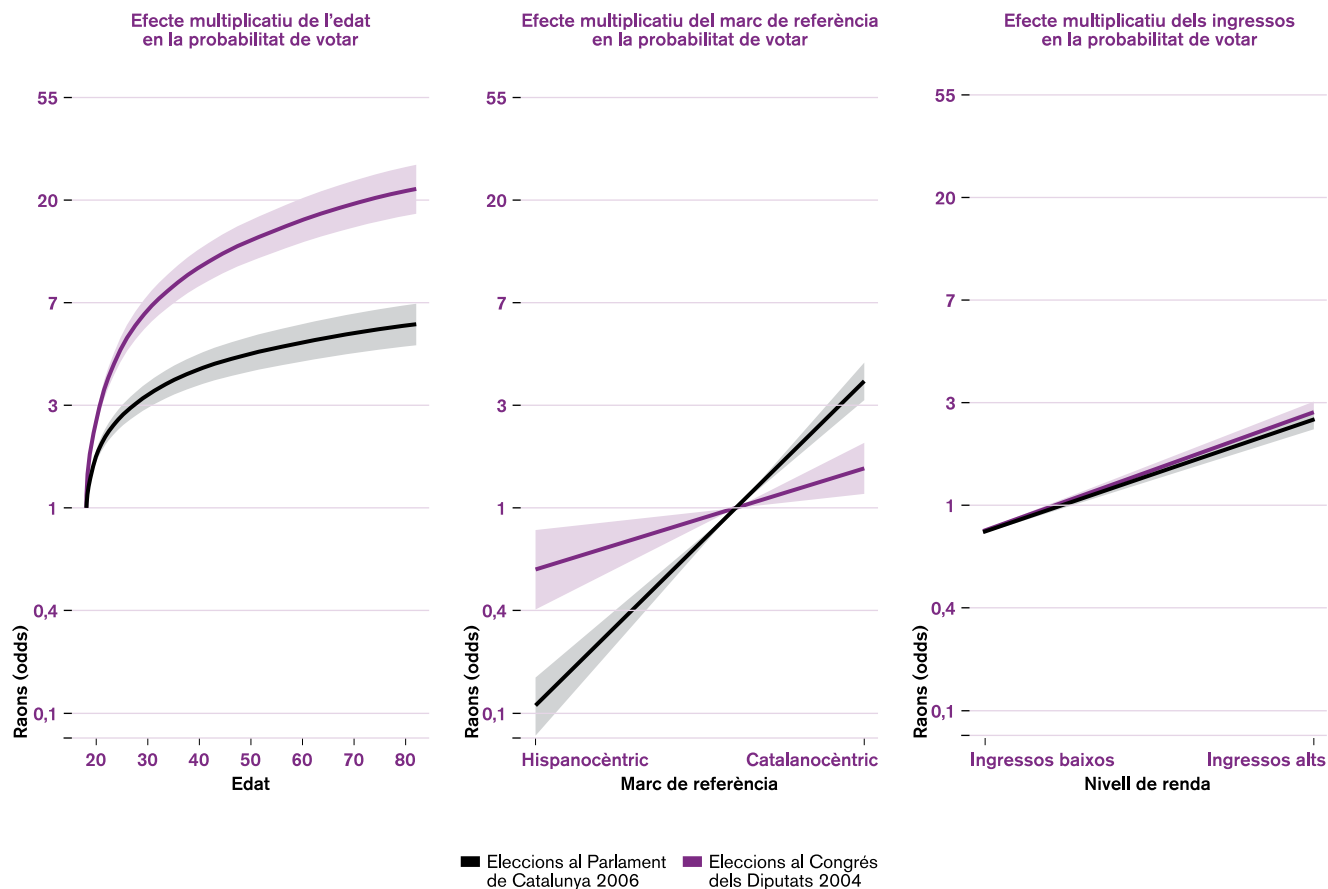
Pel que fa a l'efecte del nivell d'ingressos, cal destacar la seva estabilitat predictiva entre tipus d'elecció. Respecte als individus d'ingressos que es troben en valors mitjans, els ciutadans amb rendes en el valor màxim tenen dues vegades i mitja més probabilitat de votar, però el rang és clarament inferior a les prediccions establertes a partir de l'edat i el marc cultural de referència.

En resum, i pel que fa a les eleccions al Parlament, mentre que un ciutadà de renda baixa té tres vegades

¹⁴ Les variables de control del model de regressions són les clàssiques variables socioeconòmiques dels estudis de participació: edat –operacionalitzada amb el logaritme–, nivell d'educació formal, nivell de renda i mida del municipi. A més a més, també s'ha controlat pel fet de ser immigrant, el nombre d'anys de residència a Catalunya i el nombre de progenitors nascuts fora de Catalunya.

A les eleccions al Parlament, un hispanocèntric és 23 vegades més probable que s'abstingui que un catalanocèntric

FIGURA 3. EFECTE MULTIPLICATIU DE L'EDAT, EL MARC CULTURAL DE REFERÈNCIA I EL NIVELL D'INGRESSOS EN LA PROBABILITAT DE VOTAR

Les línies representen l'efecte mitjà, i les bandes de colors la incertesa de la predicció amb un marge d'error del 95%. Cal tenir en compte que l'escala és logarítmica.

Parlar de marc cultural de referència és parlar d'integració. Integració dins d'una comunitat política i d'un marc institucional, és a dir, d'un *demos* que es viu com a propi

més probabilitat d'abstenir-se que un de rendes altes, i un jove de 18 anys gairebé sis vegades més que un adult de 80, un hispanocèntric és 23 vegades més probable que s'abstingui que un catalanocèntric.

Conclusions

Per tal de facilitar la seva exposició hem dividit les conclusions segons les seves implicacions i les hem redactat en forma de punts.

Sobre l'explicació de l'abstenció:

A les eleccions al Parlament de Catalunya, la dimensió més explicativa del comportament abstencionista és tenir un marc de referència hispanocèntric.

- A les eleccions al Congrés dels Diputats, en canvi, aquesta variable no resulta significativa per explicar les diferències en la participació electoral. Sí que ho són, en canvi, l'edat i el nivell de renda. En altres paraules, les probabilitats d'abstenir-se d'un catalanocèntric i un hispanocèntric en les eleccions generals no plantegen diferències remarcables.
- Amb aquesta informació podem complementar algunes explicacions que s'havien donat de l'abstenció diferencial. La teoria sobre la distinció entre eleccions «de primer ordre» i «de segon ordre» feia referència a la importància percebuda. El concepte de *frame* pot do-

nar una base explicativa més sòlida explicitant els tipus de mecanismes.

- Igualment, les hipòtesis sobre la manca de temes o oferta rellevants poden reexaminar-se d'acord amb l'efecte *framing*, el qual contradiu que els elements culturals no tinguin cap importància per explicar l'abstenció a Catalunya.

Sobre el marc cultural de referència:

- A Catalunya, per explicar certs comportaments –com acabem de demostrar amb el fenomen de l'abstenció– es pot apel·lar a un *habitus* que no és el que es genera en el si d'una classe social o nivell educatiu, sinó en el marc cultural de referència. En definitiva, la visió sobre quin és el teu país i a través de quina cultura interpretes el món.
- El marc cultural de referència o *habitus* cultural no es correspon amb cap altre enquadrament socioeconòmic: creua classes socials, edats, nivells educatius... És una variable transversal.
- Els marcs culturals catalanocèntric i hispanocèntric no són dos mons tancats. Confirmem la nostra hipòtesi que no es tracta d'una variable bimodal, sinó un continu, com l'experiència vital de qualsevol ciutadà català corroborarà.
- El marc cultural de referència com a variable explicativa permet superar els reduccionismes explicatius que identifiquen, com si es tractés d'una única varia-

Es podria dir que els catalanocèntrics estan més integrats a l'Estat espanyol que els hispanocèntrics al *demos* català

ble: llengua = consum cultural = identificació identitària. Les relacions entre elles són evidents, com ho és que hom pot tenir, per exemple, com a llengua materna el castellà i ser catalanocèntric, o definir-se com «més català que espanyol» i ser hispanocèntric.

Altres implicacions:

- Parlar de marc cultural de referència és parlar d'integració. Integració dins d'una comunitat política i d'un marc institucional, és a dir, d'un *demos* que es viu com a propi. Els anys de residència no són la variable clau. Es pot residir a Catalunya des de fa cinc anys i ser catalanocèntric i ser-ne resident des de fa 40 i ser hispanocèntric.¹⁵
- Les dades sobre participació reflecteixen una situació asimètrica en els filtratges: mentre que un hispanocèntric pot «no veure» les eleccions al Parlament de Catalunya, per al catalanocèntric resulten igualment visibles el Congrés i el Parlament.¹⁶ Es podria dir que els

catalanocèntrics estan més integrats a l'Estat espanyol que els hispanocèntrics al *demos* català.

- Canvis en l'extensió dels marcs de referència podrien portar en el futur canvis en el fenomen de l'abstenció a Catalunya. |

¹⁵ Els *frames* escapen dels determinismes sovint associats a la perspectiva de la socialització i, tot i presentar força estabilitat, poden anar alterant-se al llarg de la vida com posen de manifest els que han estudiat aquest mecanisme associat als moviments socials que introdueixen noves perspectives que poden ser assumides pels mitjans i, finalment, pels polítics i la ciutadania –dret a decidir, lo riu és vida...

¹⁶ En aquesta direcció apunten les dades de PALÀ, R. i IBÁÑEZ A., *Marcs de referència als Telenotícies de TV3*. Informe del Grup de Periodistes Ramon Barnils. Barcelona, 2009: «el Telenotícies de TV3 prioritza el marc de referència català respecte als altres marcs de referència (espanyol i internacional), però ho fa per un percentatge que supera de poc la meitat de les notícies emeses (56% del to-

tal)».

+ INFO

Fonts

- **CEO**, *Baròmetre d'Opinió Política. Estudi REO 367*. Barcelona, novembre de 2006.
- **PALÀ, R.** i **IBÁÑEZ A.**, *Marc de referència als Telenotícies de TV3*. Informe del Grup de Periodistes Ramon Barnils. Barcelona, 2009.
- **VALLÈS, J. M.** (et. al.), *Actituds polítiques i comportament electoral a Catalunya: Materials per a un debat social*. Informe per a la Direcció General de Participació Ciutadana. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2008.

Articles

- BARREIRO, B.**, «¿Cuándo las desigualdades sociales se convierten en desigualdades políticas?». *Zona Abierta*. Número 106-107. Pàgines 65-90. Madrid, 2004.
- BOIX, C.** i **RIBA, C.**, «Las bases sociales y políticas de la abstención en las elecciones generales españolas: recursos individuales, movilización estratégica e instituciones electorales». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. Número 90. Pàgines 95-128. Madrid, 2000.
- CAÍNZOS, M.**, «Desigualdades sociales y participación política en España». *Zona Abierta*. Número 106-107. Pàgines 91-174. Madrid, 2004.
- CHONG, D.** i **DRUCKMAN, J.**, «Framing Theory». *Annual Review of Political Science*. Volum 10. Pàgines 103-26. Palo Alto, 2007.

DRUCKMAN J. N., «The implications of framing effects for citizen competence». *Political Behaviour*. Volum 23. Número 3. Pàgines 225–256. Berlin, 2001.

HWANG, H., GOTLIEB, M., NAH, S. i **MCLEOD, D.**, «Applying a cognitive-processing model to presidential debate effects: Post-debate news analysis and primed reflection». *Journal of Communication*. Número 57. Pàgines 40-59. Malden, 2007.

LAGO, I., MONTERO, J. i **TORCAL, M.**, «The 2006 regional election in Catalonia: Exit, voice, and electoral market failure». *South European Society & Politics*. Número 12 (2). Pàgines 221-235. Abingdon, 2007.

Llibres

BOURDIEU, P., *El sentido práctico*. Taurus. Madrid, 1991.

GOFFMAN, E., *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Northeastern University Press. Lebanon, 1986.

FERRER, M., MEDINA, L. i **TORCAL, M.**, «La participación política: factores explicativos» a **MONTERO, J.** i **TORCAL, M.** (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*. CIS. Madrid, 2006.

BALLARÉS, F. (ed.), *Eleccions i comportament electoral a Catalunya 1992-1999*. Mediterrània. Barcelona, 1999.

SÁDABA, T., *Framing: el encuadre de las noticias. El binomio terrorismo-medios*. La Crujía. Buenos Aires, 2008.

CONNEXIONS

L'esquerra avui: de la ideologia al compromís amb la realitat

Francesc Codina* | francesc.codina@uvic.cat

VISTA PRÈVIA

La historiografia considera que el segle XXI comença amb la fi de la Guerra Freda i l'inici d'un món sense blocs. Així, la caiguda del mur de Berlín el 1989 i l'enfonsament de la URSS el 1991 s'erigeixen com a fites fundacionals de l'era de la globalització. Un nou món que no pot ser interpretat amb les idees del passat. Per això a l'esquerra li cal deslliurar-se dels vells dogmes de fe que li donaven respostes fa vint anys, però que a dia d'avui s'allunyen de la realitat que ens envolta. Una esquerra sense manilles que torni a escoltar la seva gent.

D'uns anys ençà, discursejar sobre la crisi de l'esquerra i la seva necessària renovació deu ser un dels exercicis intel·lectuals més practicats a l'Europa occidental. Probablement, també deu ser un dels més estèrils, vistos els resultats. Inevitablement, les reflexions que segueixen s'inscriuen en aquesta línia de discurs, però no pretenen fer cap diagnòstic detallat dels mals de l'esquerra ni, encara menys, prescriure cap remei salvador. Tan sols es proposen assenyalar algunes qüestions que, des del punt de vista de l'autor d'aquest text, són essencials a l'hora d'entendre les dificultats que té avui l'esquerra per a resituar-se en la societat actual i donar resposta als problemes i a les aspiracions de les persones i els col·lectius que constitueixen, o haurien de constituir, la seva base social i electoral. No es tracta, però, de reflexions descontextualitzades, sinó que parteixen en gran part de l'observació de la realitat catalana. Al capdavall, la realitat social i nacional més pròxima és la que ens confereix una singularitat determinada i, per aquesta mateixa raó, una pers-

* Director del Departament de Filologia de la Universitat de Vic

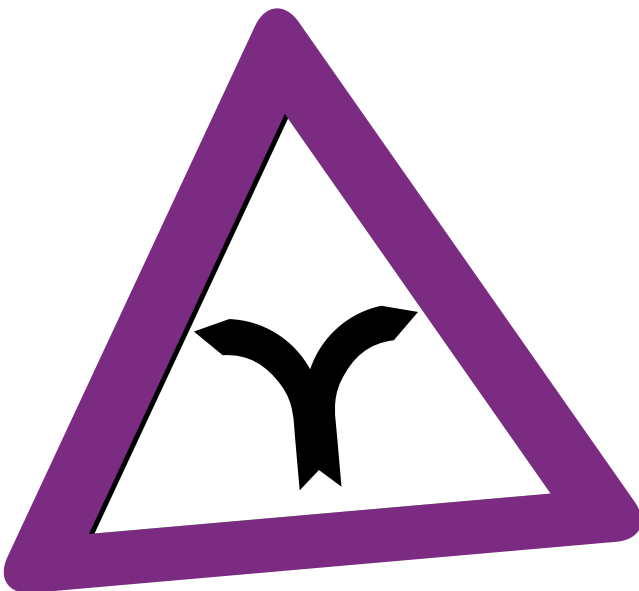
El reformisme social més moderat queda tocat amb la caiguda del bloc soviètic, perquè ja no podia ser justificat com un antídoto contra la temptació revolucionària

pectiva original. Sostreure's als elements de reflexió que aporta el nostre context immediat fóra tan desencaminat com ignorar les aportacions que ens vénen d'altres àmbits més distants.

És indubtable que el factor que més ha influït en la situació present de l'esquerra és la crisi definitiva del model ideal de societat que històricament havia propugnat: la societat socialista. Malgrat les diferències existents entre els diversos corrents comunistes, socialistes i socialdemòcrates pel que fa al grau d'acceptació de les regles de joc de la democràcia liberal, les dues grans tendències majoritàries de l'esquerra occidental coincidien en el fet bàsic que, en un termini més o menys llarg, el seu objectiu era transformar la societat en un sentit socialista.

Fos per una via reformista forta, per una via reformista gradual o per una via de caire rupturista o revolucionari, la fita a la qual calia arribar era ben clara. El sistema econòmic i social sorgit del desenvolupament del capitalisme havia de ser substituït per un sistema alternatiu, el socialisme, basat en la propietat col·lectiva dels mitjans de producció i una economia políticament planificada que satisfés les necessitats considerades socialment prioritàries.

Òbviament, aquesta formulació admetia molts matisos, des de les opcions partidàries d'un model rígid, extremament centralitzat, autoritari, dirigit per un Estat fort controlat per un partit únic, que deixava un espai molt petit al mercat, a la iniciativa privada i a la llibertat individual, fins als partidaris de models oberts, democràtics i descentra-

Avui la funció bàsica de l'esquerra no és transformar la societat, sinó corregir els desajustaments provocats pel sistema mitjançant el perfeccionament de l'Estat del benestar

litzats, que deixaven un marge molt ampli al mercat, a la iniciativa privada i, en general, a la llibertat i a l'autonomia dels individus en tots els àmbits, especialment en el polític i el cultural.

Els partidaris de les opcions més rígides i *estatistes* –d'Estat– de socialisme han tendit a emmirallar-se en els diversos règims sorgits dels processos revolucionaris del segle XX: la revolució soviètica primer; la revolució xinesa després; o la Cuba castrista més recentment. Per contra, els partidaris de models de socialisme oberts i democràtics s'han mostrat sempre crítics i escèptics davant aquests experiments de «socialisme real» que, sense excepcions, s'han encarnat en règims de tall totalitari o, si més no, autoritari, que han triomfat exclusivament en contextos molt distants dels països occidentals més industrialitzats, amb un nivell de progrés material i econòmic, una estructura social i una tradició política i cultural que tenien molt poc a veure amb la nostra realitat.

Cal dir que, tradicionalment, l'esquerra catalana s'havia decantat de forma majoritària per aquest segon model, i que ho havia fet en bona mesura a favor de les seves variants més obertes –alguns potser fins i tot dirien més moderades o reformistes. La Unió Socialista de Catalunya, els sectors socialitzants que es van aplegar a Esquerra Republicana de Catalunya els anys trenta, el Moviment Socialista de Catalunya impulsat després de la Guerra Civil (1936-1939) per Josep Pallach (1920-1977), el Front Nacional de Catalunya i el Partit Socialista d'Alli-

berament Nacional, si més no en els seus orígens, estan enquadrats en aquesta tendència que podríem qualificar d'antiautoritària i que, majoritàriament, propugnava un procés gradual de construcció d'una nova societat.

La Dictadura Franquista (1939-1975) i la Guerra Freda (1947-1991) van propiciar que a partir de la dècada de 1950 les tendències més autoritàries acabessin guanyant la supremacia al si de l'esquerra catalana. És precisament aquest context històric tan singular el principal factor que explica que el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) –aleshores molt supeditat orgànicament i políticament a un Partido Comunista de España que gaudia del suport logístic del bloc soviètic– esdevingués a partir de la dècada de 1960 la força principal de l'esquerra catalana i del conjunt de l'oposició antifranquista. Tanmateix, s'ha de fer constar que en els darrers anys de la dictadura aquest partit va experimentar una remarcable evolució que el va aproximar a les posicions dels comunistes italians. L'anomenat «eurocomunisme», en el fons, no era res més que un intent de superar el comunisme autoritari de matriu soviètica, i tenia la seva arrel més profunda en l'adaptació crítica del leninisme a la realitat europea que Antonio Gramsci (1891-1937) havia dut a terme a la dècada de 1920.

Això no obstant, totes les temptatives de reformar el comunisme van fracassar estrepitosament. El 1968 la primavera de Praga va ser esclafada pels tancs russos. I als anys vuitanta el procés reformista de la Unió de Repúb-

Hi ha molt poca gent que es vulgui veure a si mateixa com a feble o que hi vulgui ser tractada. La majoria es considera amb capacitat i qualitats per espavilar-se

bliques Socialistes Soviètiques (URSS) iniciat per Mikhaïl Gorbaxov (1931) va fer saltar totes les contradiccions del sistema. El socialisme real va morir de manera traumàtica. Aquells qui a dins i a fora dels estats socialistes confiaven en la seva evolució progressiva vers un règim políticament més obert, però que conservés les bases econòmiques del sistema, van quedar amargament desautoritzats per la història.

Aquesta crisi, però, no va afectar només els partits comunistes que havien estat defensors d'aquest model de socialisme, sinó que va fer trontollar el conjunt de l'esquerra. No solament va col·lapsar el socialisme real, sinó també els socialismes ideals. Fins i tot el reformisme social més moderat va quedar tocat, perquè d'ara endavant ja no podia ser justificat com un antídoto contra la temptació revolucionària. D'aleshores ençà l'economia capitalista s'ha erigit en l'únic model considerat viable, i els seus defensors més radicals l'han arribada a presentar com l'únic sistema que s'avé amb la naturalesa humana.

Inexorablement, la caiguda dels règims socialistes de la URSS i dels països de l'est d'Europa també va comportar la crisi de la ideologia que havia estat la gran base teòrica de l'esquerra. El marxisme en totes les seves variants, que des de mitjan segle XIX havia pronosticat la victòria ineluctable del socialisme i que a partir de la segona meitat del segle XX havia esdevingut la tendència ideològica dominant entre la intel·lectualitat europea, de cop i volta va perdre la seva enorme capacitat de convicció i de fascinació.

Com a resultat d'aquest col·lapse fàctic i teòric, l'esquerra majoritària va perdre la fe en la utopia d'una societat radicalment més justa. D'altra banda, una gran quantitat d'ideòlegs conservadors van iniciar una ofensiva, que encara dura, encaminada a qüestionar la mateixa existència de l'esquerra. La seva línia d'argumentació és simple, però potent. Sostenen que, tal com ha posat en evidència el procés accelerat de globalització, actualment només és viable un únic model econòmic i social, basat en el mercat, el creixement constant i la recerca del benefici individual. La línia de desenvolupament econòmic que segueix la Xina capitalista d'avui, paradoxalment imposada pel partit comunista hereu de Mao Zedong (1893-1976), en seria una de les proves més sorprenents i irrefutables. En el context present, aquests ideòlegs no es cansen de repetir que ja no té cap sentit mantenir la divisió entre dretes i esquerres.

Davant aquest qüestionament de la seva raó de ser, en general l'esquerra ha adoptat una actitud defensiva. El sistema capitalista ja no és qüestionat de manera radical, perquè s'admet que els seus fonaments econòmics no tenen alternativa. Però com que, malgrat la seva eficiència global reconeguda, aquest sistema inevitablement genera desigualtats i marginació, l'esquerra argumenta que cal que els poders públics democràtics en pal·liïn els efectes negatius mitjançant un conjunt de polítiques socials, educatives, sanitàries... Es tractaria, per tant, de mantenir i enfortir l'estat del benestar, cada dia més amena-

El més important, des de l'òptica de les noves classes populars, és que els governants garanteixin el que es podria anomenar l'eficiència social del sistema econòmic

çat per les ideologies neoliberals i les forces de dretes. Aquesta és, doncs, avui la funció bàsica que s'atribueix l'esquerra arreu d'Europa, la seva veritable raó de ser: no pas la transformació de la societat, sinó la defensa dels febles i la correcció dels desajustaments socials provocats pel sistema mitjançant el manteniment i el perfeccionament de l'estat del benestar.

Fins i tot avui, enmig de la profunda crisi econòmica en què estem immersos, provocada per l'esclat de les bombolles de l'economia especulativa, es pot constatar que l'esquerra no té cap més resposta que la distingeixi de la dreta. Igual que les forces conservadores, l'esquerra ha propugnat que des de l'Estat calia auxiliar el sistema financer, per tal d'evitar un col·lapse general de l'economia. Un auxili que ha consistit a injectar-hi grans quantitats de diner públic, a canvi tan sols d'unes poques contrapartides més aviat simbòliques, com ara posar un topall a les retribucions dels grans executius. En això Barack Obama (1961), Gordon Brown (1951) i José Luis Rodríguez Zapatero (1960) coincideixen sense gaires matisos amb la política de Angela Merkel (1954), Nicolas Sarkozy (1955) i Silvio Berlusconi (1936). En allò que l'esquerra es distingeix de la dreta és únicament en l'èmfasi que posa en l'enfortiment i l'aprofundiment de les polítiques socials.

Aquest darrer punt connecta amb un altre aspecte especialment rellevant de la crisi de l'esquerra majoritària tradicional, que té a veure amb la manera com l'esquer-

ra concep el subjecte social al qual adreça la seva oferta programàtica.

Abans l'esquerra s'erigia en representant de la classe obrera i, per extensió, del poble treballador, les classes populars i les classes mitjanes baixes. Les forces d'esquerra es presentaven com els defensors dels interessos d'aquests sectors. En els darrers anys, però, l'estructura econòmica i l'estructura social s'han transformat profundament. La base social de l'esquerra no ha pas desaparegut, però s'ha diversificat enormement. El treball estrictament manual o mecànic, que abans ocupava grans contingents de població, ha perdut terreny enfront de les tasques que exigeixen un nivell de formació cultural més elevat. Tot i que el grup social dels assalariats avui és altíssim –i majoritàriament està format per persones amb retribucions baixes–, la mentalitat de la majoria d'aquests assalariats ha canviat radicalment. D'altra banda, la imatge que tenen d'ells mateixos no té res a veure amb la imatge que tenien de la seva condició els proletaris de 40 anys enrere.

Potser amb un exemple s'entendrà més bé la magnitud d'aquest canvi. En les primeres eleccions el PSUC va treure un cartell de propaganda en què es veia un obrer amb les mans esteses i una cara patètica, de pobre desemparat. La llegenda de sota, en castellà, deia: *Mis manos, mi capital*. Aleshores tothom va valorar aquest cartell com un element de propaganda altament eficaç, perquè identificava la base social del PSUC, oferia una imatge

A gairebé ningú li agrada que l'Estat li doni un ajut pel lloguer d'un habitatge. El que vol és que la política econòmica garanteixi que els pisos estiguin a l'abast d'una economia familiar mitjana

en què el destinatari es podia reconèixer i presentava el partit com l'instrument idoni per a la defensa dels seus interessos.

Avui, en canvi, si un partit d'esquerra fes servir aquella imatge i aquell eslògan aconseguiria recollir més rebuigs que no pas adhesions. La majoria dels assalariats d'avui probablement no s'identificaria amb la figura d'un pobre desemparat que s'ha de refiar de la tutela d'un partit de classe. D'altra banda, avui molt pocs assalariats considerarien que l'únic capital de què disposen és la força dels seus braços; ben altrament, la majoria exhibiria algun títol o certificat amb la finalitat d'acreditar determinades competències i coneixements que els fan aptes per a un treball d'una certa complexitat.

És a dir, avui hi ha molt poca gent, sobretot entre les noves generacions, que es vulgui veure a si mateixa com a feble o que hi vulgui ser tractada. La majoria es considera amb capacitat i qualitats per espavilar-se. Per això reclamen, prioritàriament, que els polítics facin funcionar l'economia, més que no pas que els socorrin amb mesures paliatives. És precisament per aquest motiu que no els acaba d'engrescar ni de convèncer l'assistencialisme sistemàtic que propugna l'esquerra, encara amb més èmfasi davant la crisi actual. Entenguem-nos: no és pas que l'assistencialisme sigui rebutjat. Al contrari, un grau superior de seguretat, un període més llarg de cobrament del subsidi d'atur, unes prestacions sanitàries millors o la gratuïtat del material escolar, per posar uns exemples, sem-

pre seran proposades benvingudes pel gros de la base social de l'esquerra.

Però tot això no és suficient. El més important, des de l'òptica de les noves classes populars, és que els governants garanteixin el que es podria anomenar l'eficiència social del sistema econòmic. És a dir, allò que exigeixen, tal com posen de relleu moltes enquestes, és que el model productiu funcioni raonablement bé, de manera que hi puguin trobar un lloc de treball adequat, d'acord amb la seva formació, remunerat amb un sou just, que els permeti de pagar-se la casa, l'alimentació, l'educació, l'oci, els viatges de turisme... Concretem-ho amb un exemple. A priori gairebé ningú no voldria que l'Estat li hagués de proporcionar un ajut per a pagar-se el lloguer d'un habitatge normal que, per culpa de l'especulació, estigués per damunt de les possibilitats del que guanya una família mitjana. El que, en canvi, sí que voldria a priori una majoria de la població és que la política econòmica general garantís que el lloguer o el preu de compra dels pisos normals estiguessin a l'abast d'una economia familiar sostinguda per un parell de sous també normals.

Amb tot el que s'ha dit fins ara es vol fer veure que l'esquerra no convencerà el gros de la seva base social només amb promeses contínues de política assistencialista impulsades des de l'administració a còpia d'incrementos pressupostaris elevats. Aquesta mena de recepta que tant agrada a alguns, consistent a prescriure davant de cada crisi, o de cada nou problema que sorgeix, més

La recepta de prescriure davant de cada crisi més ajuts públics, és a dir, més despesa pública a costa, si cal, de més dèficit públic, és senzillament suïcida, justament perquè és insostenible

ajuts públics, és a dir, més despesa pública a costa, si cal, de més dèficit públic, és senzillament suïcida, justament perquè és insostenible. Si aquest remei es dugués a la pràctica en la mateixa mesura en què certs líders de l'esquerra el propugnen, a la llarga buidaria les arques públiques i obligaria a destinar gran part dels recursos a pagar un deute creixent, de manera que acabaria limitant molt el marge de maniobra de l'administració i s'hipotecaria així la política social a llarg termini. Això, avui ho veu gairebé tothom, excepte alguns destacats dirigents de certs partits d'esquerra.

Així doncs, l'esquerra, si vol millorar la credibilitat del seu discurs, cal que, a més d'insistir en l'aprofundiment de les polítiques socials absolutament necessàries, es preocupi de garantir l'eficiència social de l'economia. I avui, als països avançats en general i als Països Catalans en concret, això passa per impulsar un nou model econòmic basat en l'economia productiva i el coneixement, que superi el model obsolet que s'ha privilegiat els darrers anys, que a casa nostra ha tingut com a motor l'especulació immobiliària. Ara bé, aquest nou model econòmic i social no es pot impulsar per decret. Necessita una base humana preparada, que comparteixi aquest projecte: uns sectors socials actius, constituïts per empresaris innovadors, professionals competents, treballadors ben formats i funcionaris eficients, decidits a tirar-lo endavant.

Una esquerra amb plantejaments renovadors hauria de connectar amb la sensibilitat, els valors, les aspiracions,

les pràctiques i els objectius d'aquests sectors socials innovadors. Més i tot: hauria d'estimular-los. Però, lamentablement, molt sovint les forces polítiques, tant d'esquerra com de dreta, tendeixen a desconfiar dels sectors socials més dinàmics i amb més capacitat d'iniciativa, perquè consideren que són massa independents i incontrolables; i en canvi moltes vegades prefereixen afavorir els sectors socials més immobiliàries, perquè aquests accepten de bon grat les servituds pròpies d'una relació de tipus clientelar entre administradors i administrats, en què als beneficiaris de les diferents polítiques públiques no se'ls exigeix un retorn social eficient, sinó una compensació en forma de suport polític a la força governant que els ha afavorit.

Per tal d'avançar cap a uns nous plantejaments programàtics i una nova pràctica política en sintonia amb aquesta nova base social, caldrà que l'esquerra s'alliberi de moltes inèrcies ideològiques que ara per ara la mantenen en una situació de bloqueig. Per més que l'evolució històrica els hagi desmentit de manera inapel·lable, molts dels vells dogmes i principis de la vella esquerra de tradició marxista i autoritària encara subsisteixen i, de manera soterrada o declarada, sovint paralitzen l'acció política de l'esquerra d'avui. Així, per exemple, el prejudici que la propietat privada és per naturalesa sempre negativa és el principal factor que explica les dificultats amb què ha ensopagat Esquerra a l'hora de convèncer els socis del govern de la Generalitat de la necessitat d'aprovar una

En el marc català, la força política que a priori està en millors condicions per liderar el procés de renovació de les forces d'esquerra és Esquerra Republicana de Catalunya

rebaixa substancial de l'impost de successions, un impost socialment injust que actualment suporten bàsicament les classes mitjanes baixes. Es podria adduir també l'exemple de la Llei d'educació de Catalunya, que va tirar endavant malgrat el vot en contra d'ICV-EUiA, justificat des d'una concepció rígida i estatista de l'ensenyament públic.

En el marc català, la força política que a priori està en millors condicions per liderar aquest procés de renovació de les forces d'esquerra és Esquerra Republicana de Catalunya. Per dues raons bàsiques. En primer lloc, perquè és una força sobirana i independent, a diferència del PSC, que per desgràcia està orgànicament i políticament supeditat al PSOE. Aquesta independència d'entrada proporciona a Esquerra una llibertat d'anàlisi que li hauria de permetre adequar els seus plantejaments a la realitat social catalana, sense interferències alienes. La segona raó que justifica que Esquerra pugui ser considerada com la força política idònia per a encapçalar la renovació de l'esquerra s'ha de cercar en el seu propi codi genètic. El fet que no provingui de la tradició comunista, i que en cap moment històric no hagi estat còmplice de règims autoritaris ni tampoc defensora de plantejaments dogmàtics, l'hauria de fer immune a la fossilització ideològica i li hauria de donar una llibertat de pensament gairebé sense límits.

Ara bé, això només és el punt de partida. Si Esquerra vol liderar aquesta necessària renovació, haurà de ser

valenta i s'haurà d'arriscar. Per començar, no s'hauria de deixar acomplexar. Durant molts anys les forces d'esquerra de tradició autoritària i estatalista han negat a Esquerra el pa i la sal, i han posat reiteradament en dubte el seu caràcter progressista. Després de l'experiència de dos governs d'esquerra a la Generalitat, que han estat possibles només gràcies als resultats electorals d'Esquerra i a la política de pactes d'Esquerra, aquest qüestionament ja no es pot tornar a plantejar.

Ara, a la segona dècada del segle XXI, allò que ha de ser qüestionat és una cosa ben diferent. S'ha de qüestionar i s'ha de superar la fossilització dogmàtica d'una certa esquerra, la supeditació a forces d'àmbit espanyol d'una certa esquerra, les pràctiques clientelars d'una certa esquerra, els discursos tòpics característics d'una certa esquerra, l'assistencialisme sistemàtic i ineficient propugnat per una certa esquerra...

Dintre del camp de l'esquerra, l'independentisme no hauria de ser l'únic tret distintiu d'Esquerra. També ho haurien de ser els objectius, el discurs, el programa, els valors, el model de partit i la pràctica quotidiana. Superar esquemes interpretatius caducs i comprometre's amb la realitat, això és el que pertocaria de fer avui a una veritable esquerra nacional. |

Com sortirà l'esquerra europea de la seva crisi?

Ernst Hillebrand* | ernst.hillebrand@fesparis.org

VISTA PRÈVIA

«Crisi de dretes, solucions d'esquerres». Aquest eslògan no va acabar de fer fortuna veient els resultats de les passades eleccions al Parlament Europeu. I és que com diu Ernst Hillebrand, «els partits d'esquerres s'han implicat amb massa intensitat en la construcció del sistema capitalista financer per poder quedar al marge de la seva crisi». Però no n'hi ha prou en identificar l'arrel del problema. Per això, Hillebrand proposa una revalorització del projecte socialdemòcrata perquè torni a esdevenir una alternativa real al neoliberalisme que ens ha portat a la crisi.

El dia que Lehman Brothers es va declarar en fallida, feia un dia gris i fred a Londres. La ciutat, que com cap altra al món viu del sector financer, donava la impressió d'estar sumida en un estrany silenci, com si els titulars de la premsa de la tarda d'aquell *Black Monday* li haguessin produït una mena de xoc que l'hagués deixada immòbil. Però el cert és que no a tot arreu regnava la depressió. En un hotel de la zona governamental, aquell dia, s'hi havien aplegat intel·lectuals i polítics socialdemòcrates de tot Europa per tal de reflexionar durant un seminari sobre el futur de l'esquerra europea. Per damunt de la trobada hi planava una alenada d'agre optimisme: el crac del capitalisme financer, per molt doloroses que esdevinguessin les seves conseqüències, no podia significar res més que la revalorització de les idees i dels principis polítics socialdemòcrates.¹

1 «The Future of Social Democracy: A More Liberal Social Democracy? Seeking fairness and progress in the global age», Conferència organitzada per Policy Network i la delegació local de la Friedrich Ebert Stiftung a Londres els dies 15 i 16 de setembre de 2008.

* Director de la delegació de la Friedrich Ebert Stiftung (FES) de París. La FES (www.fes.de) és la fundació política dels socialdemòcrates alemanys (www.spd.de)

Els partits d'esquerra s'han implicat amb massa intensitat en la construcció del sistema capitalista financer per poder quedar ara al marge de la seva crisi

Un any més tard aquesta il·lusió s'ha esvaït. La dura derrota a les eleccions europees del 7 de juny fa palès que ni l'efecte Obama ni la crisi del capitalisme financer han aturat la davallada de la socialdemocràcia europea. El Labour Party britànic obté els seus pitjors resultats des de 1918, i el Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) alemany i el Partij van de Arbeid (PvdA) holandès, els pitjors des de 1945. Per la seva part, el Parti Socialiste (PS) francès només obté un 16,4 % dels vots, just per davant de Les Verts.

L'expectació sorgida durant el seminari esmentat és del tot ingènua: en aquestes darreres dècades els mateixos partits d'esquerra s'han implicat amb massa intensitat en la construcció del sistema del capitalisme financer per poder quedar ara al marge de la seva crisi.² Però les esperances d'una ràpida rehabilitació política de la socialdemocràcia no només són en va a causa d'aquest fet. El problema va més enllà: els votants, però també els mateixos partits, ja no saben ben bé què representen els partits d'esquerra. En els últims anys el moviment ha anat perdent el seu perfil polític i ideològic, i ha deixat de ban-

da la formulació d'un projecte propi socialment i econòmicament progressiu.

Les següents reflexions se centren en cinc àmbits polítics, en els quals suposem que es troben les causes principals de la pèrdua de votants per part de l'esquerra europea, àmbits en què els partits han descuidat els interessos del gruix dels seus votants i en què les seves posicions ja no estan en concordança amb les realitats del nostre temps. Per tant, àmbits sobre els quals s'hauria d'assentar la formulació d'un projecte socialdemòcrata per a l'inici del segle XXI –i només aquest hauria de ser l'objectiu dels partits.³

El retorn de la qüestió de la distribució

La creixent esquerda social és el problema socioeconòmic prioritari que han d'afrontar els partits d'esquerra a Europa. Ni tan sols el neoliberalisme esmorteït per l'estat del benestar dels governs d'esquerra durant la segona meitat de la dècada de 1990 –aleshores dotze dels quinze estats europeus estaven governats per partits so-

2 En aquest punt cal recordar la *Gramm Leach Bliley Act* –Llei de modernització del Sistema Financer– de Bill Clinton (1946), la *Finanzmarktförderungsgesetz IV* –Llei de Foment del Mercat Financer IV– del govern de Gerhard Schröder (1944) a Alemanya, les propostes de Dominique Strauss-Kahn (1949) d'exempció d'impostos de les stock options i el rècord de privatitzacions del govern de Jospin a França, així com també els himnes entonats setmana darrere setmana pel New Labour beneïnt la seva política liberal sobre la ciutat de Londres.

3 Això no vol dir que per un sector progressista de l'esquerra europea no siguin també importants altres qüestions –al capdavant sempre la qüestió de la reconciliació entre la protecció del medi ambient i la civilització industrial. Amb el que no hi ha dubte és que el programa de l'esquerra europea encara avantatja el seu rival conservador en temes d'ecologia, però també en les qüestions d'oportunitats de desenvolupament i participació de les dones o de la regulació de problemes globals.

El moviment d'esquerres ha anat perdent el seu perfil ideològic deixant de banda la formulació d'un projecte propi socialment i econòmicament progressiu

cialdemòcrates— ha pogut evitar la tendència al declivi social d'una àmplia capa de treballadors amb sous baixos i mitjans. En les últimes dècades s'ha produït un descens continuat de la distribució salarial en la renda nacional bruta. La tendència general és la mateixa a tots els països membres de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE): «Com a mínim des de mitjans dels anys 80, però probablement ja des de mitjans dels anys 70, s'ha anat produint un augment continuat de la desigualtat social».⁴ Aquesta tendència no afecta només les rendes baixes, sinó també les mitjanes —o sigui que també afecta aquella centralitat social que havia rebut la promesa per part de l'esquerra reformista tecnòcrata d'orientar la seva política cap als seus interessos i les seves necessitats. La distribució de la riquesa encara es presenta més injusta. Qui treu més profit d'aquesta evolució és el petit grup de superrics, que ha vist com augmentaven enormement els seus ingressos i la seva riquesa, i que ha estimulat la bombolla d'especulació dels mercats financers internacionals durant els últims anys.

Aquesta evolució fa inevitable una nova orientació de les línies polítiques econòmiques, fiscals i laborals de l'esquerra europea. En els últims anys tampoc s'ha reva-

lidat la teoria *trickle down*⁵ en la seva versió socialdemòcrata. La qüestió referent a la redistribució del valor afegit en l'economia, entre el capital i el treball, ha de tornar a ocupar amb més fermesa una posició central en la política. L'objectiu principal d'una política progressista no ha de ser mitigar la pobresa amb polítiques socials, sinó més aviat impedir que aquesta sorgeixi. Però aquests últims anys s'ha produït precisament el contrari. Les qüestions de redistribució de la riquesa havien quedat excloses en bona part de les reflexions de l'esquerra «reformada»: la lluita contra la pobresa —i les seves causes localitzades presumptament en l'àmbit privat— era més aviat la principal tasca de la política social «activadora». Tot i això cal suposar que les conseqüències no premeditades d'aquesta política han superat àmpliament les premeditades: la flexibilització de la legislació laboral, la disminució de les prestacions socials i l'augment de la pressió a acceptar feines de baixa qualificació en un entorn de persistent desocupació massiva han creat una pressió important sobre els sous i les condicions laborals, a la qual els moviments sindicals europeus cada vegada més febles gairebé no s'hi han oposat. L'evolució dels sous s'ha anat allunyant considerablement de l'evolució de la productivitat. «Correm per quedar-nos quiets», un destacat

4 OCDE, «Growing Unequal? Income Distribution and Poverty» a *OCDE Countries*. OCDE, Paris 2008. Pàgina 2.

5 Teoria que afirma que es pot aconseguir un major creixement econòmic si es permet prosperar a les empreses, ja que aquesta prosperitat es trasllada a la població d'ingressos baixos i mitjans, que es beneficien de la major activitat econòmica.

La creixent esquerda social és el problema socioeconòmic prioritari que han d'afrontar els partits d'esquerra a Europa

assessor de Gordon Brown (1951) descrivia recentment d'aquesta manera l'evolució social a la Gran Bretanya. Els efectes dels canvis econòmics reals són tan importants que fins i tot els grans esforços i esmerços socio-polítics dels governs laboristes des de 1997 han portat a una mena de «no-empitjorament» de la situació social.

La distribució del valor afegit entre treballadors i empresaris és un problema polític difícilment regulable de manera directa en les economies de mercat. A banda de les consideracions polítiques principals, en aquest cas esdevenen eficaços altres factors: la globalització, el mercat interior europeu, la persistent desocupació massiva i la immigració han contribuït a limitar considerablement l'efectivitat de les polítiques estatals –però també de les estratègies sindicals– en aquest àmbit. Malgrat això, disposem de possibilitats d'acció. L'ampliació dels drets de cogestió dels treballadors, l'augment de la tributació de les grans rendes, les rendes màximes i les herències, el reforçament de la participació dels treballadors en els resultats de l'empresa, la introducció i l'augment dels salaris mínims, una nova regularització dels mercats laborals, el reforçament dels drets dels treballadors i de les possibilitats d'organització dels sindicats, una política salarial ofensiva en els serveis públics que generi pressió sobre el sector privat... Són molts els inicis possibles per a un sistema gestionat amb responsabilitat. L'objectiu ha de ser corregir la redistribució perjudicial per al creixement dels sous vinculats als beneficis, lluitar contra la dissociació de l'evolució de la pro-

No s'ha de lluitar contra la pobresa sinó evitar que aquesta sigui una conseqüència de la redistribució. Cal lluitar contra la dissociació de l'evolució de la productivitat i la dels sous

ductivitat i la dels sous. Els marges de distribució política existents per aconseguir-ho són enormes: dels 202.000 milions d'euros que va créixer la renda nacional alemanya entre 2001 i 2006, un 85% es va destinar a rendes d'empresa i de la propietat, i tan sols un escàs 15% als 34 milions de treballadors assalariats del país.⁶

Política social i dessolidarització

L'estat del benestar redistribuidor és el nucli del discurs polític de l'esquerra en què es concreta el valor no és socialdemòcrata de la solidaritat social; però tot indica que, en els últims anys, a Europa, l'acceptació del concepte de «solidaritat» ha anat retrocedint o, com a mínim, ha variat d'una manera clara. La base d'aquestes constatacions es troba en els profunds canvis socials: la desaparició de les identitats de classe de l'època de la industrialització i el sorgiment d'una gran quantitat de grups professionals, socials i culturals, i entorns socials nous; i l'augment de la importància dels models d'identitat, basats en la posició de les persones dins del procés de consum i ja no en el productiu.

La liberalització de les economies nacionals per a la mobilitat de capital, mercaderies i treballadors a la UE ha provo-

cat una nova jerarquitització de les situacions econòmiques. Aquest procés ha afectat de manera diferent les oportunitats de vida i de desenvolupament de les persones, i ha comportat una nova divisió econòmica i política de la societat en partidaris de la liberalització «cosmopolita» i escèptics de la liberalització «provincialista», que travessa pel mig la base de votants de l'esquerra.⁷ A més a més s'hi afegeix una diversitat racial, cultural i religiosa que ha augmentat de forma exponencial en les últimes dècades amb la immigració, i que ha aportat a la quotidianitat de les societats occidentals diferents valors, normes de comportament i característiques de socialització. Resulta cada vegada més postís parlar d'una «cultura comuna» o fins i tot només de «valors comuns» de la població d'un país. «La problemàtica del concepte de la societat postindustrial», escriu l'economista francès Daniel Cohen (1973) ja fa uns anys, «no és el concepte de postindustrial. El problema és el concepte de societat».

En aquestes condicions de societats heterogènies, la qüestió decisiva per al futur de les esquerres europees és veure quina acceptació reben encara el concepte polític de solidaritat. Les relacions de conducta espontània, que es poden observar en els sectors de les societats occidentals turmentades per les pors de fracàs i de pèrdua de l'estatus, no són pas de solidaritat ni de cooperació

⁶ BONTRUP, H. J., «Keynes wollte den Kapitalismus retten» a *Internationale Politikanalyse*. Friedrich Ebert Stiftung. Berlin, 2006. Pàgina 15.

⁷ DD.AA., «Globalization and the transformation of the national political space: six European countries compared» a *European Journal of Political Research*. Número, 45(6). Pàgines 921-956. 2005.; i per Alemanya, NEUGEBAUER, G., *Politische Milieus in Deutschland*. Friedrich Ebert Stiftung. Berlin – Bonn, 2006.

La cogestió dels treballadors, la tributació de les grans rendes, la participació dels treballadors en els resultats de l'empresa... basteixen un sistema gestionat amb responsabilitat

—és a dir, una actuació política conjunta dels desafavorits reals o hipotètics—, sinó més aviat moviments de distanciament cultural i d'espai, i el desig d'escapar de la davallada de la classe baixa —una classe baixa que cada vegada es defineix més en termes ètnics i religiosos, ja que el creixement de persones amb ingressos baixos a Europa es nodreix bàsicament de la immigració.⁸

El cert és que en els últims anys la política també ha contribuït a l'afebliment del sentiment de solidaritat: l'augment de la descàrrega de rendes d'inversió i d'empreses en la participació en els mecanismes de finançament dels sistemes solidaris, l'ocultació en molts països de les contribucions fiscals de les rendes altes i màximes, juntament amb el fet que es toleri obertament una massiva evasió fiscal d'una minoria —com la dels «milionaris de bonificació» de la ciutat de Londres cap a les illes del Canal— i el creixent desplaçament del finançament dels sistemes socials cap a un dels sectors cada vegada més minvat de «treballadors normals», porta finalment a una creixent apatia a l'hora de finançar de forma inqüestionable aquests sistemes. Avui dia la solidaritat, així ho expressa el filòsof francès Marcel Gauchet (1946), és en la seva essència una exhortació «als relativament pobres a ajudar els pobres del tot».⁹

8 MIEGEL, M., SCHULTE, M. i WAHL, S., *Von Verlierern und Gewinnern. Die Einkommensentwicklung ausgewählter Bevölkerungsgruppen in Deutschland*. Institut für Wirtschaft und Gesellschaft. Bonn, 2008.

9 GAUCHET, M. i WINOCK, M., «Une année de sarkozysme» a *Le Débat*. Paris, setembre de 2008.

En aquest context de societats poc solidàries, les reformes dels sistemes socials dels últims anys han tingut un efecte destructor. Aquestes reformes s'han basat amb força en l'expansió de la lògica de l'avaluació econòmica i s'han centrat a mitigar la pobresa absoluta. Dins del sentit de política «activadora» s'han relativitzat o rebaixat els drets d'assistència dels contribuents. Però el desdibuixament de les diferències que això comporta entre els drets a prestacions per part dels contribuents i els no contribuents és tan contrari als arrelats conceptes de justícia com a la lògica de la separació social que caracteritza el comportament diari de la societat. Precisament el que succeix és que els «relativament pobres» es volen diferenciar dels «pobres del tot», per als quals senten poca compassió. Així, l'acceptació social d'assignacions de prestació social pels no contribuents és escassa. Richard Sennett (1943) fa referència en aquest context a l'«odi de les societats modernes cap als paràsits». «Més que no pas del malbaratament, la societat té por —tant si és racional com irracional— de ser engolida per drets injustificats».¹⁰

En tots aquests processos no es tracta d'una desaparició total de la solidaritat social, sinó d'un procés gradual i lent de la dessolidarització. Però la dessolidarització afebleix a la llarga l'acceptació dels discurs polític d'esquerra. No hi ha una resposta senzilla a aquest problema: «Les

10 SENNETT, R., *Respekt im Zeitalter der Ungleichheit*. Berlin Verlag. Berlin, 2004. Pàgina 83.

La solidaritat ha anat retrocedint a causa dels canvis socials provocats per la substitució de la identitat de classe per la posició que ocupen les persones en el procés de consum

dificultats dels estats del benestar, de les institucions, dels aparells polítics i sindicals» escriu el sociòleg francès François Dubet (1946), «tenen les seves arrels en la dissolució d'un model d'integració social, de la fi d'una història de solidaritat. La seva resurrecció pressuposaria que la Terra està deixant de girar...».¹¹ Fa deu anys Jürgen Habermas (1929) ja assenyalava en l'obra *Die Einbeziehung des Anderen* –La inclusió de l'altre– que la debilitat dels estats nacionals europeus combinada amb les tendències de fragmentació de les identitats col·lectives representa un problema fonamental precisament per a la política d'esquerres. No es produirà un retorn a la base d'una solidaritat tradicional sobre la base d'una identitat fragmentada. Les dimensions heterogènies addicionals, sorgides arran de la immigració i d'una política que accentua la diferència «multicultural», de ben segur no facilitaran el manteniment d'un estat del benestar «com el de la vella Europa»: «En quina mesura les societats immigrants poden continuar sent estats del benestar» escriu el Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB)¹² «és encara una qüestió cabdal sense resoldre per a Europa».¹³ En aquests moments es fa difícil establir la importància que assolirà veritablement aquesta dimensió a llarg termini. El cert és que l'esquerra europea sap que no

pot menystenir aquesta qüestió. Segons en Norman Birnbaum (1926), els intents dels demòcrates durant les dècades de 1960 i 1970 d'establir l'estat del benestar als Estats Units d'Amèrica (EUA) van fracassar, al cap i a la fi, a causa del problema de les relacions interracials.¹⁴

Els sistemes socials són acceptats quan tothom –especialment també els contribuents– gaudeix de serveis públics de primera qualitat i, alhora, s'han limitat eficaçment les pràctiques il·lícites. Per aquest motiu, l'adaptació dels conceptes de solidaritat de l'esquerra europea a les realitats socials heterogènies ha de basar-se en el reconeixement dels serveis i les contribucions, en els principis d'adequació i de reciprocitat i en la prevenció envers l'abús i la subrepció de les prestacions.¹⁵ Una adaptació d'aquest tipus diferiria en diversos punts del discurs actual de l'esquerra: un principi de justícia en el sistema social basat en la proporcionalitat, la reciprocitat i el rebuig als que s'aprofiten del sistema posa en dubte el concepte d'una solidaritat cegament incondicional de l'esquerra «tradicional».

11 DUBET, F., *Travail des sociétés*. Seuil. Paris, 2009. Pàgina 131.

12 Centre Científic d'Investigacions Socials de Berlín.

13 Vegeu també els diferents articles de David Goodharts al *Prospect Magazine* i a *The Guardian*.

14 A les dècades de 1960 i 1970 als EUA, la qüestió sobre la justícia econòmica s'elimina de l'agenda política segons Birnbaum, perquè molts votants dels demòcrates «veien en el concepte de solidaritat social el risc implícit d'haver de carregar amb l'assistència als ganduls –i que per a més inri eren, a més a més, majoritàriament negres.» BIRNBAUM, N., *Nach dem Fortschritt. Deutsche Verlags-Anstalt*. Stuttgart-Munic, 2003. Pàgina 403.

15 AMUAT, L., «Was ist gerecht?» Entrevista a Ernst Fehr a *ZEIT Magazin*. Número, 31. 23 de juliol de 2009.; FEHR, E., BERNHARD, H. i FISCHBACHER, U., «Group Affiliation and Altruistic Norm Enforcement» a *The American Economic Review*. Número 2. Pàgines 217-221. Pittsburgh, 2006. ; i HONNETH, A., *Kampf um Anerkennung*. Suhrkamp. Frankfurt del Main, 1994.

L'heterogeneïtat addicional sorgida arran de la immigració i d'una política que accentua la diferència «multicultural» no faciliten el manteniment de l'estat del benestar

Però guiar-se pel principi de reconeixement de les contribucions també va de la mà de les reformes tecnòcrates de l'estat social dels últims anys, les quals retallen alguns serveis deslligant-los de les contribucions i orientant-les cap a un principi de mínims serveis universals.

Un estat actiu i no tan sols activador

Un dels reptes davant dels quals es troba l'esquerra és definir novament la seva relació amb l'Estat i transmetre als votants de forma clara per a què i de quina manera pensen utilitzar els recursos de l'Estat en el futur. També en aquest aspecte els últims anys han estat marcats per un cert escepticisme d'estat: el discurs neoliberal de la «fallida de l'Estat» com a problema principal de les economies i les societats occidentals ha tingut un fort efecte en els partits de l'esquerra. La reacció és entendre específicament l'Estat com a tercera via. L'Estat deixa de ser cada vegada més l'actor en la creació de béns públics i dels resultats polítics obtinguts, per deixar l'execució material tant com va poder en mans de les suposadament molt més eficients forces del mercat lliure i de la societat civil.¹⁶ L'Estat es retira, a través de les privatitzacions, de tots els nivells de producció de béns i serveis, amb la qual cosa l'afany de privatit-

zació s'estén a tots els àmbits i en cap cas esdevé un monopoli de la tercera via: el govern de Jospin privatitza més béns públics que tota la resta de governs liberal-conservadors que hi ha hagut abans o després d'ell a França.

Amb la crisi del capitalisme financer, la convicció que la fallida del govern representa l'únic problema autèntic de les economies de mercat occidentals hauria d'haver quedat superada. Després de vint anys de privatitzacions, avui es pot constatar que, en el millor dels casos, el seu balanç és confús. La substitució de monopolis (o oligopolis) públics per privats no necessàriament ha millorat la qualitat dels serveis i la seva relació qualitat-preu. En molts casos la privatització va lligada al deteriorament dels sous i les condicions de treball, la flexibilització de les relacions laborals, la destrucció de llocs de treball subjectes a cotització i la destrucció de plantilles.¹⁷ Les autoritats reguladores han demostrat que, en molts aspectes, no estaven suficientment capacitades per garantir la competència i els serveis bàsics a tot el territori. I a més, resulta molt més difícil imposar criteris ecològics a les empreses privatitzades que a les empreses que encara estan en mans públiques, sobretot a escala municipal.

En obrir-se de nou el debat públic sobre la fallida del mercat torna a sorgir la qüestió del rol de l'Estat. L'esquerra ha d'aprofitar aquest moment per presentar un

16 BLACKWATER, B., «Utopianism, liberalism and the left» a *Renewal*. Número, 117. Londres, maig de 2009.

17 HIRSCHER, D., «Die Bilanz der Privatisierung» a *WSI-Mitteilungen*. Número 5. Pàgines 281-282. Düsseldorf, 2009.

La substitució de monopolis (o oligopolis) públics per privats no necessàriament ha millorat la qualitat dels serveis i la seva relació qualitat-preu

concepte modern d'Estat actiu; d'Estat amb mitjans propis capaç d'assolir objectius especialment significatius per al bé comú, de la forma més eficient i productiva possible. Les funcions i les prioritats s'han de fixar tant a escala local com nacional; això pot incloure des de la construcció d'habitatges socials fins a la millora del transport públic, amb la creació d'estructures de cotxe multiusuari en les zones d'aglomeració de les ciutats, o la subvenció de cooperatives. Sobretot les necessitats creixents de serveis propers a les persones en societats que envelleixen ofereixen un ampli camp de creixement per a l'oferta de serveis públics. Si ho comparem amb el volum de serveis del sector públic escandinau, l'Europa Occidental no ha esgotat ni de bon tros les seves possibilitats.

Tot això no es pot utilitzar com a al·legat per crear a qualsevol preu empreses públiques o estatals. Per això les experiències del passat van ser massa confuses. Simplement s'haurien de trencar tabús i tornar a trobar un lloc legítim dins dels instruments de la política d'esquerres. Probablement és molt més important que la política d'esquerres es prengués més seriosament el tema de les cooperatives i l'economia social –o el Tercer Sector– que en les últimes dècades.¹⁸ Entre l'Estat i el benefici hi ha un tercer aspecte que ofereix un gran potencial perquè les persones actuïn en l'àmbit econòmic des d'una

perspectiva humana, respectuosa amb el medi ambient i amb la societat.

Més enllà de l'economicisme: què és una bona societat?

El filòsof italià de la cultura Raffaele Simone (1944) explica en el llibre *Il mostro mite*¹⁹ –El monstre afable– editat recentment, que a Occident l'esquerra ja fa temps que ha deixat de ser capaç d'aconseguir majories perquè amb la seva ideologia de renúncia i del compartir ha entrat en contradicció amb la ideologia regnant del consumisme. El futur pertany més aviat al «monstre afable» d'un capitalisme hedonista, i l'imperi de Silvio Berlusconi (1936) n'és l'expressió perfecta. El que té de cert aquesta tesi és que la identitat de les persones en les societats occidentals es defineix cada vegada més a partir de la seva posició en la societat de consum. Aquest consumisme ha foragitat de la consciència quotidiana el rol d'identitat que atorgava l'àmbit laboral dins la societat. La promesa del consumisme, com diu Zygmunt Bauman (1927), no és ni més ni menys que la felicitat: «Segurament, la societat de consum és l'única en la història de la humanitat que ha promès la felicitat en el món terrenal, (...) Una felicitat immediata i perpètua».²⁰

¹⁸ RICKENS, Ch. «Genossen, gründet Genossenschaften» a *Berliner Republik*. Número 4. Berlín, 2009.

¹⁹ SIMONE, R., *Il mostro mite*. Garzanti Libri. Milà, 2009.

²⁰ BAUMANN, Z., *Consuming Life*. Polity Press. Cambridge, 2007. Pàgina 44.

L'esquerra s'ha de prendre més seriosament el treball de les cooperatives i l'economia social perquè fomenta una acció econòmica des d'una òptica humana

El problema de les esquerres amb el consumisme, però, no rau, com manté Simone, en l'oposició de l'hedonisme general de la societat de consum a una trista ideologia de renúncia. El problema és més aviat que ha assumit en bona part el model d'individu i societat unidimensional del consumisme. Els avenços tècnics i els guanys de la productivitat ja no tenen la finalitat de contribuir a l'assoliment de graus de llibertat i a l'emancipació dels individus de la pressió del consum material, sinó que es tracta simplement de mitjans per augmentar constantment la capacitat econòmica, o sigui, el consum de béns materials. No és en va que la paraula «creixement» es convertís en un concepte fetitxista dels partits de l'esquerra i que el «progrés» social es resumís en primer lloc en xifres econòmiques.²¹

Atrapada en un pensament economicista, l'esquerra governant de la dècada de 1990 no va mostrar pràcticament cap interès per les qüestions de qualitat de vida i de satisfacció dels ciutadans. La pregunta sobre la importància que té la felicitat i la satisfacció per a les persones, la pregunta sobre què és una «bona vida» i les seves condicions socials feia temps que no es plantejava. Els inconvenients del capitalisme-turbo –inestabilitat i precarització de les condicions vitals, pors permanents per la posició social i el fracàs, fins i tot en el centre més profund de la societat, pèrdua de sentiment de pàtria i iden-

titat, compactació laboral i pressió a la feina, estrès i por davant l'augment d'exigència, augment del consum de drogues i psicofàrmacs...– sovint es van ignorar i ni tan sols es van convertir en temes polítics.

Això és tant o més decebedor que una sèrie d'investigacions –sobretot els treballs de Richard Layards (1934)– que posen en relleu de manera clara que el benestar material sol no condueix cap a la felicitat. Més enllà d'un nivell de benestar material llargament superat a l'Europa Occidental, les condicions per assolir la felicitat individual no van lligades al fet d'acumular béns materials i financers: el consum no porta la felicitat.²² Per contra, els llocs de treball fixos, la salut física i psíquica, les relacions socials que transmeten un sentiment de pertinença, una concepció del món amb sentit, un medi ambient preservat i un ordre social lliure, segons els estudis empírics, són factors imprescindibles per a la felicitat i la satisfacció de l'individu.²³ No podem afirmar que aquests últims anys l'esquerra europea s'hagi escarrassat gaire per treballar tots aquests temes. Les reformes del mercat laboral, la desregularització i un discurs de flexibilització no contribueixen precisament al benestar de la societat. I això també val per a altres elements del pensament liberal. Robert

21 **MEDA, D.**, «Quel progrès faut-il mesurer» a *Revue Esprit*. Paris, juny de 2009.

22 **LAYARD, R.**, «Happiness in back» a *Prospect Magazine*. Número 108. Londres, març de 2005.

23 **HAUBL, R.**, «Wahres Glück im Waren-Glück?» a *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Número, 32. Pàgina 3-8. Frankfurt de Main, 2009.

Els llocs de treball fixos, la salut, les relacions socials que transmeten un sentiment de pertinença, un medi ambient preservat... són claus per a la satisfacció de l'individu

Putnam (1941), per exemple, va haver d'admetre que la confiança, el capital social i els contactes entre persones són més escassos com més gran és la varietat ètnica. La varietat ètnica, segons Putnam, produeix «menys felicitat i una menor percepció de la qualitat de vida».²⁴

En el futur es tracta d'oposar a les promeses de felicitat del consumisme una visió pròpia de bona societat: d'una societat amb individus emancipats, que disposen de temps i recursos per poder fer realitat els seus ideals de vida plena i «feliç». El dret de les persones a la recerca de la felicitat –formulat a la Declaració d'Independència americana del 1776– és un dels principis polítics més grandiosos. La lluita dels individus en l'era postproductiva ha de tractar exactament d'això: quin projecte està més capacitat per establir les condicions bàsiques per a la felicitat humana i per a una societat ecològicament eficient, el del consumisme o el d'una societat relativament igualitària amb persones amb temps i amb les necessitats materials cobertes?

Arriscar més en democràcia

La mancança més sorprenent del discurs de l'esquerra és el seu gran silenci en referència a la crisi de legitimi-

tat de la democràcia representativa. Una enquesta rere l'altra confirmen que tan sols una minoria dels ciutadans europeus creuen que poden influir, a través dels òrgans polítics de participació existents, en l'organització de la política i les decisions nacionals.

Aquesta crisi de confiança de la democràcia representativa ha augmentat els darrers anys. La constitució del sistema polític de la UE i la consegüent pèrdua de poder dels parlaments nacionals, regionals i locals ha accelerat probablement aquest procés. Amb tot, sembla haver-hi processos més importants, agrupats per Colin Crouch sota el concepte de la «postdemocràcia»: la pèrdua de sentit i influència de grans institucions socials, la professionalització del col·lectiu polític, amb la corresponent estretor de les vies de reclutament i els mitjans d'origen de la política, la davallada dels partits de masses i la substitució de la seva funció per part de la comunicació en un sol sentit dels mitjans de comunicació de masses, la desafecció cultural de les elits a partir de l'ascens d'una ideologia d'elit multinacional.²⁵ L'estat d'ànim de moltes persones es caracteritza avui per sentiments d'impotència relativa, de pèrdua de control sobre la seva pròpia vida, d'estar en mans d'unes forces anònimes del mercat, i d'una política cada vegada més allunyada dels ciutadans.²⁶

24 **PUTNAM, R.**, «E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century» a *Scandinavian Political Studies*. Volum 30. Número, 2. 2007. Pàgina 150.

25 **CROUCH, C.**, *Post-Democracy*. Polity Press. Cambridge, 2004.

26 **SENNETT, R.**, *The Culture of the New Capitalism*. Yale University Press. Londres,

La mancança més sorprenent del discurs de l'esquerra és el seu gran silenci en referència a la crisi de legitimitat de la democràcia representativa

La reacció més important a la crisi d'acceptació dels sistemes parlamentaris i burocràtics tradicionals són conceptes polítics deliberats, com ara els que va formular d'una manera exemplar Habermas. És cert que la inclusió sistemàtica dels coneixements d'experts i d'especialistes de la societat en els cercles concèntrics de la formulació política representa un avenç. Tot i així aquestes evolucions no han modificat el dèficit de representació social de la política. Al contrari, l'exclusió dels «ciutadans normals» dels àmbits polítics de negociació encara s'ha vist més intensificada. Altres interessos socials amb més capacitat d'articulació del poder poden actuar de forma més eficient en aquests fòrums que no pas els dèbils interessos agregats i d'organització de la població mitjana.²⁷ Al mateix temps, el govern de les comissions, orientat per experts, ha provocat un nou debilitament dels parlaments.

La qüestió és senzilla: una democràcia de baixa intensitat vista pels ciutadans amb creixent escepticisme encara és el més adequat per a les societats del segle XXI? Tot hi parla en contra: el nivell de formació i coneixements de la població, el caràcter de la política i de les seves decisions en l'era moderna, les creixents demandes de participació dels ciutadans, el discurs social regnant i la crei-

xent «dessacralització» de la política en l'era dels mitjans de comunicació de masses. Les persones mai han estat tan formades i tan ben informades com avui. El percentatge de persones amb estudis de batxillerat a Alemanya ha passat d'un 5% a més d'un 45% del 1945 al 2008; a França avui se situa per sobre del 60%. Mai abans les informacions havien estat tan a l'abast a tot el món com en l'era d'Internet. Les noves xarxes de comunicació des del Web 2.0 obren nous camins per a l'intercanvi d'informació i la formació d'opinió més enllà del poder de control i d'estandardització dels mitjans de masses i dels grups de mitjans de comunicació. Ja a mitjans de la dècada de 1990 el politòleg americà James N. Rosenau (1924) utilitzà el bonic concepte de «la societat de la gent intel·ligent». La idea que aquesta «gent intel·ligent» s'hagi d'acontentar permanentment amb la delegació cada quatre anys dels seus drets de decisió política, té alguna cosa d'irreal.

L'única forma adequada de democràcia per a la «la societat de la gent intel·ligent» del segle XXI és una que sigui capaç de fer augmentar massivament la participació dels ciutadans –i encara que només sigui pel fet que en una organització formal, en general, la majoria pren decisions més sàvies que la minoria.²⁸ L'enfortiment dels elements directament democràtics –locals, regionals i naci-

2006

27 HONNETH, A., *Kampf um Anerkennung*. Suhrkamp. Frankfurt del Main, 1994. Pàgina 140.

28 SUROWIECKI, J., *The Wisdom of the crowds. Why the Many are smarter than the Few*. Doubleday. Nova York, 2004.

S'ha de fer un salt quàntic en la qualitat de la democràcia que ha de constituir el nucli del discurs d'esquerres

onals— és un dels components centrals, indispensable en una política de gran abast de l'apoderament, que ha de constituir el nucli del discurs polític de les esquerres europees en el futur. Les possibles formes són variades: referèndums, iniciatives de llei des de baix —com a Suïssa i a Califòrnia—, consultes populars sobre decisions polítiques aïllades, la possibilitat de rellevar funcionaris o representants polítics a partir de la demanda d'una majoria qualificada, la votació directa sobre pressupostos generals en tots els nivells de l'Administració i la influència directa en els pressupostos locals de les ciutats i municipis seguint el model de les experiències brasileres del pressupost participatiu. Es tracta de fer un salt quàntic en la qualitat de la democràcia: des de la votació de persones fins a la votació de continguts de la mateixa política.²⁹ Al costat d'elements directament democràtics hi ha una gran varietat d'altres mesures possibles per tal de millorar el grau de participació democràtica i aturar l'esclerosi de la democràcia representativa. Phillipe C. Schmitter (1936), el 2005, redactà per ordre del Consell Europeu un *green paper* pel futur de la democràcia a Europa, que conté una gran quantitat de propostes semblants orientades a la participació: des del dret de vot dels infants —exercit per les mares i els pares— fins a tribunals populars, el dret de vot per a administracions públiques im-

portants o vals bescanviabls pels votants —els quals d'aquesta manera decideixen l'adjudicació de subvencions a organitzacions de la societat civil— són algunes de les moltes mesures imaginables.³⁰

Conclusió

Com pot recuperar l'esquerra europea la capacitat d'obtenir la majoria? En conjunt s'ha d'oferir una estratègia per a tota la societat de l'empoderament que contraposi l'individu economista del neoliberalisme a un ciutadà amb una visió autènticament progressista, capaç de decidir per ell mateix —com a ciutadà nacional, com a treballador, com a persona privada en el seu entorn privat i públic, i com a consumidor. Un plantejament d'aquest tipus inclou el reforçament de la participació política a través de la democràcia directa, així com la millora de la situació econòmica dels treballadors, el reforçament dels drets dels consumidors i l'ampliació dels drets de cogestió i de decisió a la feina. S'ha d'aconseguir que els sistemes socials solidaris harmonitzin amb les realitats socials. El profund dilema entre el globalisme justificat econòmicament de les elits i la demanda «provincialista», que re-

29 BATT, H., «Direktdemokratie im internationalen Vergleich» a *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Número 10. Pàgines 10-17. Frankfurt de Main, 2006.

30 SCHMITTER, P. C. i TRECHSEL, A. H. (coord.), *The Future of Democracy in Europe: Trends, Analyses and Reforms. A Green Paper for the Council of Europe*. Council of Europe Publishing. Estrasburg, 2005

S'ha d'oferir una estratègia per a tota la societat de l'empoderament que contraposi l'individu economista del neoliberalisme a un ciutadà amb una visió autènticament progressista

corre a altres constants antropològiques, d'una gran part de la població s'ha de reflectir políticament d'una manera diferent a la que hi ha hagut fins ara. Això mateix val per a les conseqüències ecològiques del, fins ara, fetitxisme del creixement.

No és un programa senzill, però només si s'aconsegueix desenvolupar un paradigma d'aquest tipus, l'esquerra obtindrà de nou la capacitat d'obtenir majories d'aquí a poc temps. En cas contrari, a llarg termini l'amenaça el destí que van tenir els partits radicals del passat segle XX: sobreviurà el final de la conjuntura socioeconòmica i sociocultural –a la qual deu el seu avenç– alguns anys o fins i tot dècades, tot minvant fins que un dia desapareixerà. Altres forces polítiques ocuparan el seu lloc i portaran els interessos reals de la societat i els conflictes a les arenes dels combats polítics. |

+ INFO

Fonts

- **AMUAT, L.**, «Was ist gerecht?» Entrevista a Ernst Fehr a *ZEIT Magazin*. Número, 31. 23 de juliol de 2009.
- **GUIBERT, Ph.** i **MERGIER, A.**, *Le decenseur social – Enquete sur les milieux populaires*. Fondation Jean-Jaurès – PLON. Paris 2007.
- **OCDE**, «Growing Unequal? Income Distribution and Poverty» a *OCDE Countries*. OCDE, Paris 2008.
- **SCHMITTER, P. C.** i **TRECHSEL, A. H.** (coord.), *The Future of Democracy in Europe: Trends, Analyses and Reforms. A Green Paper for the Council of Europe*. Council of Europe Publishing. Estrasburg, 2005.

Articles

- BATT, H.**, «Direktdemokratie im internationalen Vergleich» a *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Número 10. Pàgines 10-17. Frankfurt de Main, 2006.
- BIELING, H. J.**, «Privat vor Staat, Zur Entwicklung politischer Leitbilder über die Rolle des Staates» a *WSI-Mitteilungen*. Número 5. Pàgines 235-242. Düsseldorf, 2009.
- BLACKWATER, B.**, «Utopianism, liberalism and the left» a *Renewal*. Número, 117. Londres, maig de 2009.

BONTRUP, H. J., «Keynes wollte den Kapitalismus retten» a *Internationale Politikanalyse*. Friedrich Ebert Stiftung. Berlin, 2006.

CUPERUS, R., «European Social Unease – A threat to the EU?» a *Internationale Politik und Gesellschaft*. Número 1. Berlin, 2006.

DDAA., «In Search of Homo Economicus: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies». *The American Economic Review*. Pittsburgh, maig de 2001.

DDAA., «Globalization and the transformation of the national political space: six European countries compared» a *European Journal of Political Research*. Número, 45(6). Pàgines 921-956. 2005.

FEHR, E., **BERNHARD, H.** i **FISCHBACHER, U.**, «Group Affiliation and Atruistic Norm Enforcement» a *The American Economic Review*. Número 2. Pàgines 217-221. Pittsburgh, 2006.

GAUCHET, M. i **WINOCK, M.**, «Une année de sarkozysme» a *Le Débat*. Paris, setembre de 2008.

GOODHART, D., «Too diverse?» a *Prospect Magazine*. Número 95. Londres, febrer de 2004.

HAUBL, R., «Wahres Glück im Waren-Glück?» a *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Número, 32. Pàgina 3-8. Frankfurt de Main, 2009.

HIRSCHEL, D., «Die Bilanz der Privatisierung» a *WSI-Mitteilungen*. Número 5. Pàgines 281-282. Düsseldorf, 2009.

KAHNEMAN, D. i KRUEGER, A. B., «Developments in the Measurement of Subjective Well-Being» a *The Journal of Economic Perspectives*. Volum, 20. Número, 1. Pàgines 3-24. Pittsburgh, hivern de 2006.

LAYARD, R., «Happiness in back» a *Prospect Magazine*. Número 108. Londres, març de 2005.

MEDA, D., «Quel progrès faut-il mesurer» a *Revue Esprit*. Paris, juny de 2009.

SIMONE, R., «Pourquoi l'Occident ne va pas à gauche» a *Le Débat*. Número 156. Paris, Setembre-Octubre de 2009.

PUTNAM, R., «E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century» a *Scandinavian Political Studies*. Volum 30. Número, 2. 2007.

RICKENS, Ch., «Genossen, gründet Genossenschaften» a *Berliner Republik*. Número 4. Berlin, 2009.

Llibres

BAUMANN, Z., *Consuming Life*. Polity Press. Cambridge, 2007.

BECK, U., *Die Erfindung des Politischen. Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung*. Suhrkamp. Frankfurt del Main, 1993.

BIRNBAUM, N., *Nach dem Fortschritt*. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart-Munic, 2003.

BRÖCKLING, U., *Das unternehmerische Selbst*. Suhrkamp. Frankfurt del Main, 2007.

COHEN, D., *Trois leçons sur la société post-industrielle*. Seuil. Paris, 2006.

CROUCH, C., *Post-Democracy*. Polity Press. Cambridge, 2004.

DIAMOND, P. i LIDDLE, R. (eds.), *Beyond New Labour*. Methuen. Londres, 2009.

DUBET, F., *Travail des sociétés*. Seuil. Paris, 2009.

HABERMAS, J., *Die Einbeziehung des Anderen*. Suhrkamp. Frankfurt del Main, 1999.

HILLEBRAND, E., *Zwischen alten Rezepten und neuen Herausforderungen: Die europäische Linke muss sich neu orientieren*. Friedrich Ebert Stiftung. Berlin, 2007.

HONNETH, A., *Kampf um Anerkennung*. Suhrkamp. Frankfurt del Main, 1994.

FRASER, N. i HONNETH A., *Umverteilung oder Anerkennung?* Suhrkamp. Frankfurt del Main, 2003.

MIEGEL, M., SCHULTE, M. i WAHL, S., *Von Verlierern und Gewinnern. Die Einkommensentwicklung ausgewählter Bevölkerungsgruppen in Deutschland.* Institut für Wirtschaft und Gesellschaft. Bonn, 2008.

NEUGEBAUER, G., *Politische Milieus in Deutschland.* Friedrich Ebert Stiftung. Berlin – Bonn, 2006.

ROSENAU, J., *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in Turbulent World.* Cambridge University Press. Cambridge, 1997.

SENNETT, R., *Respekt im Zeitalter der Ungleichheit.* Berlin Verlag. Berlin, 2004.

SENNETT, R., *The Culture of the New Capitalism.* Yale University Press. Londres, 2006.

SIMONE, R., *Il mostro mite.* Garzanti Libri. Milà, 2009.

SUROWIECKI, J., *The Wisdom of the crowds. Why the Many are smarter than the Few.* Doubleday. Nova York, 2004.

WALTER, F., *Baustelle Deutschland.* Suhrkamp. Frankfurt del Main, 2008.

Enllaços

📄 Friedrich Ebert Stiftung (FES)
www.fes.de

Crisi i socialdemocràcia

Antonio Papell* | apapell@gmail.com

VISTA PRÈVIA

Salvar el capitalisme dels capitalistes. Aquesta frase resumeix a la perfecció l'objectiu prioritari actual de l'esquerra occidental. Una preocupació fonamentada en el convenciment que la crisi econòmica no és un fracàs del lliure mercat, sinó la conseqüència de l'abús i la perversió del sistema per part dels agents econòmics que l'han aplicat. «Crisi de mercaders» en paraules del notari Juan-José López Burniol. Una crisi que fa evident que els mercats no regulats acaben destruint-se a si mateixos.

El 15 de setembre de 2008, Lehman Brothers, el quart banc d'inversió dels Estats Units d'Amèrica (EUA), es declara en bancarrota després de fracassar les negociacions amb les dues entitats que en un principi es perfilaven com a possibles compradors, Bank of America i el grup britànic Barclays. La fallida d'aquesta entitat amb 158 anys d'història –la qual havia sobreviscut a tots els contratemps, fins i tot al crac de 1929– és el símptoma i el desencadenant de la gran crisi financera internacional que ha situat l'economia globalitzada en recessió. Després d'aquesta hecatombe –producte dels excessos de la desregulació financera, que dona lloc a exorbitants abusos dels gestors de les entitats de crèdit¹, la comoció és general, i només s'evita l'ensulsiada de l'economia amb extraordinàries injeccions de diner públic, que en gran part són destinades a la compra d'«actius tòxics»,

¹ La titulització de les hipoteques *subprime* és l'expressió més clara de la cobdícia i la deshonestat dels banquers.

* Periodista

Amb el col·lapse del sistema financer, es posa de manifest la necessitat de rescatar precipitadament l'infamat Keynes. Les polítiques anticíclics ressusciten

per la qual cosa no tornaran mai més a les arques dels contribuents.

Aquest desastre –que corona l'inafaust regnat de George W. Bush (1946) i els seus *neocons*– provoca d'immediat una reacció intel·lectual i política basada en dues evidències. En primer lloc, l'ortodòxia capitalista –que ha aconseguit un llarg cicle de prosperitat als països desenvolupats– acaba de demostrar la seva extrema fragilitat: deixat al seu lliure albir i debilitats els controls de l'Estat mínim –que era i és el desideràtum de la dreta americana– el sistema econòmic ultraliberal està condemnat a morir a mans de l'ambició desmesurada dels seus gestors.

En segon lloc, en produir-se la caiguda brutal de l'activitat econòmica a causa del col·lapse del sistema financer, es posa de manifest la necessitat de rescatar precipitadament l'infamat John Maynard Keynes (1883-1946) i recórrer a encebar la bomba de la inversió privada mitjançant la injecció de recursos públics. Les polítiques anticíclics han ressuscitat.

Als EUA, la crisi no fa més que acabar de desacreditar el que en altre temps és el potent aparell ideològic que sosté Bush durant els seus vuit anys de mandat, enfortit amb l'11-S però que mostra el seu veritable rostre en afavorir tant la regressió autoritària de la Patriot Act com l'arbitrària guerra de l'Iraq. En conseqüència, l'electorat d'aquella gran democràcia opta el 4 de novembre de 2008 per lliurar el poder a un reformista del Democratic Party, Barack Obama (1961). Havien transcorregut

49 dies des de la fallida de Lehman Brothers i la societat americana es comporta amb racionalitat; el discurs ultraconservador ha fracassat, per la qual cosa cal donar el poder a la socialdemocràcia, al Democratic Party.

En aquest marc, totes les mirades es concentren en el precedent de 1929: després de la Gran Depressió, encara que amb retard, Franklin D. Roosevelt (1882-1945) erigeix el *New Deal*, una aposta progressista pel mercat regulat amb intervenció estatal que és la pauta del desenvolupament occidental després de la Segona Guerra Mundial (1939-1945). Així, quan es celebra la cimera del G-20 a Washington el 15 de novembre de 2008 –amb l'assistència de l'Estat espanyol com a convidat–, el diagnòstic ja està fet. L'exacerbació de la revolució conservadora –que satanitza l'Estat del benestar, consagra l'axioma d'una infinita capacitat d'autoregulació dels mercats, aposta per l'Estat mínim i tracta de demostrar que les abaixades d'impostos no són oneroses per a les polítiques socials (la cèlebre corba de Laffer)– engendra un monstre indomable: una economia global virtual en sorprenent expansió especulativa –en què el volum del crèdit ha arribat a ser deu vegades el PIB mundial–, uns gestors de les empreses –com els inversors de risc– que es guien exclusivament per la cotització en borsa –que determina els seus honoraris– i una globalització econòmica que no té el contrapès d'una mínima governança mundial.

Les conclusions d'aquella cimera –comparada per Gordon Brown (1951) i per Nicolas Sarkozy (1955), entre

La revolució conservadora engendra un monstre: una economia especulativa, uns gestors que només es guien per la borsa i una globalització econòmica que no té un contrapès polític

d'altres, amb la reunió que dona lloc als acords de Bretton Woods de 1944 i amb la qual alguns pretenien refundar el capitalisme— són rellevants però no revolucionàries. A més d'acordar la continuació dels esforços per donar suport als mercats financers en pro de la seva estabilització i de recomanar l'aplicació d'estímul fiscal a l'activitat econòmica, el G-20 adquireix compromisos concrets que tendeixen a la regulació del sistema financer:

1. Enfortir la transparència i la responsabilitat als mercats financers, incloent la millora dels productes financers complexos i assegurant la completa i adequada revelació de les empreses i les seves condicions financeres. Els incentius s'han d'alinear per evitar excessius riscos.
2. Millorar la regulació per enfortir i examinar prudentment els règims reguladors segons convingui. Exercitar una forta vigilància sobre les agències de crèdit, amb el desenvolupament d'un codi de conducta internacional. També establir règims reguladors més efectius al llarg del cicle econòmic, mentre s'assegura que la regulació és eficient, sense ofegar la innovació, i animar el creixement del comerç de productes financers i serveis.
3. Avaluar de forma transparent els sistemes reguladors nacionals.
4. Promoure la integritat dels mercats financers, reforçant la protecció de l'inversor i el consumidor, evitant conflictes d'interessos, prevenint la manipulació il·legal del mercat i les activitats fraudulentas i protegint contra els riscos financers il·licits procedents de jurisdiccions no cooperatives. També es promourà l'intercanvi d'informació, incloent les jurisdiccions que s'han compromès amb els estàndards internacionals respecte al secret i la transparència bancaris.

A més a més, el que ja és el principal fòrum de decisió global, acorda «reformar les institucions financeres internacionals de forma que puguin reflectir els canvis en l'economia mundial per incrementar la seva legitimitat i efectivitat. En aquest sentit, les economies emergents i en desenvolupament, incloent-hi els països més pobres, hauran de tenir més veu i representació. El Fòrum d'Estabilitat Financera (FSF) ha d'acollir urgentment a més membres dels països emergents i altres institucions hauran de revisar la seva participació. L'FMI, en col·laboració amb l'FSF ampliat i altres institucions, haurà de cooperar per identificar punts vulnerables, anticipar perills potencials i actuar ràpidament per jugar un paper fonamental en la resposta a la crisi».

Des de llavors, i després de les voluminoses aportacions de recursos públics, el sistema financer ha anat estabilitzant-se —més per la confiança que han aportat

El sistema financer s'ha estabilitzat més per la confiança que han aportat les voluminoses aportacions de recursos públics als mercats que per l'efecte de les reformes

aquestes reaccions als mercats que per l'efecte de les reformes—, fins que la recessió ha començat a cedir a Occident, gràcies en part al rapidíssim enlairament de les economies emergents.

No cal dir que, a mesura que el panorama s'ha anat il·luminant, els afanys reguladors dels governs han anat cedint. S'han reformat el Fons Monetari Internacional (FMI) i el Banc Mundial, donant més protagonisme als països emergents, i en la darrera reunió del G-20 a Pittsburgh les decisions de control dels mercats es redueixen pràcticament a una limitació de les primes excessives als directius dels bancs, sobretot de les vinculades als resultats a curt termini. A més, els vint avancen en la consecució dels objectius acordats en l'última reunió del G-20 a Londres respecte la supervisió financer internacional, la gestió de les fallides de grans entitats, la regulació dels fons *hedge fund* o la valoració de les agències de qualificació de riscos, responsables en bona mesura de no haver previngut el desastre.

Però encara que la comunitat internacional ha reconegut explícitament —o almenys tàcitament— la necessitat de sotmetre l'economia a la política —el que equival a establir supervisió i control sobre el sistema financer— i la inexorabilitat de continuar aplicant polítiques anticíclics a les fases descendents dels cicles per mitigar l'adversitat i recuperar el creixement, els electors d'Europa no han estat coherents amb aquesta evidència, que de pas és la constatació del fracàs de la desregulació exagera-

El discurs socioeconòmic de l'esquerra occidental s'ha distingit des de la caiguda del Mur de Berlín per l'acceptació sense embuts de l'economia de mercat

da, de l'ultraliberalisme, de la tesi de l'Estat mínim; i als grans països ha estat la dreta, i no pas l'esquerra, la que s'ha beneficiat de la crisi. Amb França i Itàlia en mans conservadores, Alemanya ha passat de la gran coalició a un govern liberal-conservador i al Regne Unit es presagia així mateix una victòria *tory* al terme del mandat de l'agònic Brown. Les victòries socialistes a Portugal i a Grècia, països perifèrics de la UE, no desvirtuen aquesta evidència.

Aquest comportament paradoxal revela sens dubte alguna mancança de la socialdemocràcia als països desenvolupats, que no han abandonat la vella pauta empírica de llançar-se en braços de la dreta quan sobrevé alguna dificultat.

La crisi d'identitat de la socialdemocràcia

El socialisme democràtic, la socialdemocràcia, ha travessat una crisi d'identitat important en l'últim tram del segle XX amb l'enfonsament del socialisme real. El descrèdit definitiu de les arrels marxistes de l'esquerra –que el PSOE no abandona, recordem-ho, i no sense una gran convulsió interna, fins el 1979– que prové de la caiguda del Mur de Berlín el 1989 i del literal esfondrament dels règims comunistes, no només assola alguns referents essencials de l'esquerra europea, sinó que la deixa òrfena d'idees i estratègies. En aquells moments irromp pletòric

l'eficaç neoliberalisme –Margaret Thatcher (1925), Ronald Reagan (1911-2004)–, que sembla per un moment que representava el final de la història i que assenta valors ja irreversibles que entronitzen definitivament i sense antagonistes la competència i el mercat com a grans motors del desenvolupament.

La socialdemocràcia aconsegueix recomposar el discurs, però sense massa credibilitat. Aviat abandona –pràcticament al mateix temps que el marxisme– les teories evolutives del socialisme del revisionista Eduard Bernstein (1850-1932), deixa de reprovar el mercat, canvia la seva concepció de la igualtat d'oportunitats en l'origen –la qual ja no ha de ser conseqüència de la redistribució fiscal– i adopta una gestualitat reformista vinculada a la participació ciutadana, al radicalisme ètic, a la protecció del medi ambient i a la integració de les minories. Alain Touraine (1925) resumeix l'essència teològica de la nova esquerra amb una frase agraciada: «el que importa ja no és tant ser a dalt o a baix sinó dins o fora del sistema».

A la pràctica, el discurs socioeconòmic de l'esquerra socialdemòcrata s'ha distingit en les dues últimes dècades per l'acceptació sense embuts de l'economia de mercat i per la defensa d'un Estat de mida suficient per poder exercir les funcions de regulació, supervisió i control, i per sostenir els grans serveis públics universals, als que s'encomana el paper d'anivellament social i de generació d'igualtat d'oportunitats en l'origen. La inexorable conquesta de la competitivitat, sense la qual no hi ha creixement ni desen-

La socialdemocràcia actual defensa un Estat de mida suficient per poder regular, supervisar i controlar el mercat, i per sostenir els serveis públics garants de la igualtat d'oportunitats

volupament, ha reduït a la mínima expressió la progressivitat fiscal, que s'ha demostrat ineficaç per reduir les fractures socials i que és una rêmora per a la productivitat.

Sobre aquesta base, s'han promogut diverses construccions teòriques, notablement similars entre si –encara que amb matisos diferencials de certa importància– que tracten de conciliar el bon funcionament de l'economia de mercat –que garanteixi la prosperitat general– amb la preservació en tant que es pugui de l'Estat del Benestar, que materialitzi els grans principis ètics de l'esquerra –igualtat i solidaritat–, humanitzi la democràcia i concedeixi als ciutadans les cotes suficients de seguretat sobre les quals edificar la recerca de la felicitat. La solució a aquest dilema, que planteja lògicament greus qüestions d'indole moral, defineix el procés d'evolució socialdemocrata als últims anys.

Els camins de la socialdemocràcia moderna

La tercera via d'Anthony Giddens i Tony Blair

El concepte de tercera via, una formulació vaga que està més vinculada al liberalisme social que a la socialdemocràcia, s'ha aplicat especialment al model encunyat per Tony Blair (1953) al Regne Unit –però també per Fernando H. Cardoso (1931) a Brasil o per Michelle Bachelet (1951) a Xile– sota l'auspici ideològic d'Anthony Giddens (1938). Conté ingredients interessants en el

terreny del capitalisme ortodox i estabilitzat, de la desconcentració del poder, de realçament del protagonisme social i d'adaptació a la globalització. Economistes de prestigi com John K. Galbraith (1908-2006) i Joseph E. Stiglitz (1943) han intentat donar consistència teòrica a aquest model anglosaxó, que ha rendit eloqüents i positius fruits.

Però el model britànic, aplicat després del període de forta desregulació promogut per Thatcher, és poc exportable, i es troba en plena decadència. Per la resta, existeix una abundant bibliografia sobre aquesta opció, que ens permet estalviar aquí espai en majors digressions.²

El model alemany. L'Agenda 2010

Gerhard Schröder (1944), canceller alemany entre 1998 i 2005 en aliança amb Die Grünen, assaja tardanament una tercera via, anomenada *Neue Mitte* (Nou Centre), molt diferent de la britànica, amb la qual, en els últims anys del seu mandat, pretén treure el seu país d'una greu postració. El 2003, l'economia alemanya es troba virtualment en recessió i havent generat una desocupació de 4,5 milions d'aturats –el 10,8% de la població activa– i un dèficit pressupostari superior als 30.000 milions d'euros després d'un retrocés dels ingressos fiscals de més

2 BLAIR, T., *La Tercera Via*. Aguilar. Madrid, 1998.

GIDDENS, A., *La Tercera Via y sus críticos*. Taurus. Madrid, 2000.

GIDDENS, A., *Más allá de la izquierda y la derecha: el futuro de las políticas radicales*. Crítica. Barcelona, 1994.

La tercera via conté ingredients del capitalisme ortodox i estabilitzat, de la desconcentració del poder, del realçament del protagonisme social i de l'adaptació a la globalització

de 80.000 milions.

En un marc de pau social, el canceller es reuneix amb els seus incondicionals del Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) al palau de Neuhardenberg per meditar el contingut d'un ambiciós projecte anomenat Agenda 2010, un projecte sens dubte dolorós per a l'esquerra, ja que pretén atorgar veritable sostenibilitat al sistema mitjançant significatives retallades a l'excessiu Estat del Benestar alemany, afectat per la crònica caiguda de la natalitat, de forma que les renúncies –rellevants sacrificis per a la classe treballadora– fossin compensats amb majors oportunitats d'ocupació i un major creixement econòmic, que ha de redundar en una major prosperitat general.

Després de vèncer les imaginables resistències –les més serioses sorgeixen a l'interior del seu propi partit–, afrontar comprensibles manifestacions al carrer i suportar els laments dels grans sindicats –les protestes dels quals són admirablement mesurades–, Schröder aconsegueix tirar endavant la seva proposta en un congrés extraordinari de l'SPD celebrat a mitjans de 2003, i més tard al Bundestag, amb el respecte de la Christlich-Demokratische Union Deutschlands – Christlich-Soziale Union in Bayern (CDU-CSU) i de tota l'opinió pública, que aprecia aquell esforç de racionalitat que desmantella parcialment el sistema de protecció social però que ha permès al país sortir del pou.

L'Agenda 2010 –que entra en vigor l'1 de gener de

2005– redueix significativament la prestació de desocupació; el subsidi ja no es rep durant 32 mesos, com fins llavors, sinó durant dotze, i s'unifica i s'equipara l'ajut social –sobre una prestació base de 345€pels ciutadans de l'Oest i 331 els de l'Est, s'afegeixen quantitats en concepte de lloguer, fills i nombre de treballadors en el nucli familiar, amb el que es podria arribar a 1.200€en tot cas, uns 250€menys que anteriorment. Així mateix, s'obliga els aturats a acceptar qualsevol feina que se'ls ofereixi en el termini d'un any, sota amenaça de veure retallades les prestacions.

A més, l'Agenda 2010 inclou nombroses retallades de l'atenció sanitària i copagament en certes especialitats; moderació salarial, retard en l'edat de jubilació... I una reforma laboral que, sense incidir en l'abaratiment de l'acomiadament, aporta valuosíssimes eines que han servit per trampejar magníficament, i sense generar un gran atur, la recessió actual. Entre altres mesures ressenyables, el *kurzarbeit*, o flexibilitat per dur a terme reduccions de jornada en empreses conjunturalment afectades per una caiguda de la demanda.³

Aquestes fórmules, en un país molt exportador en què la demanda externa ha caigut dràsticament per la recessió, però amb l'esperança fonamentada que torni quan

3 Durant la crisi, 1,5 milions de treballadors s'han acollit a aquesta fórmula, amb una reducció mitjana de jornada d'un terç; i l'ajornament o suspensió temporal d'ocupació, en casos en què un excessiu estoc obliga a aturar l'activitat: l'empresa paga el 10% del salari i la resta l'Estat; en principi, l'aturada és de sis mesos, però ja pot arribar fins a 18 o 24 mesos.

L'Agenda 2010 alemanya pretén atorgar una veritable sostenibilitat al sistema mitjançant significatives retallades a l'excessiu Estat del Benestar

es recuperi el cicle, han permès que l'atur no hagi afectat pràcticament als qui posseeixen un contracte de treball indefinit. I no es tracta d'un simple «maquillatge» de les estadístiques sinó d'un procediment eficaç per mantenir l'estabilitat laboral i la capacitat productiva instal·lada.

L'Agenda 2010 és un cop que canvia la percepció dels alemanys sobre la seva pròpia realitat; és necessari un major esforç per conservar un apreciable nivell de vida, inferior al que imaginaven però capaç de perdurar en el temps. El món empresarial opta igualment per fer reformes dràstiques en pro d'una major competitivitat. Així per exemple, Siemens o Bosch reimplanten la setmana de 40 hores sense ampliació de salari després d'anys de relaxació de la disciplina laboral i de les consegüents pèrdues de competitivitat. Però el més interessant de la reforma és l'axioma que l'inspira: calia reduir la mida de l'Estat del Benestar per aconseguir la sostenibilitat d'una economia pròspera. Bé és cert que la previsió social alemanya assolia cotes tan envejables com manifestament insostenibles.

Gràcies a l'Agenda 2010, Alemanya aconsegueix en poc temps recuperar la competitivitat perduda, i avui és 10 punts per sobre la mitja de l'eurozona, 17 sobre EUA, 24 sobre l'Estat espanyol... I també es compleix allà la gran paradoxa: un cop que l'SPD, que es va deixar estripalls en el camí –en termes d'impopularitat, de la que encara no s'ha recuperat, i patint l'escissió d'Oskar Lafontaine (1943) al front d'un nou partit més a l'esquerra, Die Linke–, porta a terme la dolorosa cirurgia, els alemanys

exigeixen el 2005 la gran coalició i ara han encomanat a la dreta gestionar la renovació dissenyada per l'esquerra.

La flexiseguretat

La flexiseguretat és un concepte innovador i atractiu que prové de Dinamarca. El 1993, quan arriba al poder en aquest país el socialdemòcrata Poul Nyrup Rasmussen (1943), ha de bregar amb un atur del 13%, combinat amb un baix creixement i un elevat endeutament públic. Per sortir de l'impàs, emprèn un pla consistent en una desregulació del mercat laboral combinada amb fortes inversions en R+D+I i en educació –cap a un model de creixement basat en la innovació i el coneixement–, i amb una reformulació del projecte socialdemòcrata consistent en incrementar la seguretat en sentit ampli, és a dir, no limitant-la a una potent protecció social sinó inclouent en el concepte les polítiques actives de reinserció i les de gènere. En definitiva, el model consisteix en una flexibilització del mercat laboral combinat amb una protecció integral que elimini els efectes lesius del liberalisme econòmic.

L'èxit és inqüestionable: a finals de 2001, quan Nyrup conclou la seva segona legislatura, l'atur ha caigut per sota del 4%, el país creix fortament i el deute ha minvat de forma significativa.

La idea de flexiseguretat resol sens dubte la contradicció interna del neoliberalisme en termes socialdemòcrates però, si es passa de la teoria a la pràctica, ensopega a l'Estat espanyol amb un problema estructural: a Dinamar-

La flexiseguretat és un concepte danès que consisteix en la flexibilització del mercat laboral combinada amb una protecció integral que elimini els efectes lesius del liberalisme econòmic

ca, la pressió fiscal supera el 50%, el que permet mantenir un sistema de seguretat social molt potent. En canvi, a l'Estat espanyol aquest indicador està entorn del 32%, amb la particularitat que, essent la productivitat de l'economia molt baixa, qualsevol increment significatiu de la càrrega tributària redundaria en una caiguda insuportable del creixement.

La proposta republicana de Philip Pettit

A l'Estat espanyol, el retorn de la socialdemocràcia al poder el 2004 ha tingut característiques singulars. José Luís Rodríguez Zapatero (1960) arriba al govern en una fase d'extraordinària prosperitat econòmica, amb creixements anuals sensiblement superiors a les mitjanes comunitàries, per la qual cosa no creu oportú dur a terme reformes estructurals en el sistema econòmic, malgrat que determinades característiques d'aquest resultaven inquietants. Així, la productivitat és extraordinàriament baixa, fet que engendra un sector exterior crònicament deficitari; tanmateix, l'eufòria de la indústria de la construcció i la potent demanda interna es basten per contrarestar aquest efecte i impulsar el creixement. De fet, la política econòmica del PSOE és la continuació de l'ortodòxia neoliberal que havia consolidat el PP durant el vuit anys anteriors.

Així les coses, Rodríguez Zapatero es decideix a emprendre una política reformista en matèria ideològica, seguint pautes del polític nord-americà Philip Pettit (1945). Existeix abundant bibliografia sobre aquest cor-

rent, que pretén ser un salt endavant en la dialèctica entre el neoliberalisme i el socialisme democràtic tradicional.⁴ Sobre això, només cal dir que Pettit parteix d'una concepció de la llibertat com a no dominació. Pel centre-esquerra que abraça aquesta doctrina, l'Estat no només ha d'inhibir-se per assegurar la llibertat dels individus, sinó que ha d'exercir també un paper positiu en la consolidació de la llibertat i de l'autonomia personals mitjançant normes que obrin camins de llibertat i eliminin obstacles que se li oposen.

En coherència amb aquesta actitud filosòfico-política, el govern socialista de Rodríguez Zapatero dedica la primera legislatura a modernitzar el país mitjançant normes que obrien el ventall de les llibertats: Llei integral contra la violència de gènere, reforma per permetre el matrimoni entre homosexuals, Llei d'igualtat, Llei de dependència... El quadrienni és, doncs, molt fecund pel que fa a l'ampliació de llibertats i a la igualació social, ja que s'implementen avenços que només l'esquerra pot desitjar i produir; tanmateix, es perd una ocasió d'or per emprendre, aprofitant la bonança, la reforma del model de creixement, que ara, després de l'esclat de la bombolla immobiliària, no hi ha més remei que abordar, en condicions molt més precàries.

4 PAPELL, A., *Zapatero, 2004-2008. La legislatura de la crispación*. Foca. Madrid, 2008.

El camí cap a la prosperitat s'ha de recórrer en comú, integrant a tothom en l'aventura del progrés, ampliant el territori de la llibertat i impulsant el concepte de seguretat

Conclusions

En conclusió, és fàcil inferir de tot això que mentre el neoliberalisme té un discurs diàfan, que consisteix en la recerca com sigui de la competitivitat mitjançant el ple desenvolupament del mercat i a costa de reduir l'Estat a la mínima expressió, amb l'argument que la prosperitat resultant beneficia a tothom, el de la socialdemocràcia és inevitablement més complex. També aspira a l'eficiència dels mercats però no a qualsevol preu: el camí cap a la prosperitat s'ha de recórrer en comú, integrant a tothom en l'aventura del progrés, ampliant el territori de la llibertat –entesa també com a no dominació– i impulsant el concepte de seguretat, sense el qual la conquesta de la felicitat personal és impossible.

No és fàcil construir sobre aquestes idees progressistes un discurs travat, coherent amb els grans principis i suggestiu per a l'opinió pública. Tanmateix, és evident que avui aquest discurs moderadament intervencionista enllaça amb les reformes globals que cal aplicar per sortir completament de la recessió i evitar que noves desviacions del sistema financer generin crisi en el futur. |

+ INFO

Articles

MAGRETTA, J., «Why business models matter». *Harvard Business Review*. Maig de 2002.

Llibres

BLAIR, T., *La Tercera Vía*. Aguilar. Madrid, 1998.

GIDDENS, A., *La Tercera Vía y sus críticos*. Taurus. Madrid, 2000.

GIDDENS, A., *Más allá de la izquierda y la derecha: el futuro de las políticas radicales*. Crítica. Barcelona, 1994.

PAPELL, A., *Zapatero, 2004-2008. La legislatura de la crispación*. Foca. Madrid, 2008

L'esquerra davant l'abisme: reflexionant la globalització

Emma Gómez* | emgoni@alumni.uv.es

VISTA PRÈVIA

Vivim en una societat en constant transformació. Un món on abans els canvis eren imperceptibles per la seva lentitud i que ara costa identificar per la rapidesa amb què es produeixen. Un espai que abans s'acabava on començaven les fronteres i de cop i volta abasta la totalitat del planeta. Una societat, un món, un espai, que evoluciona constantment i que obliga l'esquerra a repensar-se, proposant solucions innovadores als vells problemes i, sobretot, aportant un discurs propi sobre els reptes de la globalització.

Des de la caiguda del bloc comunista i l'acceleració de la globalització –complexa i polifacètica, tot i que amb un component capitalista i neoliberal innegable– el neoliberalisme en allò econòmic i el conservadorisme en allò social s'han erigit en peces clau de la ideologia dominant. I com a ideologia dominant, penetra en tots els àmbits que, propagada pels sistemes de comunicació de masses –cada cop més totals o totalitaris–, emparats per tot un seguit de constructes morals –des de la religió a la idea de cultura o als anomenats «drets universals»– i tocats per la lògica del consum, ha passat a ocupar cada racó dels discursos polítics i fins i tot de l'inconscient del pensament de l'esquerra. Per tot açò, sembla que l'esquerra política occidental farà poca fortuna en els pròxims anys. De moment, només un testimonial grup de set dels 27 països de la Unió Europea (UE) tenen un president socialdemòcrata –entre els quals es troba el qüestionat Gordon Brown (1951) a Gran Bretanya. Barack Obama (1961) encapçala el món des d'una òptica libe-

* Doctoranda en Sociologia de la Universitat de València

Des de la caiguda del bloc comunista i l'acceleració de la globalització, el neoliberalisme en allò econòmic i el conservadorisme en allò social s'han erigit en peces clau de la ideologia dominant

ral, decidit a reconduir l'unilateralisme agressiu de l'anterior cap de Washington, però titllar d'esquerres l'equip d'Obama no deixaria de ser massa agosarat.

Al llarg de les següents pàgines, tractarem de situar el pensament de l'esquerra occidental en el món globalitzat, mirant de desemascarar eixa ideologia dominant que actua com a marc i subjecta els discursos de l'esquerra. Davant la potència dels discursos neoliberals, l'esquerra alça el cap per mirar més lluny, o el baixa per mirar de prop. El que hauria de fer, per contra, és canviar-se les ulleres. Perquè si en temes com ara la política econòmica –d'àmbit regional o estatal– o la social, els discursos de les dretes i les esquerres són significativament diferents –tot i que les vies polítiques sovint són semblants–, en altres temes, però, la ideologia dominant actua com a cinturó que constreny la capacitat imaginativa de l'esquerra. Fem referència a la idea d'Europa i la seua tasca política en el món global, les relacions Nord-Sud, i entre Orient i Occident, el risc ecològic permanent i el canvi climàtic, el conflicte calent amb la immigració o la diversitat cultural i l'anomenat cosmopolitisme. A risc de perdre profunditat en l'anàlisi, sotmetem a una mirada reflexiva la perspectiva –subjectada per la ideologia dominant– de l'esquerra occidental sobre els reptes de la globalització.

Punt de partida: l'esquerra en el món global

En parlar de l'esquerra, ens referim a eixe espectre polític que habitualment s'identifica amb el progressisme i la disminució de les diferències socials, decidit a continuar amb un cert «pacte social» i que demana un mínim model de benestar. Les reminiscències marxistes, anarquistes i socialistes ja són ben lluny. La mateixa socialdemocràcia clàssica esdevé obsoleta. Ara bé, aquesta esquerra Occidental, no és pas una esquerra «global»: d'una banda es troba fragmentada a Occident –amb una esquerra que sobreviu de les restes de la socialdemocràcia i una altra que es desmarca d'aquesta línia però que no aconsegueix vertebrar un discurs il·lusionador– i de l'altra, es troba fragmentada en l'àmbit global, amb versions molt diferents a Europa i a Amèrica Llatina, principalment. Per contra, el projecte neoliberal és global i transnacional per definició. Internacionalitzar l'economia, afeblir l'acció política dels governs, obrir els canals financers mentre es tanquen les fronteres a les persones, persuadir perquè els països del Sud obren les seues magres economies a l'intercanvi en desigualtat amb el Nord ric i usar-lo d'abocador de fem, i un llarg etcètera, formen part d'eixe paradigma neoliberal que, en bona mesura, l'esquerra occidental, sense tenir en compte les altres esquerres –inferiors, amb mancances democràtiques o simplement pobres i subdesenvolupades segons la retòrica del Nord ric–, ha incorporat a la seua acció política, no sense intentar cobrir amb fil de seda els forats més

En els principals reptes de la globalització, la ideologia dominant actua com a cinturó que constreny la capacitat imaginativa de l'esquerra

negres.

Parafraçant Slavoj Žižek (1949), podríem dir que un «Narcís patològic» habita l'espai de l'esquerra. L'Altre, el neoliberalisme que governa sense rival, apareix com un intrús violent: faça el que faça, produeix un trastorn del precari equilibri imaginari de l'esquerra. Un sentiment d'inferioritat vers la poderosa definició de la dreta i la seua intromissió en tots els àmbits de la vida quotidiana, provoca eixe equilibri precari que impedeix plantejar alternatives fins i tot en allò conjuntural. De fet, qualsevol esmena de la dreta a un projecte polític fa recular als impulsos progressistes, convençuts que «serà massa d'esquerres».

En la nostra societat, cada cop hi ha menys prohibicions però es multipliquen les normes a seguir. D'aquesta manera, l'esquerra ha pres com a imposició ideològica que no es pot renunciar ni a un mil·límetre de «benestar», que és impensable sacrificar el consum, que els índexs de desenvolupament econòmic no poden baixar... És aquesta imposició profunda, estructural, el que impedeix a la imaginació resoldre els assumptes de caire global, però també els de caire local, dicotomia que esdevé clau per enfrontar-se als reptes de la globalització. La ideologia, en aquest aspecte, és allò que impedeix veure més enllà de les possibilitats, actuant com a marc, fora del qual és difícil veure: és la ideologia la que marca els límits, s'acomoda i conforma l'habitus en termes de Pierre Bourdieu (1930-2002), les estructures socials interioritzades, incorporades a l'agent

en forma d'esquemes de percepció, pensament i acció. El pensament de l'esquerra forma, doncs, part d'eixa ideologia dominant. Malgrat açò, mitjançant un exercici de reflexivitat, poden obrir-se noves portes a la imaginació política en una situació de canvi continu.

Fotografiant un món que camina

D'una banda, podem entendre la globalització, des d'un punt de vista objectiu, com un «macroprocés secular però accelerat en els darrers temps [...] un fet polimòrfic que implica tant innovacions socials com continuïtats, diversitat, complexitat i heterogeneïtats. Remet a les seues infraestructures materials, als seus suports i xarxes, als seus fluxos recurrents i als seus impactes variats, capaços d'integrar diversos àmbits diferenciats: globalització física, biològica, econòmica, demogràfica, social i cultural».¹ Al mateix temps, segons Gil-Manuel Hernández (1963), la globalització s'institueix com a ideologia donant lloc a interpretacions desdoblades en versions discursives diverses i contraposades: neoliberal, socialdemòcrata, socialista, antisistèmica o antiglobalització.

Malgrat els diferents plantejaments ideològics, la globalització impacta en tots els àmbits. Divisions profundes

¹ HERNÁNDEZ, G. M., *La condición global. Hacia una sociología de la globalización*. Volum 1 i 2. Germania. Alzira, 2005

Occident dirigeix el món de manera unilateral, veient en el seu model de govern l'universal

travessen les societats, cada cop menys homogènies –o equitatives– amb un risc que apareix en tots els àmbits –els ecològics són els més palesos, però també els laborals, els econòmics (el col·lapse de l'economia mundial és un risc nou manufacturat pels humans)...–; els fluxos comunicatius s'intensifiquen, alterant-se les coordenades espai-temps; l'homogeneïtzació cultural cohabita amb la diferenciació, i la juxtaposició de cultures amb el reforç de les cultures locals; els fluxos econòmics, financers i de persones travessen les fronteres dels estats, i els estats nació són massa grans per resoldre qüestions locals o regionals i massa petits per enfrontar-se als globals; i apareixen, en l'àmbit polític, ens regionals nous, com ara la UE. En definitiva, un món que camina i es transforma de manera contínua. Sembla que les narracions que preconitzaven la fi de la història, o la fi de les ideologies com sostenia Francis Fukuyama (1952), han de quedar descartades de moment.

Món de blocs, unilateralisme i multilateralisme

El món sense blocs que sovint se'ns presenta troba tantes esquerdes com el món bipolar de la Guerra Freda (1947-1991). La definició de la democràcia liberal com la millor manera de govern és el principal problema al qual s'enfronta la governança global. Les diferències entre el bloc soviètic i el món americà sobre la idea de globalitat eren només de definició teòrica, ja que en el fons, amb

dues superpotències confiaven plenament en el mite kantianà de progrés continu «ajudat per les noves descobertes tècniques i científiques, i el de l'obligació que tenia Occident d'impulsar aquest mateix progrés i desenvolupament arreu del món, de traure la resta de pobles de la seua situació inequívocament endarrerida».² Sota aquests principis, les superpotències buscaven els seus aliats per il·luminar-los en el seu esdevenir, en el seu camí.

L'afany internacional, unificador i cosmopolita, doncs, no ha estat només cabòria del capitalisme, tot i que ara és l'únic que té eixes cabòries. «Bàrbars», «pagans», «primitius» o «tribus» són algunes de les denominacions amb les quals Occident ha definit al llarg de la història els «altres». Ara són els «països emergents» o «en vies de desenvolupament», i sense eufemismes, els «països pobres». Així, el món occidental –tant de la mà únicament i exclusivament dels Estats Units d'Amèrica (EUA), com del tándem que forma amb Europa– dirigeix el món de manera unilateral: veient en el seu model de govern, l'universal. Segons Fukuyama «és difícil imaginar un món que siga radicalment millor que el nostre, o un futur que no siga essencialment democràtic i capitalista».³ Timothy Garton Ash (1955) parla d'un Occident que, com a posseïdor de

2 **SEBASTIÀ, J.**, *El parany cosmopolita. Una mirada a les arrels ideològiques de la globalització*. Afers. Catarroja, 2004.

3 **FUKUYAMA, F.**, *El fin de la historia y el último hombre*. Planeta. Barcelona, 1992.

Actualment, el terme «multilateral» fa referència a les actuacions dels països rics, a les decisions preses en el Nord. Per contra, hauria de significar la possibilitat de viure segons es desitge

la democràcia més antiga i perfeccionada, és capaç de liderar el món i col·laborar a democratitzar-la per aconseguir la llibertat. En una línia més suau, algunes veus crítiques contra la globalització neoliberal justifiquen la teoria de la intervenció humanitària, apel·lant a obligacions morals i a una responsabilitat planetària de compensar el Sud, i fins i tot mantenen una retòrica pro govern mundial.

Així, s'observa que el terme «multilateral» fa referència a les actuacions dels països rics, a les decisions preses en el Nord. El multilateralisme, per contra, ha de significar la possibilitat de viure segons es desitge.

La situació de dependència del Sud, només començarà a eradicar-se mitjançant dues vies complementàries: una econòmica i altra política. D'una banda, l'econòmica consisteix en permetre unes relacions comercials en igualtat en l'àmbit del món global, abolint principalment els aranzels imposats als productes agraris del Sud, i d'altra, condonar el deute extern i que l'ajut al «desenvolupament» deixi de significar la imposició de normes —com ara les receptes màgiques del Fons Monetari Internacional (FMI). Els aranzels i el proteccionisme del Nord opulent formen part d'eixa doble moral globalitzadora que permet el flux sense fronteres del capital financer mentre que impedeix la lliure circulació de mercaderies de Sud a Nord, doblant el gegantesc abisme que ja separava els

països més pobres dels més rics».⁴ En aquest aspecte, l'esquerra occidental, sobretot l'europea, ha de deixar de pactar polítiques agràries, un tema profundament conflictiu que se soluciona mitjançant una nova política de comerç local basada en l'excel·lència dels productes agrícoles autòctons, la denominació d'origen, que a més d'ésser un consum més sostenible suposa un guany pels llauradors locals en evitar costos de transport. Respecte la condonació del deute extern i l'ajut «sense reserves», la posició de l'esquerra hauria de ser definitiva i conclouent.

La segona, de caire polític i social, implica deixar en les seues mans el seu futur, açò és, acabar amb la imposició del model de l'estat nació com a únic viable. Més encara en la situació actual en què aquest constructe, l'estat nacional, es troba sobrepassat per dalt i per baix. Un sistema multilateral de govern global necessàriament ha d'incorporar el Sud en les negociacions, però no de manera testimonial. Països lliures perquè sí, per dret propi, no per condescendència. En aquest àmbit, l'esquerra occidental ha de treure's del cap la idea de progrés a l'estil il·lustrat, la idea d'una única línia de progrés. De fet, l'antropologia i l'anomenat relativisme cultural que implica no avaluar, mesurar i criticar un sistema cultural des de les bases morals d'un altre sistema, ens donen la clau per enfrontar-nos a un multilateralisme tangible. I, des de l'es-

⁴ CHOMSKY, N., *Cómo se reparte la tarta. Políticas USA al final del milenio*. Icaria. Barcelona, 1996

Cal promoure unes relacions comercials en peu d'igualtat en l'àmbit global, condonar el deute extern i que l'ajut al desenvolupament deixi de significar la imposició de normes

guerra, cal revisar també alguna de les idees més estes sobre la UE i el seu paper en el món actual.

Europa: de club de rics a bloc polític

Poc té a veure la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer (CECA), primer organisme de caire europeu, amb l'actual Europa del Tractat de Lisboa (2007).⁵ D'un club de rics que protegia els seus interessos econòmics, en 50 anys Europa ha esdevingut un ens fort, decidit a fer de tot el continent europeu, d'arrel cristiana, una «potència regional». La intervenció dels EUA a Iraq, allunyada de la legalitat internacional, suscità moltes crítiques a Europa. Els intel·lectuals –entre ells Jürgen Habermas (1929) i Jacques Derrida (1930-2004)– plasmen en articles periodístics la necessitat de fer d'Europa el contrapunt als EUA. Però no només per aturar les vel·leïtats imperialistes d'aquests, sinó per erigir-se com a interlocutor vàlid en el món, per ser posseïdors de la raó il·lustrada. I és que l'esquerra europea té com a marc constringent la mateixa UE.

La UE té com a raó màxima de ser la consolidació d'un

«model social europeu», la qual cosa implica la reconstrucció de l'Estat del Benestar, tot i que sobre una bastida diferent: el model social es reformula encarat a activar l'economia –incrementar taxes d'activitat, prolongar la jubilació... De fet, els plantejaments de l'estratègia de Lisboa del 2000⁶ s'articulen en torn a tres pols: El primer és accelerar les reformes estructurals per assolir la competitivitat, la innovació i la culminació del mercat interior. El segon, modernitzar el model social europeu mitjançant la inversió en capital humà i la lluita contra l'exclusió social. El tercer és el compromís ambiental. Tres pols en contínua tensió dialèctica –econòmic vers el social i econòmic vers ambiental–, però que l'estructura de la UE resol amb facilitat: només els paràmetres econòmics són d'obligat compliment per als estats membres; els preceptes de benestar depenen exclusivament de l'actuació estatal i el compromís ambiental resta gairebé ocult, esperant els moments futurs d'opulència.

L'esquerra europea ha assumit el discurs de la UE. Un discurs molt diferent al que sostenia a la dècada de 1980. L'únic reclam persistent per part d'aquesta esquerra és el manteniment del benestar, entenem, del benestar propi. I per consolidar-lo, no dubten en mantenir un doble discurs: un per a Europa, i un altre per al món global –continuant amb l'exemple de la política agrària, són els partits socialdemòcrates els més reticents a abandonar-la.

⁵ **CONSELL DE LA UE**, *Tractat de reforma institucional de la Unió Europea*. Lisboa, 19 d'octubre de 2007.

⁶ **CONSELL DE LA UE**, *Estratègia de Lisboa*. Lisboa, 23 i 24 de març de 2000.

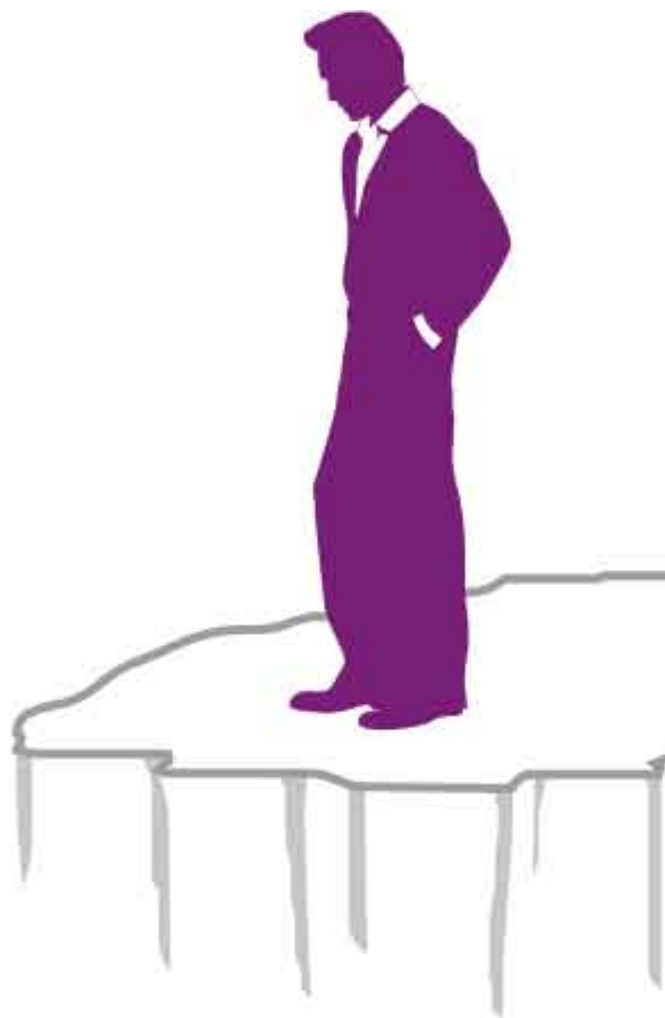
Un sistema multilateral de govern global necessàriament ha d'incorporar el Sud en les negociacions, però no de manera testimonial

La socialdemocràcia ha esdevingut socialliberalisme, i la resta de l'esquerra no ha tingut èxit en no poder anar més enllà –canviar-se les ulleres– i construir un discurs alternatiu en estar impregnada per eixe model social que privilegia el benestar regional al global. De fet, en aquest àmbit, s'obrí un abisme amb les esquerres de l'Amèrica Llatina, en ésser la major part de l'europea incapaç de reconèixer cap actuació d'aquella que resta obviada per complet. El discurs de l'esquerra dominant a Occident no és, en eixe aspecte, global, però sí globalista: entén el model socialdemòcrata com el millor dels mons possibles i decididament optaria per la seua extensió arreu del món. Però no hem d'oblidar que la natura de la UE roman «en la seua situació geogràfica, en la seua herència cultural i en els seus símbols»,⁷ amb la qual cosa és excloent –i difícilment molt més ampliable. Cap ressenyar el cas de Turquia i els seus problemes per integrar-se en el club de socis. L'excusa és la vulneració dels drets de la minoria kurda –com si a Europa no es vulneraren els drets de les minories– però probablement incloure un país amb majoria musulmana n'és una de les principals causes.

Xoc de civilitzacions i gestió del multiculturalisme

Segons Samuel P. Huntington (1927-2008), l'impuls ho-

⁷ GIDDENS, A., *Europa en la era global*. Paidós. Barcelona, 2007.

La socialdemocràcia ha esdevingut socialliberalisme i la resta de l'esquerra no ha construït una alternativa en estar impregnada pel model social que privilegia el benestar regional al global

mogeneïtzador de la globalització és contestat per les civilitzacions no occidentals mitjançant la reafirmació de la vàlua de les seues cultures. Sosté, d'aquesta manera, que la dimensió fonamental de la política global és el conflicte entre grups de civilitzacions, afirmant que les societats que comparteixen afinitats culturals cooperen. La preeminència de les empreses transnacionals i el seu pes en determinar les polítiques globals resten rellevància a aquesta teoria que, d'altra banda, li ha vingut molt bé a l'Occident imperialista en dibuixar un conflicte civilitzatori amb l'orient àrab, sobretot a partir de l'11 de setembre de 2001. El terrorisme islàmic ha vingut a substituir a l'«altre» comunista de la Guerra Freda (1947-1991). Un enemic que emprem por i inseguretats i que fa necessari un estat fort per protegir els ciutadans.

Però el xoc de civilitzacions, en el món global, no té lloc entre civilitzacions aïllades i en tensió. Té lloc al si dels països del Nord mitjançant els cada volta més intensos fluxos migratoris. En els darrers quinze anys els immigrants extracomunitaris han passat d'ésser testimonials a tenir una presència ampla i estable. Estable perquè començat el procés s'estableix una relació de dependència entre la societat d'origen i la que acull a causa de l'intercanvi desigual de recursos. Els immigrants passen a formar la classe treballadora i entren en conflicte amb els estrats més baixos de la població. El conflicte recau, de bell nou, en la protecció del benestar dels «autòctons». Però a l'aspecte econòmic de la immigració –del

qual es tendeixen a veure els costos (major despesa mèdica, educativa, i en protecció social) i a oblidar els beneficis (substitució en les tasques menys valorades, revitalitzar les arques de la Seguretat Social...)–, cal sumar-li l'aspecte cultural.

Tradicionalment, «des de la creació de la Comunitat Econòmica Europea (CEE), es dona per descomptat que l'autòcton accepta l'immigrant sempre que aquest renunciï a la seva cultura pròpia (idioma, costums, religió) i adopti la cultura (oficial) de la societat d'acollida. D'aquesta manera es confon l'homogeneïtat cultural amb la cohesió social. La diferència cultural es percep, així, com una amenaça».⁸ Tant és així que hem generat fórmules per no oblidar-nos mai de la seua naturalesa diferent: als fills d'immigrants els anomenem «segona generació d'immigrants». Immigrant és aquell que abandona el seu lloc d'origen en adreçar-se a altre indret per motius econòmics, socials o polítics. Quant de temps dura aquesta condició? Dos generacions, tres? En realitat és només un instant.

En bona part de l'esquerra europea ha calat fons la idea de cosmopolitisme en enfrontar-se a la gestió del multiculturalisme. Mentre que el conservadorisme més ranci proposa la «integració» cultural plena de la immigració (adaptació completa a les normes culturals de la

8 SOLÉ, C., «Immigració. Debat sobre la ciutadania pluricultural» a GONZÁLEZ-AGÁPITO, J., (ed.) *Una societat en crisi?.* Universitat de Vic - Eumo Editorial - IEC. Pàgines 109-130. Vic, 2008.

El discurs de l'esquerra ha de fugir de la idea de l'immigrant com un altre i promoure activament la creació de ciutadania: ampliació dels drets polítics i cívics amb la seua herència cultural pròpia

societat d'acollida), l'esquerra sovint opta per fórmules més suaus, com el cosmopolitisme, que deixen entreveure, si més no, la universalitat dels valors i el desarrelament com a única via de gestionar la rabiosa diversitat cultural. Aquest és un dels majors reptes que té l'esquerra –ja que la interconnexió cultural s'incrementa constantment– i la solució passa per desfer el mite que el contacte entre cultures soscava la cultura autòctona. El discurs de l'esquerra ha de fugir de la idea de l'immigrant com un altre i promoure activament la creació de ciutadania: ampliació dels drets polítics i cívics que signifiquen una participació en els assumptes públics, com a ciutadans de ple dret, amb la seua herència cultural pròpia.

La crisi ecològica, qüestió de supervivència

L'impacte ambiental respon a la funció $Y=P C T$, que vol dir que l'impacte depèn de la població mundial (P), el consum (C) i la tecnologia (T), com a factors interdependents. Tradicionalment s'apuntava a la centralitat del factor poblacional. Inspirat per Thomas R. Malthus (1776-1834), el neomalthusianisme, per la seua part, arreplega la problemàtica entre quantitat de recursos i creixement demogràfic, tot i que des d'aquesta perspectiva, els avenços tecnològics poden millorar la productivitat del sòl, de manera que els recursos poden incrementar-se. En les dècades de 1960 i 1970, reflex del conservadorisme americà, es

defineix que el ràpid creixement vegetatiu del Sud causa el subdesenvolupament que pateix. D'aquesta manera, s'analitza de manera reduccionista el problema de pobresa de la perifèria del planeta, adjudicant la responsabilitat d'aquella a la manca de control de natalitat del Sud. En la Conferència Mundial de Població de Bucarest (1974) es demana la contenció del creixement poblacional al Sud pobre per poder encetar el desenvolupament econòmic; en la de Mèxic (1984), en el context de crisi econòmica mundial, s'incorpora les dones com a factor imprescindible per al desenvolupament donada la necessitat de disminuir la natalitat.

Pel que fa a la segona variable, la tecnologia, aquesta ha estat venerada i titllada de salvadora del desenvolupament ja que, a través d'ella, la riquesa es reproduïx i permet un increment en el repartiment dels recursos. La confiança en aquesta variable ha desenvolupat els aliments transgènics, ha consumit bona part dels recursos fòssils, treballa amb la nanotecnologia sense conèixer-ne les conseqüències i ha causat desfetes com la de Txernòbil.

L'última variable, el consum, sembla aliè al problema i pocs en parlen com a clau per a la sostenibilitat. És a partir dels anys 1970, quan naix la teoria ecològica sobre els límits del planeta i la seua capacitat de càrrega; la teoria que inicià el Club de Roma fou ratificada per la crisi del petroli de 1973 i la perspectiva mediambiental hagué de ser acollida: el planeta té uns límits i l'èxit de l'economia humana depèn de no esgotar les fonts de recursos i

No s'ha de fer una fugida endavant, caminant cap a un futur ja marcat per la ideologia dominant. Cal plantar-se en el present per decidir què és allò més desitjable

de no saturar els abocadors.⁹ I per fer-hi front, la clau resideix en la crítica al sobreconsum –energètic, de matèries primeres, alimentari...– per part d'Occident. De fet, si el nivell de consum de l'Estat espanyol es fes extensible a tot el món, caldrien quatre planetes com la Terra, pel que fa tant a la quantitat de recursos disponibles com a la d'espai per abocar els residus. Però aquest posicionament és tan rar a Occident com ho és el del decreixement econòmic de Serge Latouche (1940) o Carlos Taiibo (1956). L'esquerra europea es posiciona de bell nou en la línia de la confiança en la tecnologia –en la mateixa idea de progrés– tot i que ara basada en les energies renovables; la idea de la possibilitat de modernització ecològica mitjançant les noves tecnologies de la comunicació que sustenten el somni d'una oficina sense paper... La tesi del desenvolupament sostenible, que intenten construir un pont entre les postures ecologistes i el capitalisme, tanca una paradoxa i, seguint a Ernest Garcia (1948), «l'èxit de la idea del desenvolupament sostenible està relacionat amb la seua percepció com a ocasió d'un nou megaprograma, susceptible d'ésser mogut pels mateixos motors de l'era precedent del desenvolupament sense adjectius: més sofisticació tecnològica, més homogeneïtzació cultural, més concentració de les decisions».

Per concloure

L'esquerra europea, i especialment la socialdemòcrata, es troba immersa en una dialèctica delirant: no desenvolupa un discurs clar per por a una desfeta electoral, i sovint rep una desfeta electoral perquè no té un discurs clar. De la mateixa manera, el pes de la ideologia dominant fa, en molts casos, recular en les posicions, per tal d'atendre crítiques. Tot açò genera certa paranoia dintre dels projectes polítics –tot pensant si una decisió serà massa d'esqueres– i també entre l'electorat, que en alguns punts no aconsegueixen trobar un discurs clar i diferenciat.

Àmbits tan decisius com són la governabilitat d'un món multilateral i amb capacitat per respectar la diversitat, la gestió de la multiculturalitat present a les nostres societats o la necessitat de trencar els llaços de dependència econòmica i política del Sud i la urgència que provoca la situació ambiental del planeta, han de formar part del discurs de l'esquerra i construir sobre ells el seu discurs. Açò implica una major reflexivitat en la presa de decisions, una anàlisi de les problemàtiques socials i una recerca de solucions; no una fugida endavant, caminant cap a un futur ja marcat per la ideologia dominant. Plantar-se en el present per decidir què és allò més desitjable. |

⁹ GARCIA, E., *El trampolí fàustic*. Germania. València, 1995

+ INFO

Fonts

- ▣ **CONSELL DE LA UE**, *Estratègia de Lisboa*. Lisboa, 23 i 24 de març de 2000.
- ▣ **CONSELL DE LA UE**, *Tractat de reforma institucional de la Unió Europea*. Lisboa, 19 d'octubre de 2007.

Llibres

- CHOMSKY, N.**, *Cómo se reparte la tarta. Políticas USA al final del milenio*. Icaria. Barcelona, 1996.
- FUKUYAMA, F.**, *El fin de la historia y el último hombre*. Planeta. Barcelona, 1992.
- GARCIA, E.**, *El trampolí fàustic*. Germania. València, 1995.
- GARTON ASH, T.**, *Mundo libre*. Tusquets. Barcelona, 2005.
- GIDDENS, A.**, *Europa en la era global*. Paidós. Barcelona, 2007.
- HERNÁNDEZ, G. M.**, *La condición global. Hacia una sociología de la globalización*. Volum 1 i 2. Germania. Alzira, 2005.
- HUNTINTONG, S. P.**, *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*. Paidós. Barcelona, 1996.
- SEBASTIÀ, J.**, *El parany cosmopolita. Una mirada a les arrels ideològiques de la globalització*. Afers. Catarroja, 2004.

- SOLÉ, C.**, «Immigració. Debat sobre la ciutadania pluricultural» a **GONZÁLEZ-AGÁPITO, J.**, (ed.) *Una societat en crisi?* Universitat de Vic - Eumo Editorial - IEC. Pàgines 109-130. Vic, 2008.

NAVEGADOR

El dilema del socialisme europeu i el ressorgiment de la socialdemocràcia als països nòrdics

Juan Carlos Cebrián* | juan.cebrian@politik.sll.se

VISTA PRÈVIA

Entre les diferents anàlisis que s'han fet de la situació actual de l'esquerra europea, algunes veus han apuntat la manca de lideratges carismàtics com una de les causes de la pèrdua de confiança entre els electors europeus. I és en aquest marc que es mira de nou un referent clàssic de l'esquerra occidental, la socialdemocràcia nòrdica, on amb un missatge renovat de la defensa de l'estat del benestar, dones amb un perfil modern esdevenen la base electoral dels partits socialdemòcrates de Suècia, Finlàndia i Dinamarca per recuperar el poder. A Islàndia, Johanna Sigurdardottir ja ho ha aconseguit. L'excepció masculina és Noruega, on de la mà de Jens Stoltenberg –l'únic home que encapçala un partit socialdemòcrata nòrdic– ha aconseguit encadenar dues legislatures consecutives a govern, fet que no succeïa des de mitjans de la dècada de 1990.

Les eleccions europees del juny passat mostren com la crisi econòmica global que vivim no ha passat factura als partits liberals i conservadors que actualment ostenten el poder a bona part d'Europa. És més, lluny de passar-los en factura, les urnes donen encara més poder als partits liberals i conservadors, un fet que en part també s'explica per la preocupant percepció que l'electorat d'esqueres és més euroescèptic que d'altres.

Però al marge del Parlament Europeu, en aquest darrer semestre de 2009, les eleccions a diferents països europeus n'han donat una de freda i una de calenta: la victòria de les propostes socialdemòcrates del Partido Socialista i del Panellinio Sosialistikó Kinima (PASOK) a Portugal i Grècia, respectivament, contrasta amb la victòria de Christlich-Demokratische Union Deutschlands – Christlich-Soziale Union in Bayern (CDU-CSU) a Alemanya, on Angela Merkel (1954) ha optat per no reeditar la

* Membre del Parlament Regional de la província d'Estocolm (Stockholms läns Landsting)

Els països més poderosos del continent –França, Alemanya i previsiblement Gran Bretanya– tenen o tindran governs de dretes. Però s'observen brots rojos que vénen dels països nòrdics

gran coalició amb el Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) –que rep una garrotada electoral considerable en aconseguir el pitjor resultat des de la postguerra–, formant govern amb els liberals del Freie Demokratische Partei (FDP).

Així, veiem com els tres països més poderosos del continent tenen o tindran governs de dretes. A l'exemple alemany, cal sumar-hi el de França, on el Partí Socialiste viu des de fa temps un situació molt precària, marcada per les batalles internes en lloc d'ocupar el seu espai polític amb la presentació d'una política social alternativa a la de Nicolas Sarkozy (1955). I a Gran Bretanya ja des de fa temps gairebé totes les enquestes pronostiquen una victòria electoral del Conservative Party sota la batuta de David Cameron (1966).

Quina conclusió se'n pot treure de tot això? El socialisme europeu només troba llavor i creix en els països mediterranis? Només guanya eleccions a països on l'estat del benestar encara té molt camí per recórrer? Les preguntes són moltes i no tenen una resposta senzilla. Però en aquest marc, com en l'economia, també hi ha qui observa brots. «Brots rojos» d'una nova era de la socialdemocràcia europea que vénen de la península escandinava. Uns brots que defugen temps antics, de l'estratègia de la tercera via de Tony Blair (1957) de la dècada del 1990. Uns brots rojos que advoquen per un socialisme democràtic que doni marge a un mercat regulat i prioritant polítiques socials centrades en les persones.

De vegades es diu que els partits socialdemòcrates escandinaus s'assemblen a un camaleó perquè de totes les tendències polítiques cap ha estat durant dècades més reeixida que la socialdemocràcia nòrdica en adaptar el seu programa polític i el seu missatge a les circumstàncies regnants. Això ha comportat un estira i arronsa permanent entre les ambicions de voler regular l'economia de mercat i, al mateix temps, la necessitat d'estimular el creixement de l'economia per tenir més recursos econòmics a repartir. Però és precisament la bona gestió d'aquestes contradiccions el que ha permès a la socialdemocràcia ser l'opció més votada a tots els països escandinaus gairebé sempre.

D'altra banda, amb la socialdemocràcia nòrdica és on la política de la Unió Europea (UE) ha tingut més dificultats per unir-se i adaptar-se, a causa de l'euroescepticisme dominant i de les diferències que existeixen entre els països nòrdics i la resta de la UE. Noruega i Islàndia no en formen part; l'únic país que ha adoptat l'euro és Finlàndia; i el referèndum celebrat a Suècia el 2003 sobre el canvi a l'euro donà una aclaparadora victòria al No, amb un 56% dels vots contraris a adoptar la moneda europea.

Dins de la diversitat política dels països nòrdics aquests brots rojos ens arriben de països com Islàndia, Noruega i, el que jo conec millor, Suècia. En canvi, a Finlàndia i Dinamarca, les perspectives d'una victòria socialdemòcrata en el proper cicle electoral semblen més complicades.

L'esquerra nòrdica advoca per un socialisme democràtic que doni marge a un mercat regulat i prioritant polítiques socials centrades en les persones

Finlàndia

A Finlàndia –amb una indústria d'alta tecnologia molt desenvolupada i un estat del benestar molt avançat– la socialdemocràcia del Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) gairebé sempre ha estat l'opció política més votada durant bona part del segle XX. Malgrat això, avui està governada pel partit centrista de tradició liberal Suomen Keskusta, una formació inexistent als altres països nòrdics però que a Finlàndia té molta tradició com mostra el fet que ha estat en diferents ocasions a l'executiu configurant governs de coalició tant amb socialdemòcrates com amb conservadors. La victòria socialdemòcrata més recent data del 2000, que va portar Tarja Halonen (1943) a la presidència del país.

A dia d'avui, les esperances socialdemòcrates estan dipositades en la seva nova líder, Jutta Urpilainen (1975), la primera dona que arriba a la presidència de l'SDP. Escollida en l'últim congrés del partit, celebrat el 2008, se la va triar amb la idea de rejuvenir el partit, després que en les passades eleccions de 2007 la socialdemocràcia no només perdés el poder, sinó que quedés com a tercera força –superada pel Suomen Keskusta i pels conservadors del Kansallinen Kokoomus–, fet que no passava des de 1962. Ha estat parlamentària nacional des de 2003 i se la considera membre de l'ala esquerra del partit.

Dinamarca

A Dinamarca el partit socialdemòcrata Socialdemokraterne té el poder a la majoria de municipis, començant per la seva capital, Copenhaguen. Però a nivell nacional, des de 2001, diferents aliances de partits de centredreta ostenten el poder. De fet, a les últimes eleccions legislatives celebrades el 2007, és la primera vegada que el Socialdemokraterne no és la força més votada des de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), ja que en aquests comicis és superada pel Venstre, terme que significa «esquerra» però que no fa justícia a les polítiques dretanes que caracteritzen aquesta formació, element que es constata amb la seva afiliació a la Internacional Liberal. Des de llavors, aquest partit forma una coalició de govern amb els conservadors del Det Konservative Folkeparti i amb el suport parlamentari dels nacionalistes d'extrema dreta del Dansk Folkeparti.

Copiant l'estratègia dels partits d'extrema dreta d'Holanda i Bèlgica i amb polítiques clarament discriminatòries en contra dels que consideren ja no immigrants, sinó directament estrangers, el Dansk Folkeparti aconsegueix el 15% dels vots en les últimes eleccions daneses. Així, quan es pregunta a la dirigent del Dansk Folkeparti, Pia Kjaersgård (1947), per les qüestions més importants de Dinamarca en les últimes eleccions el 2007, respon que els valors danesos com la llibertat de premsa, la tolerància i la solidaritat són el més important i que aquests es

El missatge que l'estat del benestar i el seu desenvolupament cap a cotes més altes està amenaçat per la dreta ha estat la basa electoral decisiva per a la socialdemocràcia noruega

veuen avui amenaçats per una petita minoria entre els estrangers que no volen viure com els danesos.

El pitjor de la política del Dansk Folkeparti és que la seva retòrica xenòfoba ha estat copiada també per altres partits, inclòs el Socialdemokraterne, encara que, tot sigui dit, amb importants matisos. Però no en tots els països nòrdics existeixen partits racistes i d'extrema dreta. A Finlàndia, per exemple, no existeixen partits com el de Kjørsgård, sobretot a causa del reduït nombre d'immigrants que hi viuen. I així mateix passa a Islàndia. Per la seva part, a Suècia l'anomenat Sverigedemokraterna, sortit de la unió d'alguns partits neonazis insignificants, s'ha regenerat i avui tenen escons a força municipis del sud de Suècia pròxims a Dinamarca.

A Dinamarca les esperances de la socialdemocràcia estan posades en la seva nova presidenta, Helle Thorning-Schmidt (1966), escollida el 2005. Com en el cas de Finlàndia, que acabem de veure, i Suècia és la primera dona en ocupar aquest càrrec. Les eleccions del 2011 seran molt renyides –la sortida del govern del primer ministre Anders Fogh Rasmussen (1953), que actualment és el secretari general de l'OTAN, ha debilitat el govern danès– i les esperances que tenen dipositades els socialdemòcrates nòrdics en el partit germà danès és que presenti una política alternativa de canvi, concentrant la seva campanya en l'enfortiment i desenvolupament de polítiques socials per arribar al nivell d'estat del benestar que es té a Noruega o a Suècia –amb el marge de mani-

obra que t'aporta ser el país d'Europa amb un nivell més alt d'impostos–, però sobretot que tingui el coratge de plantar cara a la demagògia neoliberal i racista del Dansk Folkeparti. Però aquest novembre se celebren eleccions municipals a Dinamarca i veiem que el partit socialdemòcrata danès concentra la seva campanya en la liberalització de la marihuana i en l'enduriment de la lluita contra grups criminals que dirigeixen el negoci de la droga. Cap municipi pot canviar o dictar lleis, però la socialdemocràcia danesa espera obtenir així vots populistes.

Noruega

Les eleccions a Noruega del propassat 14 de setembre, referendaren l'obra de govern dels laboralistes del Det Norske Arbeiderparti en coalició amb el centrisme del Senterpartiet i l'ecosocialisme del Sosialistisk Venstreparti. En aquest marc, la ciutadania tornà a dipositar la confiança en el socialdemòcrata Jens Stoltenberg (1959), que ha optat per reeditar el mateix govern de coalició. Malgrat això, també cal destacar el creixement de partits de dretes com el Fremskrittspartiet i els liberals conservadors del Høyre, segona i tercera força al Parlament respectivament.

Amb aquesta victòria, principalment, es trenca la tradició o el malefici que el govern de torn sempre és derrotat a les urnes, dinàmica que succeïa des de 1997. I per a

L'estratègia de la socialdemocràcia islandesa es centra en apel·lar a la unió dels islandesos per fer front al repte d'ingressar a la UE

Stoltenberg suposa també un gran triomf personal. Però, per què guanya la socialdemocràcia a Noruega? Com pot ser que en un dels països més rics d'Europa, amb uns fons de reserva dels seus jaciments petrolífers dels més grans del món i amb un estat del benestar molt desenvolupat, guanyi una formació que es presenta defensant la necessitat d'apujar els impostos per donar més serveis? Encara és aviat per disposar d'anàlisis conclouents de la victòria de l'esquerra, però tot indica que el missatge que l'estat del benestar i el seu desenvolupament cap a cotes més altes està amenaçat per la dreta n'és la basa electoral decisiva. També compta, com no, tenir com a secretari general del partit socialdemòcrata noruec a Stoltenberg, fill de Thorvald Stoltenberg (1931), antic ministre de Defensa i Afers Exteriors.

Islàndia

El passat 26 d'abril es podia llegir al principal rotatiu de Suècia que «la futura primera ministra d'Islàndia i líder del partit socialdemòcrata islandès es dirà Johanna Sigurdardóttir, després de les eleccions del dia abans a Islàndia, on va rebre un gran suport electoral per governar el país al qual la crisi econòmica ha afectat tan durament». I el cert és que Islàndia ha estat a punt de patir una fallida econòmica i política a causa de l'especulació del sòl i l'habitatge arrel d'haver copiat el sistema d'hipoteques escombraria

La socialdemocràcia sueca basarà la seva política en consolidar l'estat del benestar, fet que passa per apujar els impostos a les grans fortunes i a les rendes més altes

nord-americà. Enmig d'aquest huracà financer que escombra fortunes i hipoteca a la majoria dels islandesos, el partit al govern, Sjálfstæðisflokkurinn –conservadorisme liberal–, es va veure obligat a abandonar el poder.

L'estratègia del partit socialdemòcrata islandès, el Samfylkingin, es centra en apel·lar a la unió dels islandesos per fer front al repte d'ingressar a la UE, projecte que rep l'oposició frontal del Sjálfstæðisflokkurinn en gran part a causa de l'interès per mantenir el control sobre els seus recursos pesquers. A dia d'avui, la socialdemocràcia islandesa, amb la primera ministre Johanna Sigurdardóttir (1942) al front –i malgrat l'oposició de part dels diputats del seu soci de coalició, el partit ecologista Vinstrihreyfingin - grænt framboð–, Islàndia ja ha sol·licitat iniciar formalment l'adhesió a la UE.

Al marge d'això, l'economia d'Islàndia ha evolucionat positivament a un ritme alt gràcies sobretot als préstecs dels seus veïns nòrdics. D'aquesta manera el govern islandès, en paral·lel a les converses d'ingrés a la UE, està desenvolupant una important tasca de promoció de polítiques socials com serveis garantits d'assistència a persones grans i a famílies amb fills en edat preescolar.

Eleccions a Suècia

Les eleccions locals, regionals i nacionals a Suècia se celebren de forma simultània cada quatre anys el tercer

diumenge de setembre. Així, el proper 19 de setembre de 2010, els suecs tenen una nova cita amb les urnes. Actualment, des del 2006, l'aliança de quatre partits de centredreta –els moderats de la Moderata Samlingspartiet, els centristes del Centerpartiet, els social liberals del Folkpartiet Liberalerna i els democristians de la Kristdemokraterna– ostenta el poder a nivell nacional, a deu de les setze regions i a 117 dels 292 municipis que té el país. Les passades eleccions suposaren un retrocés del partit socialdemòcrata, Socialdemokraterna, mai vist des de la postguerra.

L'aliança de dretes basa la seva estratègia en el que consideren una mala gestió del govern, argumentant que a la socialdemocràcia li mancaven idees després de governar pràcticament de forma ininterrompuda des de la dècada de 1930. Alhora presenta propostes que abans eren bastió de l'esquerra: la lluita contra l'atur –llavors mínim– i la revisió de tots els casos de pensions anticipades.

D'això ja n'han passat tres anys i avui veiem com Suècia ha passat a ser el país amb més atur juvenil d'Europa i que hi ha 50.000 suecs als quals la caixa de la Seguretat Social no pot continuar pagant-los els subsidis. A més, la crisi econòmica també ha impactat al sector públic. Diferents municipis, hospitals i centres primaris de salut han hagut de reduir plantilles, fet que ha comportat un empitjorament dels serveis públics. Al mateix temps, l'aliança de dretes ha rebaixat els impostos però no per a tots els suecs. La reducció d'impostos en tres etapes –per va-

El repte principal és el de recobrar la confiança de l'electorat. L'estratègia ha de ser la de saber convertir en propostes polítiques els anhels dels ciutadans

lor de més de 50.000 milions de corones sueques— ha creat més desigualtat i ha enriquit a moltes persones de classe mitjana i alta. Els pensionistes s'han vist discriminats, ja que aquesta reforma no els ha beneficiat, i això que la pensió és un pagament que hom ha fet durant la seva vida activa laboral. Per tot això, a dia d'avui a la societat sueca hi ha un gran descontentament amb els seus dirigents.

En els dies que escrivim el present article, la Socialdemokraterna es troba a les portes del congrés que ha de decidir l'estratègia electoral de cara al 2010. La socialdemocràcia sueca, com la de Noruega, d'Islàndia i, esperem, la de Dinamarca i la de Finlàndia, basarà la seva política en consolidar l'estat del benestar, fet que passa per apujar els impostos a les grans fortunes i a les rendes més altes.

Es diu que en política el més important és el missatge. El missatge del partit socialdemòcrata suec el portarà principalment la nova dirigent del partit, Mona Sahlin (1957), parlamentària nacional des de 1982. El 1994, després de la victòria electoral, va ser viceprimera ministra, però es va veure embolicada en un escàndol el 1995 per haver comprat dues barres de xocolata amb la targeta del Parlament. Per això va haver d'abandonar el govern i l'acta de diputada, i fins el 1998 no hi torna, aquesta vegada com a ministra de Treball. El 2007, després de la desfeta electoral de l'any anterior i el consegüent cessament del secretari general del partit, Göran Persson

(1960), s'erigeix com a nova líder de la socialdemocràcia sueca.

Quins reptes i estratègies té la socialdemocràcia a Suècia? El repte principal és el de recobrar la confiança de l'electorat. L'estratègia ha de ser la de saber convertir en propostes polítiques els anhels dels suecs. No hi haurà recursos econòmics per restaurar o restablir en poc temps els nivells d'assistència social que hi havia a Suècia abans del 2006, però el que sí s'ha de fer al més aviat possible després de la victòria electoral el setembre de 2010 és retornar al país la confiança que en el futur les decisions seran justes i no discriminaran els sectors més dèbils de la població.

Conclusions

Volem acabar amb una constatació. Els partits socialistes europeus estan enfrontats a un dilema tràgic: o s'inventen i desenvolupen un nou programa o moriran lentament. La socialdemocràcia nòrdica ha sabut plantar cara durant dècades a crisis econòmiques i a l'avenç de partits neoliberals. Però en els darrers anys hem vist com creixia l'escepticisme cap a les seves propostes, provocant un allunyament progressiu de les classes mitjanes i mitjanes-altes que ha debilitat l'esquerra.

D'aquesta manera, l'esquerra europea i nòrdica ha de presentar al seu electorat el projecte d'un nou estat del

L'esquerra europea ha de presentar el projecte d'un nou estat del benestar basat en els valors que sempre ha tingut, més necessari que mai per combatre les desigualtats creixents a Europa

benestar basat en els valors que sempre ha tingut, més necessari que mai per combatre les desigualtats creixents a Europa. Si els partits d'esquerra europeus són capaços de presentar respostes per combatre la pobresa i la discriminació amb més recursos i noves ambicions fermes de canvi, llavors sortirà victoriosa de molts combats amb la dreta.

Els partits socialdemòcrates als països nòrdics no volen presentar una «quarta via» que pugui dissenyar noves polítiques solidàries. La lluita contra la injustícia i la desigualtat ha de marcar el seu compàs com ho ha fet durant dècades, ara sota el lideratge de nous valors en què l'esquerra europea ha dipositat bona part de les seves esperances. Avui veiem brots «rojos» als països nòrdics. Esperem que creixin en harmonia i es reproduïixin a tota Europa. |

+ INFO

Enllaços

- [Alþingi – Parlament d'Islàndia](http://www.althingi.is)
www.althingi.is
- [Det Norske Arbeiderparti – Partit Laborista Noruec](http://www.dna.no)
www.dna.no
- [Eduskunta – Parlament de Finlàndia](http://www.eduskunta.fi)
www.eduskunta.fi
- [Folketing – Parlament de Dinamarca](http://www.ft.dk)
www.ft.dk
- [Riksdag – Parlament de Suècia](http://www.riksdagen.se)
www.riksdagen.se
- [Samfylkingin – Aliança Socialdemòcrata \(Finlàndia\)](http://www.samfylking.is)
www.samfylking.is
- [Socialdemokraterna – Partit Socialdemòcrata \(Suècia\)](http://www.socialdemokraterna.se)
www.socialdemokraterna.se
- [Socialdemokraterne – Partit Socialdemòcrata \(Dinamarca\)](http://www.socialdemokraterne.dk)
www.socialdemokraterne.dk
- [Stortinget – Parlament de Noruega](http://www.stortinget.no)
www.stortinget.no
- [Suomen Sosialidemokraattinen Puolue – Partit Socialdemòcrata de Finlàndia](http://www.sdp.fi)
www.sdp.fi

BLOC

Enyorança

Carles Bonet | Senador d'Esquerra | carles.bonet@senado.es

Tinc enyorança de la millor socialdemocràcia europea. De Clement Attlee (1883-1967), de Hugh Gaitskell (1906-1963), de Willy Brandt (1913-1992), de Helmut Schmidt (1918)... Dels que van construir Europa i el seu model de benestar. I tinc la sensació que l'esquerra ha perdut aquests referents i que es distreu de retrobar la seva identitat a base d'ocupar-se d'una multitud de tòpics i de reivindicacions, algunes de les quals no passen de cursileries progressives.

Pascal Bruckner (1948) diu que les esquerres han de decidir si s'ocupen de l'individu i de valors universals o es dediquen exclusivament a defensar les minories. I és que estem més còmodes donant suport a una munió de causes –antiglobalització, antibolonya, antinuclears, multiculturalisme, multireligiositat...– que no pas en tractar de proposar un món segons la perspectiva europea. L'ideal seria generalitzar el model europeu de l'estat del benestar. Però com pot influir Europa en el món davant dels Estats Units d'Amèrica, de Rússia o de la Xina? Com ho pot fer sense una forta política internacional recolzada en una política de defensa adient? I aquí trobem el primer problema: el complex de bonisme de les esquerres les porta cap a un antimilitarisme radical. Però no hi ha volta de full. Mentre Europa no tingui portaavions arreu del món no tindrà pes en el concert internacional i, per tant, la manera europea d'entendre la globalitat –més social i més democràtica que la dels americans, russos i xinesos– no es podrà exportar.

I si a l'exterior d'Europa la cosa és difícil, a l'interior també. En unes societats «de l'opulència», dels *media*, de les grans corporacions i de l'estesa classe mitjana, és difícil encertar un discurs dirigit als més desfavorits i a igualar les oportunitats i les rendes dels diversos segments socials. A part del segment exclòs

–el quart món– les diferències econòmiques i socials per a una majoria dels ciutadans no són tan escandaloses com a d'altres indrets. A més, l'oferta d'esquerres no pot ser «revolucionària», ha de passar per les urnes. I això vol dir –i si veiem per quins estrets marges guanyen les dretes o les esquerres a Europa– que la batalla es dirimeix en una franja de la classe mitjana que decideix canviar el vot, i en la propensió a l'abstenció de l'electorat d'esquerres. El filòsof Daniel Innerarity (1959) assegura que la propensió a l'abstenció de les esquerres es produeix perquè esperen molt de la política i això fa que tinguin un major potencial de decepció. En canvi a la dreta li costa més decebre's i continua votant els seus, passi el que passi. El desprestigi de «tota la classe política» afecta sobretot les esquerres. Un mecanisme que saben –i usen– tots els mitjans de comunicació proclius a la dreta. En conseqüència, les esquerres han de tenir molta cura en prestigiar l'acció política amb el seu comportament rigorós i honest. I això, no sempre passa. |

FÒRUM

Josep Ramoneda

«La quantitat de xantatge del poder econòmic és infinita i la capacitat de resposta del poder polític és molt escassa»

Una conversa amb Joan Manuel Tresserras

Arnau Albert | Moderador

David Campos | Fotògraf

VISTA PRÈVIA

Josep Ramoneda (Cervera, 1949) i Joan Manuel Tresserras (Rubí, 1955) es coneixen de fa temps. Entre ells es respira la complicitat de dues persones que han dedicat la seva vida a l'estudi de la societat i la cultura del país. Ramoneda des del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Tresserras des del Departament de Periodisme i Ciències de la Comunicació de la UAB i, d'una forma més proactiva, des del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. Inquietuds comunes que es traslladen en el camp ideològic, compartint influències, punts de partida i sobretot, la voluntat de construir una nova esquerra que respongui a les necessitats de la societat del segle XXI.

Arnau Albert: Els resultats de les eleccions al Parlament Europeu visualitzen que l'esquerra europea no passa pel seu millor moment. Per això ens agradaria començar demanant-vos que ens radiografieu l'esquerra occidental buscant les causes que l'han conduït a la situació actual.

Josep Ramoneda: Per mi la constatació de la situació és clara. Hi ha una desfeta ideològica dels partits d'esquerres a Europa, que en alguns casos es veu més, com per exemple amb els socialistes francesos, els socialdemòcrates alemanys o els laboristes britànics, però en d'altres, com el cas del PSOE i del PSC, és més difícil de percebre perquè governen. Sempre utilitzo una imatge que em sembla que és molt expressiva. En el moment de la caiguda del mur de Berlín, a les biblioteques hi havia tones de llibres sobre el pas del capitalisme al socialisme. No n'hi havia ni un sobre el pas del socialisme al capitalisme, l'únic que hauria estat útil! Com que les lleis de la història deien que després del capitalisme venia el socialisme ja teníem el treball ideològic fet. Per això, amb la caiguda del bloc soviètic l'esquerra es queda amb les defenses baixes davant l'ofensiva de les idees neoliberals.

Ramoneda: Quan cau el mur de Berlín, hi havia tones de llibres sobre el pas del capitalisme al socialisme però ni un sobre el pas del socialisme al capitalisme, l'únic que era útil!

Joan Manuel Tresserras: D'alguna forma, el plantejament de l'esquerra d'arrel marxista tradicional resolía la història. A partir d'un estadi, el socialisme, construïa un grau superior de civilització que liquidava les contradiccions i les tensions anteriors. I en aquests moments, amb la postmodernitat i l'assumpció de la complexitat extrema dels processos socials, d'alguna forma t'adones de la precarietat d'aquella utopia. Com comentaves, l'ensorrament del bloc soviètic encara ho deixa més al descobert. Tot això fa que l'element mobilitzador de la utopia de dinamitzador de la història s'hagi perdut. Ja no existeixi, i no hi ha una formulació nova que la substitueixi.

Josep Ramoneda: Aquesta hegemonia ideològica conservadora comença amb Ronald Reagan i Margaret Thatcher, consolidant la idea que no hi ha societat sinó que només existeixen individus. Això coincideix amb l'arribada dels socialistes francesos al poder, quan Mitterrand guanya les eleccions presidencials de 1981. S'intenta fer una política d'esquerres clàssica, probablement passada d'època, i xoquen amb les elits empresarials franceses que amenacen d'anar-se'n fora. Llavors fan aquella rectificació que coincideix amb el programa socioliberal de Felipe González que acaba amb la tercera via de Blair. On és el problema? Es confon l'adaptació a la societat capitalista amb el mimetisme de la ideologia de la dreta.

Joan Manuel Tresserras: S'han desdibuixat els objectius originals de caràcter transformador, primant més expectatives socials centrades en l'increment del consum i del benestar, alhora que elements nous, com la sostenibilitat, també han estat incorporats per sectors que no són d'esquerres.

Josep Ramoneda: Exacte! Què és el que es ven com un èxit? Doncs que l'esquerra accepti la competitivitat, i el principi de seguretat, que estigui disposada a expressar-se amb els termes clàssics de la dreta, que faci lleis d'immigració tant o més dures que les de la dreta... En lloc d'afrontar els problemes d'una manera pròpia ha tendit a imitar allò que li ha semblat que en aquell moment funcionava, i que potser en termes de política electoral era cert, però que ha acabat comportant una colonització ideològica. Ha perdut plantejaments sense els quals no existeix, com per exemple una certa relació amb la idea de canvi. Avui no sabem quins són els agents de transformació social sobre els que l'esquerra es recolza. Ara ja no és la classe obrera tradicional, perquè, entre d'altres coses, no existeix tal i com la teníem pensada.

Joan Manuel Tresserras: Durant bona part del segle XX, d'alguna manera, la condició obrera viu en un procés creixent d'orgull i de dignitat. Però a finals del segle això canvia i sembla que l'objectiu sigui escapar-se de la condició d'obrers. És a dir, és molt diferent, en termes mar-

Tresserras: És molt diferent prendre consciència de classe o prendre consciència de la necessitat de fugir de la classe d'origen

xistes clàssics, prendre consciència de classe o prendre consciència de la necessitat de fugir de la classe d'origen. Sectors tradicionalment transformadors, bosses electorals importants de l'esquerra, amb la configuració del l'estat del benestar –amb el consegüent creixement de la classe mitjana– i l'accentuació de les migracions cap a Europa, s'han desplaçat cap a posicions socials molt més centrals, adoptant valors com la seguretat i d'altres d'arrel més aviat conservadora.

Josep Ramoneda: Això mateix passa amb la idea d'igualtat. L'esquerra ha viscut fonamentalment de la lluita per un nivell d'igualtat important, tot admetent, una part de l'esquerra, que la llibertat és el valor principal. Com es planteja aquesta lluita en una societat on l'individualisme ha triomfat? Cal tenir en compte que en algunes coses l'individualisme és positiu, perquè vol dir que existeix una certa capacitat d'autonomia i emancipació individual. Però portat a l'extrem, és negatiu perquè destrueix la societat. És a dir, vivim un moment en què estem més enllà de l'individualisme i més ençà de la comunitat, essent molt difícil establir formes mínimes d'actuació conjunta. Un món tant prenyat d'individualisme econòmic, que ho mesura tot pel consum permanent, amb una mercantilització general dels esperits, fa molt difícil construir els vincles comunitaris que l'esquerra necessita. I fa molt difícil defensar el principi d'igualtat. Un principi que ja no només té la dimensió de classe tradicional, sinó que també

Ramoneda: El problema de l'esquerra és que confon l'adaptació a la societat capitalista amb el mimetisme de la ideologia de la dreta

té la dimensió d'origen com a conseqüència de la immigració. És a dir, no és només la igualtat en una societat fragmentada en classes, sinó també en una societat composta per gent que ve de llocs molt diferents.

Joan Manuel Tresserras: De fet li passa el mateix que al principi de llibertat, el qual també acaba sent interpretat com el què podríem anomenar la llibertat capitalista. I passa gairebé en tots els principis inspiradors del què podríem dir-ne l'ètica de l'esquerra, fins que aquesta moral es va diluint. En aquests moments està en qüestió l'ètica de la bondat, de la igualtat, de la llibertat, del respecte.... És a dir, una ètica que de vegades es dona en l'àmbit europeu en el si del cristianisme, però que de vegades pren un perfil propi deslligant-se de la idea de Déu amb una voluntat de construir un ordre moral autèntic. En certs àmbits, i especialment entre la gent jove, hi ha comportaments amorals que gaudeixen de reputació. Hi ha elements d'exaltació de la competitivitat sense escrúpols que es consideren molt respectables. Des de la feina fins als esports on es construeixen arquetips, patrons de referència.

Josep Ramoneda: Són exemple de com l'esquerra es deixa atrapar permanentment per la dreta. Com ho és també el tema de la por i la seguretat. És evident que hi ha hagut una ideologia que s'ha aprofitat del discurs de la por per penetrar en una societat com l'europea, la qual hi té molt a perdre en tenir un nivell de benestar molt alt,

incomparable amb la resta del món. El problema és que l'esquerra no ha fet res per construir un discurs diferent sobre aquesta qüestió. I això no vol dir, com es diu demagògicament, no posar policies al carrer i desentendre's dels problemes de seguretat de la gent. Vol dir enfocar-ho d'una altra manera. Vol dir explicar que per molt tràgic que hagin estat els cops que Al-Qaida ha fet a Europa, les possibilitats que un europeu sigui víctima d'un atemptat són mínimes. De fet, Al-Qaida mata fonamentalment a musulmans! S'ha generat tota una dinàmica amb la immigració que estimula el pànic de la gent, que sempre va en contra de l'esquerra, perquè forja unes actituds profundament conservadores.

Joan Manuel Tresserras: Quan no veus viable la transformació del sistema arriba un moment que només ofereixes a les classes treballadores de l'Europa occidental unes millores socials que es nodreixen dels recursos sorgits de l'explotació dels teus iguals als altres continents. Allò que encara ens apareix, des de la mirada estrictament europea, com a classes treballadores, vist en termes globals, canvia bastant de sentit. També es produeix una explotació a escala global. I aquí, la resposta de l'esquerra europea és molt difícil. El tema de les migracions és un tema molt rellevant perquè es barregen situacions d'escàs arrelament amb situacions d'opressió i d'explotació. Tots els populistes europeus es fan forts amb discursos de dretes a partir del tema de la immigració i la seguretat, recollint el descon-

Tresserras: Amb l'estat del benestar i les migracions cap a Europa, bosses electorals de l'esquerra s'han desplaçat cap a posicions centrals adoptant valors conservadors

tentament o la dificultat d'acceptar l'Europa plural, és a dir, la coexistència de diferents sistemes de valors. Això, havia passat en alguns moments de la història en àrees i en ciutats multireligioses, multiètniques, però no a l'escala i amb la intensitat que es dona ara.

Josep Ramoneda: Per afrontar tot això, a mi em sembla interessant, però no suficient, la via engegada per Axel Honneth, director de l'Escola de Frankfurt, intentant desenvolupar una teoria d'un nou reconeixement, ja que la igualtat és molt difícil de mesurar perquè hi ha un factor econòmic que la desvirtua. Què vol dir el reconeixement? Doncs que li reconeixes a l'altre la mateixa condició que tu, però al mateix temps li dones el dret a reconèixer-te a tu, perquè si no és unilateral. Són vies. Però és evident que cal fer relectures i noves reflexions en aquesta direcció per trobar com l'esquerra es posiciona en una qüestió tant central com és el principi bàsic que tots els humans pertanyem a la mateixa espècie, i que per tant hem de tenir la mateixa dignitat.

Joan Manuel Tresserras: En certa manera, fa falta una mica d'idealisme. A mi no em sembla una cosa negativa. És més, em resulta necessari.

Josep Ramoneda: El fet és que l'esquerra està llastrada per la pèrdua d'una alternativa que en el passat va provocar l'idealisme. Això ha deixat un pòsit que s'ha convertit

en un grau d'escepticisme extraordinari. Per això s'han de trobar unes formes de projectes que tinguin una dimensió ideal i en alguns punts fins i tot irracional per recuperar la visió crítica.

Joan Manuel Tresserras: Personalment, tinc la impressió que a Europa els sectors populars creuen que en un món massa igual hi perdrien: si s'igualava tot massa, ells hauran de cedir. És el mateix problema que en la sostenibilitat. Si tot el món tingués tants cotxes com nosaltres seria insostenible. Si tothom consumís l'energia que consumim nosaltres, no es podria aguantar. Els europeus no volen deixar de viure així, perquè ha costat molt arribar a aquest nivell de benestar. I així apareix un reflex defensiu conservador que va en contra dels interessos de l'esquerra. A l'esquerra el que li costa d'explicar és que la lluita per la igualtat global et permet a tu també viure millor. Això ha d'estar inspirat per un idealisme, per un plantejament ètic. Però també hauríem de ser capaços de saber trobar alguns avantatges, no només en termes de seguretat i de reducció de la immigració, sinó també en termes de qualitat de vida.

Josep Ramoneda: De convivència i de teixir relacions...

Joan Manuel Tresserras: De beneficiar-te de les possibilitats de la diversitat del món i de les diferents experiències històriques que la gent aporta.

Ramoneda: Un món tant prenyat d'individualisme econòmic, que ho mesura tot pel consum permanent, fa molt difícil construir els vincles comunitaris que l'esquerra necessita

Arnau Albert: Abans, apuntàveu diferents causes de l'adopció d'actituds conservadores per part de la classe treballadora com un factor clau per explicar la situació actual de l'esquerra europea. Però al marge del creixement del benestar i l'arribada de població nouvinguda, no hi influeix també les transformacions que ha viscut el mercat laboral?

Joan Manuel Tresserras: És evident que des de l'esquerra no acabem de tenir ben interioritzat el paper del treball a la societat d'avui en dia. En aquests moments, sobretot en àrees molt creatives i de molta innovació, comença a haver-hi moltes formes de treball que no s'han de veure com un càstig o una condemna. Ja no només els artistes i els intel·lectuals. Hi ha molta gent per a qui el treball és gratificant, independentment de la remuneració. Hi ha gent que es realitza a través del treball, per la qual cosa la idea del treball capitalista de la teoria clàssica de l'economia política, del treball com a condemna, s'ha de modificar.

Josep Ramoneda: No tot treball és alienació. És evident que el treball ha estat l'element ideològic comú a totes les ideologies del segle XIX i XX. I finalment, el treball fos càstig o no, és el que redimia. Però avui hi pot haver territoris en què el desdibuixament entre el treball i l'oci és cada vegada més gran. I això hauria de servir per establir una relació col·lectiva amb el treball que no sigui la clàssica determinada per la capacitat de generar plusvà-

lues. Però és clar, els sindicats estan tots pensats entorn al concepte clàssic del treball. Explica'ls-hi una cosa així! Si a un treballador del camp de l'audiovisual li diuen que no sé cada quantes hores ha de parar i descansar mitja hora... Però al marge d'això, els canvis en el món laboral també comporten una pèrdua de referents vitals. Un treballador de Renault, que amb orgull de treballador de Renault, tenia una fàbrica, un sindicat, un barri... La seva biografia girava al voltant d'allò i coneixia perfectament totes les etapes de la seva vida. Ara el treballador de Microsoft no sap on treballarà d'aquí a quinze dies. Quan eres petit i et preguntaven què volies ser quan siguis gran, si contestaves «vull ser electricista» series electricista tota la vida. Ara tot això s'ha desdibuixat totalment: referents religiosos, referents morals, referents culturals... Per tant, és lògic que hi hagi un grau d'inseguretat i de por molt alt en un continent benestant com és l'Europa occidental.

Joan Manuel Tresserras: Tinc la impressió que a més a més, la gent jove, que evidentment n'hi ha de tota mena, viu amb certa frustració aquesta manca de referents. Que d'una forma estructural una generació de fills tingui més dificultats que els seus pares per emancipar-se i complir un projecte personal o familiar, no havia passat gaire sovint, tampoc.

Arnau Albert: L'estat del benestar és l'eina que li ha permès a l'esquerra europea garantir una certa cohesió so-

Tresserras: Hi ha gent que es realitza treballant. Hi ha moltes formes de treball que no s'han de veure com un càstig o una condemna. La idea clàssica del treball s'ha de modificar

cial i que ens ha portat a parlar del fet que Europa té un model social propi. Però les estructures de l'estat del benestar estan qüestionades.

Josep Ramoneda: No oblidem que l'estat del benestar és fruit d'un pacte entre la democràcia cristiana i la socialdemocràcia. Aquest acord és fonamental perquè l'estat del benestar arrenqui, perquè si una part s'hi hagués oposat hauria estat molt més difícil. I no oblidem també que en el rerefons hi ha la necessitat d'evitar que els treballadors es puguin deixar fascinar pel model soviètic. En segon lloc, a l'estat del benestar es tendeix a posar-hi senyals d'impossibilitat quantitatives, però fonamentalment és un pacte polític. Si hi ha un pacte polític amb voluntat que l'estat del benestar existeixi, existirà. Si es trenca el pacte polític, no existirà. Si hi ha una part que unilateralment ho trenca, com ho va intentar especialment la senyora Thatcher, és molt difícil de sostenir. És un argument més polític que econòmic. Econòmicament es pot determinar la seva impossibilitat. Però la seva impossibilitat real és política, no és econòmica. Això no vol dir que no es puguin fer reformes en un cert sentit, i no hi hagi una necessitat de gestió diferent. Cada vegada haurà de ser més a escala global europea i no a nivell nacional.

Joan Manuel Tresserras: Estic d'acord amb això. El problema de l'estat del benestar és adaptar-se a la realitat en la qual s'aplica. I és veritat que hi ha factors com l'envelli-

Ramoneda: Si hi ha un pacte polític amb voluntat que l'estat del benestar existeixi, existirà. Però avui, l'estat del benestar hauria de construir-se més a escala europea i no a nivell nacional

ment de la població o l'increment de la despesa sanitària d'una forma geomètrica que condicionen. Però simplement es tracta d'adoptar les mesures correctores necessàries i després modificar el sistema fiscal. No pot ser no apujar els impostos i en canvi fer front a un nivell de despeses cada vegada més grans. No hi ha miracles. Tampoc pot ser que aquest estat del benestar es fonamenti en l'exploració d'altres àrees del món com hem vist anteriorment. L'esquerra europea ha de treballar perquè els beneficis de l'estat del benestar es vagin globalitzant. Si no, tens beneficis en termes de prestacions socials, però en canvi tens dificultats per col·locar productes industrials perquè els altres treballen amb uns costos molt per sota dels teus. I per aquest mateix motiu hi ha fluxos migratoris. La inestabilitat del sistema es fonamenta en aquesta desigualtat.

Josep Ramoneda: La falta d'alternativa afavoreix la destrucció de l'estat del benestar. Però també hi ha una dimensió cultural i ideològica que té a veure amb això que dèiem de les inseguretats i les pèrdues de referència i les paranoies i les hipocondries. Una acció cultural i ideològica més forta podria contribuir a que la gent no utilitzi el metge perquè sí. Aquestes paranoies no són una qüestió individual. Són una qüestió social. En un altre clima social segur que no serien tant marcades. I així successivament. Hi ha una sobre despesa de l'estat del benestar que probablement es podria evitar amb unes relacions i trames socials diferents. Una persona com més aïllada es

troba segur que més necessitat té d'anar a l'ambulatori perquè li fa mal el cap. Amb uns marcs culturals que generin relacions més integrades i on la gent tingui uns espais comuns més desenvolupats, segur que no arribaríem a aquesta situació.

Joan Manuel Tresserras: Venim d'un model tradicional amb uns veïnatges molt intrusius. A partir d'aquí anem cap a un model de relacions més discretes, on ningú sap res de res de ningú, perquè no s'intercanvien cap paraula. Probablement, en tot això hi ha formes de relació que s'han d'anar construint. Aquest és un àmbit possible per a la intervenció política. S'ha de poder pensar la societat, com funciona. Tenim instruments intel·lectuals i acadèmics que no s'havien tingut mai. Tenim molts recursos per intentar construir propostes, models, projectes. Per exemple, l'atur, a partir d'una certa consideració del treball com a càstig, el que fas és donar uns diners a aquella persona que en aquell moment no pot treballar. Si tu no li ofereixes mecanismes de reinserció al mercat laboral, no optimitzes aquests recursos. A més a més, si fas això, si sent que participa, aquesta persona es trobarà més bé. La sensació de rebre simplement el subsidi, de calcular els mesos que et queden d'atur... això segur que té efectes negatius sobre la persona.

Josep Ramoneda: Això forma part del reconeixement que comentàvem

Tresserras: Davant d'una dreta que posa l'accent en l'individu, l'esquerra s'ha de centrar en el col·lectiu. I davant de qui ho basa tot en el mercat, t'has de centrar en els beneficis socials

Joan Manuel Tresserras: Sí, però l'esquerra també ha de ser capaç de proporcionar pautes de sentit de la vida. Insisteixo: construir una ètica de la política no a través de les grans plataformes públiques, sinó a través del treball amb la gent que tens al voltant, el treball que té un component d'entrega i de sacrifici personal, que pot ser construït al marge de grans sistemes de creences religioses. Una ètica laica de l'acció política. El treball voluntari amb la gent de la teva pròpia comunitat. Tot això és necessari recuperar-ho.

Arnau Albert: Però partint d'aquestes constatacions, en certa manera sembla que el context actual de crisi econòmica sigui l'idoni per començar a construir un nou paradigma, no?

Josep Ramoneda: Al marge d'aquestes qüestions d'ordre social que hem apuntat, per mi hi ha un altre factor que és el més important de tots: el poder econòmic s'ha globalitzat i el poder polític no. La quantitat de xantatge del poder econòmic és infinita i la capacitat de resposta del poder polític és molt escassa. Hi ha una cosa evident. La crisi ha fet caure alguns polítics, però encara no ha caigut cap dels banquers o dels dirigents empresarials que ens hi han portat. I ja veurem si cauen algun dia! Norman Manea, l'escriptor romanès, diu que amb la caiguda del mur de Berlín vam passar d'una societat muntada sobre les mentides a una muntada sobre el diner. No haurí-

em de començar a pensar en termes humans i no només econòmics? A mi em sembla que hauria de ser natural, però ho dius ara i sembla completament ingenu. Aquest és el problema de fons: el creixement. S'ha convertit en un dogma. Cal tornar a l'etapa de creixement al més aviat possible. Hi puc estar d'acord. Però ningú es pregunta per què és necessari aquest creixement. És a dir, donem per entès que el creixement és bo per si mateix. Però, què en farem quan el tinguem? Serem competitius... l'esquerra hauria de ser capaç de formular per ella mateixa el discurs sobre el creixement i la competitivitat. No pot acceptar cegament que la competitivitat és l'element determinant de la capacitat d'un país i d'una societat. L'esquerra ha de definir com, en quines condicions, per fer què, quin tipus de competitivitat és positiva. Això és el que li falta. No té respostes pròpies pels problemes d'ara.

Joan Manuel Tresserras: És que no hi ha una esquerra anticapitalista operativa, testimonial potser sí, que treballi per construir un altre ordre econòmic.

Josep Ramoneda: No li demano que sigui anticapitalista! Em conformaria amb què fos crítica amb el capitalisme!

Joan Manuel Tresserras: Exacte! Que no el donés per descomptat. L'esquerra europea, en aquests moments, no posa en qüestió el sistema econòmic. Però que no hi hagi

IRLA

Ramoneda: No demano una esquerra anticapitalista. Em conformaria amb què fos crítica amb el capitalisme!

alternatives no vol dir que no n'hi puguin haver! És cert que hi ha hagut un afebliment del poder polític en general que afavoreix que l'economia imposi les seves condicions. En aquests moments el poder econòmic tenalla completament el poder polític, que viu sobretot a través dels mitjans de comunicació i de l'espectacle de la política. Una política associada a la idea d'espectacle, amb molt poc contacte directe amb la gent, sinó que aquest es produeix a través dels mitjans de comunicació i, desenganyem-nos, aquests estan controlats pel poder econòmic. I així, el poder econòmic pot condicionar constantment el poder polític. És a dir, hi ha formes de poder que no es plebisciten cada quatre anys, i el més dramàtic per a nosaltres és que en tots els casos on intervé el joc de la democràcia formal, la política sigui cada vegada més feble i estigui sotmesa a l'imperi d'uns mitjans de comunicació deutors del control del poder econòmic. I de fet, això també explica perquè ningú ha passat comptes amb el poder econòmic per la crisi econòmica, sinó que se n'ha responsabilitzat la política.

Josep Ramoneda: L'exemple de la crisi és molt clar i interessant en aquest sentit. Inicialment, producte d'una certa sensació generalitzada de pànic, tothom deia que s'havia de reformar el capitalisme i que sortiríem de la crisi d'una altra manera. Ara que la cosa s'ha endreçat una mica, ningú dubta que d'aquí quatre dies s'estaran fent els mateixos disbarats i les mateixes irresponsabilitats que han portat a aquesta situació.

Tresserras: És dramàtic que la política estigui sotmesa a l'imperi d'uns mitjans de comunicació deutors del control del poder econòmic

Joan Manuel Tresserras: L'esquerra, tradicionalment, tenia una percepció crítica del sistema, i es mobilitzava a partir d'aquesta crítica amb una actitud propositiva. Ha anat generant experiments per intentar construir una societat més ideal, començant pels falansteris, les cooperatives... De fet, la generació del 68 incorpora una apoteosi de la crítica del sistema imperant. Però falla l'element propositiu, no es construeixen uns rituals alternatius. És a dir, els altres batejaven els nens i ara es deixen de batejar, o deixen de fer la primera comunió o deixen de casar-se.... Què passa després? Doncs com que no hi ha hagut rituals alternatius institucionalitzadors de les accions socials més rellevants, els rituals antics tornen havent incorporat alguns elements més o menys ornamentals de les propostes per tornar a fer-se hegemònics. Ens movem a partir de la crítica, però l'afirmació mobilitzadora i propositiva no acaba de tirar endavant perquè és molt difícil construir un estil de vida, un sistema socioeconòmic nou. Com ho és construir un país. A l'independentisme hi ha molta gent que vol que proclamem la independència però que en canvi no està disposada a fer l'esforç de construir el país. Actuar en conseqüència a uns plantejaments fent propostes i adoptant un estil de vida, és més difícil.

Josep Ramoneda: En part, l'esquerra ha adoptat actituds conservadores. Una vegada, el meu fill, quan tenia 17 o 18 anys, em va dir una cosa que em va deixar parat: «la vostra generació no ens ha deixat cap espai per a

la transgressió (...) l'únic que et fotria és que em fes skin, però no estic disposat a pagar un preu tan alt només per fotre't». I és cert que cada vegada hi ha menys espai per a una transgressió que sigui rellevant, perquè es pot fer tot o gairebé tot en una societat com l'actual en el terreny individual.

Joan Manuel Tresserras: Ens trobem en una època en què la idea de revolució ha desaparegut. En tenim una visió gairebé romàntica –masses al carrer, assalts als palaus, crema de les esglésies...– i potser, necessitem amb urgència reconstruir el concepte de revolució en el sentit d'una transformació profunda de l'estat de les coses. De fet, de transformacions profundes n'hi han, però el que passa a vegades és que no es detecten o no som capaços de detectar-les perquè tenim una mirada política antiga.

Josep Ramoneda: Sincerament, m'acontentaria amb què l'esquerra fos una mica agosarada i menys deutora i menys mimètica de la dreta. Això voldria dir que s'ha avançat molt en el terreny de la lluita ideològica i que han aparegut idees noves. L'efecte que va produir en el seu moment la tercera via de Blair, malgrat les trampes que tenia, demostra que si hi ha alguna capacitat d'insinuar alguna cosa amb una certa projecció de futur, la gent s'hi suma. Però s'ha de fer l'esforç de fer el salt, no de limitar-se a guanyar les properes eleccions o intentar no perdre-les.

Ramoneda: En aquests moments necessites un territori multinacional molt potent i un territori local molt fort. Catalunya és una nació que avui té la dimensió idònia

Joan Manuel Tresserras: Davant d'una dreta que posa l'accent en l'individu, l'esquerra s'ha de centrar en el col·lectiu. I davant de qui ho basa tot en el mercat, t'has de centrar en els beneficis socials. Ahora, l'esquerra hauria de ser capaç de repensar el govern i l'estat, en el sentit que són grans sistemes burocràtics amb uns àmbits de funció pública amplíssims, plens de treball rutinari que es mouen com una màquina feixuga, lenta... I s'hauria d'anar cap a una nova forma de govern més lleuger, capaç d'acumular i de generar molt coneixement, que esdevingui un element de dinamització social. Nosaltres encara vivim en un món en què l'administració pública és vista per la gent com un lloc on només es treballa pels matins, a un ritme lent, pausat... L'esquerra ha de fer un esforç per trobar un model de gestió pública i de govern que sigui capaç de guanyar-se l'admiració i el respecte de la gent. I no com ara, que es produeix una retroalimentació entre el descrèdit de la classe política i la mala reputació de l'administració com a màquina de gestió. El sistema públic està desprestigiada i l'única via per corregir-ho és la modernització de la pròpia administració. Això només ho pot fer l'esquerra. La dreta critica l'administració en la mesura que hipoteca l'imperi del mercat.

Josep Ramoneda: Crec que es parla molt del binomi públic/privat, però sempre pensant que privat vol dir simplement transferir a empreses algunes funcions del sector públic. I en canvi hi ha una relació públic/privat que dona-

ria molt de si, com la relació amb el privat sense el poder econòmic. És a dir, integrar el ciutadà en projectes de dimensió pública! Això és un dels elements determinants. Després, és evident que l'esquerra ha de ser de cultura cosmopolita o no serà. Recupera la idea d'una sola humanitat o no se'n sortirà. No es pot pensar en esquerres autistes respecte el que passa a la resta del món.

Joan Manuel Tresserras: Aquella frase de Goethe que diu que «és preferible la injustícia al desordre» ens va molt bé per diferenciar la dreta de l'esquerra. La dreta, sempre prefereix l'ordre a la justícia. Per l'esquerra, la justícia sempre és més important que l'ordre.

Josep Ramoneda: No ho explica tot però explica molt! El que és evident és que avui la distinció entre l'esquerra i la dreta continua tenint tot el sentit del món. La història no ha mort, sinó tot al contrari.

Joan Manuel Tresserras: A la dreta ja li està bé com està el món. El que procura és gestionar-lo i beneficiar-se'n. Per l'esquerra no hi ha fi de la història i en canvi per la dreta sempre és la fi de la història. Per l'esquerra aquest final no existeix, sempre ha de tenir voluntat transformadora. Analitzar i transformar. Manuel Castells va donar compte de la societat de la informació i de la societat del coneixement. A mi em va ajudar molt veure com planteja tota la qüestió de les identitats en el nou ordre global.

Tresserras: L'esquerra ha d'anar cap a una nova forma de govern més lleuger, capaç d'acumular i de generar molt coneixement, que esdevingui un element de dinamització social

La idea de la identitat-projecte, desempallegant-se una mica del llast de les categories històriques deterministes i de fonamentalismes més o menys remots en el temps, reformulant la idea de contracte social adaptat a la globalització. De qui i com té dret a constituir-se com a subjecte històric en la globalització. Aquest és un àmbit que encara té molt marge per seguir treballant. A més, connecta amb temes que són al carrer. Per exemple, tot el tema del dret a decidir. Per què? Perquè els espais històrics heretats, fins i tot el de la democràcia, són un punt de partida, però no han de ser assumits com els únics escenaris possibles. Aquí encaixa el que planteja que l'economia s'ha fet global mentre la governança no. Com es planteja una governança global que permeti una presa de decisions eficient? Això vol dir delimitar en quins àmbits, en quins escenaris col·lectius es prenen les decisions. El cas nostre és molt clar: la construcció d'Europa. Partim d'un acord econòmic i a partir d'aquí construïm tota una estructura burocràticoadministrativa.

Josep Ramoneda: El procés europeu el que ha posat en evidència és que l'estat nació convencional és el territori intermedi que en aquest moment és poc útil. És a dir, en aquests moments necessites un territori multinacional molt potent i un territori local molt fort. I entremig d'aquest, l'estat nació és el més ineficient de tots. N'han estat els motors, però en aquests moments són un llast per a la construcció d'Europa. Són un fre perquè es temen els uns als

altres. És evident que si Europa funciona serà perquè un dia Brussel·les tindrà molt més poder que Madrid i París junts. Però mentre la Unió Europea no tingui una política militar, exterior i fiscal conjunta sempre anirà coixa. Sempre serà una potència amb les mans lligades. Com dius, és l'exemple més clar que el poder econòmic s'ha globalitzat i el polític no. I això a l'esquerra li ha fet molt de mal. Cal superar el marc nacional, encara que sembli paradoxal, perquè teòricament l'esquerra sempre ha estat internacionalista, com a marc de resolució dels conflictes.

Joan Manuel Tresserras: Cal tenir en compte que en aquests moments, la globalització es configura a partir de grans actors, estats continentals amb centenars de milions d'habitants. Són algunes potències tradicionals, com els Estats Units, i algunes emergents com la Xina, l'Índia o el Brasil. En aquest marc, una cosa és que Europa ha de poder preservar la seva diversitat cultural i l'altre és que no hi hagin les polítiques unificades que necessita per ser un actor principal al món. Un altre nivell a tenir en compte són les xarxes de grans àrees metropolitanes que acaben concentrant bona part del poder financer, de la innovació de les empreses tecnològiques, de la creativitat artística, i fins i tot d'alguna forma acaben sent les seus al voltant de les quals es crea la globalització.

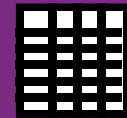
Josep Ramoneda: Si en un moment determinat Europa fa un salt i passa per davant de civilitzacions fins al

Tresserras: A l'independentisme hi ha molta gent que vol que proclamem la independència, però que en canvi no està disposada a fer l'esforç de construir el país

moment molt avançades és perquè introdueix en el tardofeudalisme una forma peculiar de viure com és la ciutat. I aquestes ciutats són l'espai que permeten néixer a la burgesia comercial i que els vassalls puguin fugir del feudal i prendre una certa llibertat. Aquest és l'element determinant d'Europa. Aquestes ciutats sistema que comentes és l'únic que pot competir amb els estats nació. Una xarxa de ciutats lligades pel TGV és l'esperança per una Europa menys dependent del poder burocràtic i dels grans estats. Però també hi ha una qüestió de dimensions. Hi ha moments a la història que la dimensió et perjudica i en d'altres que et beneficia. Una dimensió com la de Catalunya, que en el fons és una gran àrea metropolitana, és òptima per equilibrar la dimensió més local i la global. És una nació que en l'actual moment històric té la dimensió idònia.

Joan Manuel Tresserras: De fet, quan es fa la relació de les grans ciutats d'ara, totes són més grans que Catalunya. De cara a plantejar aquest futur des de Catalunya, hem de fer de l'àrea de Barcelona una regió potent a la Mediterrània. |

FULL DE CÀLCUL

Sobre la situació actual de les finances ètiques a Catalunya

Jordi Marí* | direccio@fets.org

VISTA PRÈVIA

És fàcil identificar i denunciar les injustícies que ens envolten. Però construir un món més just és molt més difícil. Abandonar la comoditat de la crítica i portar a la pràctica nous patrons de vida necessita un sobreesforç individual. Per això és de lloar la tasca dels que d'una forma altruista fan possible un nou món, oferint-nos eines com les finances ètiques. Com ho fa FETS, guanyadora del Memorial Lluís Companys 2008 que atorga la Fundació Josep Irla per distingir a les persones o a les entitats que destaquen per la seva acció social a favor de l'emancipació de les classes populars i la lluita contra la marginació dels sectors menys privilegiats.

Introducció

Són moltes les veus que des de fa un bon grapat d'anys manifesten la necessitat cada vegada més urgent de canviar la direcció en què l'economia mena el món. Resulta imperatiu començar a caminar en una direcció més sostenible com ens recorda cada dia l'omnipresent canvi climàtic. Però la sostenibilitat no només té una vessant ambiental, la sostenibilitat presenta com a mínim tres cares: l'econòmica, l'ambiental i la social. En definitiva, la nostra economia necessita recuperar una escala més humana, recordant l'obra de Manfred Max-Neef (1932).

Ens ha costat massa fer cas a la comunitat científica que ens alertava, ja fa temps, del canvi climàtic que estàvem provocant amb les nostres pràctiques productives i excessivament consumistes. Avui sembla que el consens en aquest sentit comença a ser ampli i generalitzat, encara que, a jutjar per la gravetat de la diagnosi, potser se-

* Director de FETS – Finançament Ètic i Solidari

Les desigualtats i les injustícies que pateixen massa persones, del Sud i del Nord, acabaran per situar en primer terme la necessitat de canviar el model econòmic que dirigeix el planeta

ria d'esperar una resposta força més contundent. Potser ens cal esperar uns quants anys més i patir-ne una mica més les conseqüències per a fer canvis significatius.

Tinc la sensació –i l'esperança– que la nostra economia i el nostre sistema financer acabaran seguint un procés similar. A la insostenibilitat plantejada pel nostre medi ambient, ja fa massa temps que hi hem de sumar la situació insostenible que viuen cada vegada més persones en aquest món. Les desigualtats i les injustícies creixents que pateixen massa persones, del Sud i del Nord, acabaran per situar en primer terme la necessitat de canviar el model econòmic que dirigeix aquest planeta, doncs qual-sevol sistema insostenible té les hores comptades, sigui quina sigui la seva fi.

Podem enganyar-nos i pensar que els nostres nivells i esquemes de consum podran mantenir-se en el temps, però formo part del grup creixent de persones que opinem que això no pot ser així. Per sort, cada vegada sorgeixen noves veus a casa nostra que ens qüestionen com fem les coses. L'últim que he descobert ha estat en David Llistar, membre de l'Observatori del Deute en la Globalització, que en el seu llibre *Anticooperació. Interferències globals nord-sud* insisteix en dirigir els esforços cap a la sensibilització dels ciutadans del Nord i les conseqüències dels nostres nivells i esquemes de consum, si realment volem incidir de manera significativa transformant el nostre món.

Començo fent aquesta reflexió perquè és des del convenciment que ens cal una economia més ecològica i

més humana que escric aquestes unes ratlles sobre com veig la situació actual de les finances ètiques en el nostre entorn més immediat.

Inversió socialment responsable, finances ètiques i banca ètica

Per anar mostrant la meua idea d'una evolució positiva de les finances ètiques, m'agradaria començar apuntant que avui és possible trobar les finances ètiques a l'agenda de debat d'institucions de govern europees, on es reconeix el seu paper en el desenvolupament del consum responsable, en la lluita contra la pobresa i l'exclusió social i, en definitiva, com a element de cohesió social. El 2004 es va presentar la *Carta Europea de suport a les iniciatives ètiques i solidàries* en el marc de la Comissió Europea, on es fa menció de les característiques i les necessitats de desenvolupar a Europa projectes de banca ètica, i el propi Consell d'Europa també ha estat actiu en la promoció i el desenvolupament de textos de suport a la banca ètica. Al meu entendre, una mostra més de la gradual consolidació de les finances ètiques a nivell europeu.

Val a dir que sota el paraigües de les finances ètiques cada vegada hi trobem més propostes, per la qual cosa una de les urgències que comença a tenir aquest sector emergent és la seva ordenació. Per aquest motiu, miraré d'estructurar la reflexió per grups d'iniciatives, centrant-me exclusivament en el món de la Inversió Socialment

Les finances ètiques són a l'agenda de les institucions europees, reconeixent el seu paper en el desenvolupament del consum responsable, en la lluita contra la pobresa i l'exclusió social

Responsable (ISR) i, principalment, en les propostes d'intermediació financera exclusivament sota principis, criteris o polítiques èticsocials.

La Inversió Socialment Responsable

Crec que a hores d'ara no podem plantejar-nos quina és la situació de les finances ètiques a Catalunya sense parlar de la ISR. Tot i tenir ben present que des de l'òptica de les finances ètiques, la ISR se sol considerar una proposta o resposta insuficient a les necessitats que planteja la nostra societat. Com el seu nom ja permet intuir, la ISR neix de bracet de la Responsabilitat Social Empresarial (RSE) i, de manera molt genèrica, podem definir una ISR com aquella inversió que incorpora criteris socials, mediambientals i ètics a l'hora de prendre decisions sobre la seva col·locació. A la pràctica, gairebé sempre acabem fent atenció exclusiva a l'actuació dels fons d'inversió o Institucions d'Inversió Col·lectiva (IIC) quan parlem d'ISR. Per tant, el seu origen és ben diferent al de les finances ètiques, que neixen a la dècada de 1960, de la inquietud dels nous moviments socials, quan algunes persones vinculades a grups ecologistes o organitzacions que treballaven en la lluita contra la pobresa van veure la necessitat de crear institucions financeres que s'organitzessin a partir de criteris ètics i de responsabilitat social, aplicant els valors que el propi moviment proposava a la societat i possibilitant l'ús de l'estalvi social per a reinvertir-lo en el seu àmbit d'actuació.

Però tornant a la ISR, en aquesta matèria una de les millors fonts que podem consultar són els informes periòdics que publica l'Observatori de la ISR de l'Institut d'Innovació Social d'ESADE. Per escriure aquest article he recuperat l'edició corresponent al 2006, que apuntava algunes reflexions clau, al meu entendre:

a) Estancament de la ISR

Sis anys d'informes anuals de l'Observatori permeten plantejar, amb una certa perspectiva històrica, la situació de quasi estancament que vivia la ISR a l'Estat espanyol, el 2006, una situació que lluny de millorar ha empitjorat, produint-se una davallada dels actius gestionats de més del 10% en els dos anys següents. I això, malgrat el creixent interès i desenvolupament viscut per la RSE en el nostre entorn. Una perspectiva que resulta encara més desoladora si la contrastem amb l'evolució positiva a la resta d'Europa o als Estats Units d'Amèrica (EUA). La millor notícia en aquest sentit era i és l'aparició de nous fons ètics en el mercat.

En realitat, el món de la ISR a tota Europa encara va força per darrere dels EUA pel que fa a volums d'inversió. Segons l'Observatori,¹ al conjunt de l'Estat la inversió feta amb criteris d'ISR tan sols representava el 0,3% del patrimoni total invertit en fons d'inversió mobiliars a finals del 2008. Als EUA un de cada deu dòlars invertits en aquests fons ho fa seguint criteris d'ISR.

1 Segons dades de la Comissió Nacional del Mercat de Valors.

Podem definir una Inversió Socialment Responsable (ISR) com aquella inversió que incorpora criteris socials, mediambientals i ètics a l'hora de prendre decisions sobre la seva col·locació

Com sempre, la lectura optimista d'una situació d'aquest estil és la de pensar que encara estem en un punt de sortida, que la crisi financera i econòmica actual no hi ajuda i que encara tenim molt de camp per córrer. De fet, països com Holanda, Alemanya o Gran Bretanya compten amb legislacions fiscals que donen suport a la inversió feta amb criteris de sostenibilitat i segur que mesures d'aquesta naturalesa, el dia que es posin en marxa a casa nostra, ajudaran a situar els nostres nivells d'ISR més a prop dels europeus.

b) Tendències actuals

L'informe de 2006 apunta dues tendències clarament diferenciades en el panorama actual de la ISR. Per un costat la tendència «nínxol», consistent en augmentar el número d'inversors i el patrimoni dels fons que incorporen criteris socials, mediambientals i ètics en la preselecció de les seves carteres. Per l'altre, la tendència de «corrent principal» o *mainstreaming*, consistent en l'impuls de la incorporació de criteris socials, ètics i mediambientals en els fons d'inversió convencionals.

Si bé la primera tendència apunta una necessitat evident, la segona no la podem oblidar mai, doncs encara que el seu avenç sigui molt més feixuc, el seu abast potencial és tan ampli que val la pena treballar-hi. Dit d'una altra manera, la segona tendència –o estratègia de creixement– incorpora una voluntat d'influir en el comportament de les empreses que no és directament factible des

Les ISR a l'Estat espanyol viuen una situació d'estancament, una perspectiva que resulta encara més desoladora si la contrastem amb l'evolució positiva a la resta d'Europa i als EUA

de la primera tendència. I en aquest sentit, l'informe també fa esment de «l'activisme accionarial» o *shareholder activism*, principalment d'alguns fons de pensions, com a via d'incidència en la gestió empresarial.²

c) Necessitats i recomanacions

En aquest sentit, l'Observatori fa molt d'èmfasi en la necessitat d'un bon govern corporatiu o *corporate governance* a les societats anònimes que faciliti el paper actiu dels accionistes i, per tant, l'activisme accionarial. Recomanació que de ben segur podem fer extensiva a tot el món empresarial, facilitant processos de decisió més participatius. També apuntava la recomanació de crear organismes que agrupin i impulsin la ISR de manera decidida, que troben resposta en passos com la recent constitució del Foro Español de la Inversión Socialmente Responsable o de l'Observatori de les Finances Ètiques impulsat per FETS.³

I una de les demandes que se'ls fa és que contribueixin a l'estímul de l'oferta i la demanda de productes d'inversió que segueixin criteris ètics, socials i mediambientals, perquè si bé és veritat que les entitats financeres responen a les demandes dels inversors, no és menys veritat

que en un mercat com el nostre l'oferta sovint crea la demanda i que davant de la manca de diversitat en l'oferta, tampoc es pot esperar que la demanda ho faci tot. I en aquest sentit, com també s'apunta a l'informe, l'administració pública hi té un paper molt important a jugar, desenvolupant una legislació que ho faciliti.

Finalment, una de les recomanacions que fa l'Observatori és la d'encoratjar tant a les pròpies entitats del tercer sector o de l'economia social, com a les empreses socialment responsables a fer una aposta decidida per la introducció de criteris ètics i de sostenibilitat a l'hora de plantejar-se les seves inversions o la col·locació dels seus estalvis. Una recomanació que des de FETS fem extensiva a l'administració pública perquè pensem que som les entitats que fins avui hem estat més implicades en el desenvolupament de les finances ètiques a Catalunya, les que ara hem de fer la primera passa cap a la inversió real en la banca ètica i facilitar així que es desenvolupin oferta i demanda en aquest camp.

I perquè el prisma de FETS ens fa observar el món de la ISR des d'un punt de vista particular, potser hi afegiria una darrera recomanació: la necessitat o responsabilitat d'oferir la màxima transparència possible, sobretot quan parlem de productes que es qualifiquen d'ètics, socials o solidaris. Evidentment, cadascú és lliure de triar en quin camp es troben les seves decisions ètiques a l'hora de decidir on vol invertir els seus diners, tothom és lliure de valorar si l'actuació de certs grups financers o em-

² Algunes ONG, com SETEM, també compten amb l'activisme accionarial com una forma d'incidir en la política empresarial i de sensibilitzar clients i accionistes.

³ FETS – Finançament Ètic i Solidari és una associació nascuda el 1999 que agrupa nombroses entitats que volen promoure el finançament ètic i solidari a Catalunya.

A Catalunya, formant part del sistema parabancari, trobem cooperatives de serveis financers que ens permeten invertir els nostres estalvis en projectes amb un alt valor social

presarials que cotitzen a borsa s'ajusta als seus criteris de responsabilitat social o no. Però per tal de poder exercir aquesta llibertat ens cal que els criteris utilitzats per incloure o excloure una empresa d'una cartera d'inversió siguin públics i fàcilment accessibles, així com conegudes les persones o empreses que fan aquest tipus de valoració. Aquesta és l'única manera de poder decidir lliurement si la nostra inversió ètica volem que es canalitzi cap a la majoria de valors que formen part de l'IBEX 35 o cap a iniciatives empresarials diferents, potser, que no cotitzen a borsa i, potser, que formen part de la nostra realitat més propera. En aquest sentit, el paper tant dels gestors i analistes d'inversions, com de les empreses de *rating* és clau i iniciatives com Analistas Internacionales en Sostenibilidad (AIS)⁴ ens mostren camins interessants per desenvolupar altres formes de valoració empresarial.

Finances ètiques

Per aquells que volen anar més enllà en l'impuls d'una altra economia mitjançant els seus estalvis, centrant la seva inversió en l'activitat econòmica que queda fora dels mercats borsaris, l'evolució dels darrers anys és molt més positiva i les perspectives són encara millors. Val a dir que parlem d'iniciatives i evolucions que s'han de valorar de

manera proporcional al pes que tenen en el mercat financer, però que tenen una influència directa en el nostre entorn més immediat i en els àmbits més necessitats d'una inversió ètica, arreu del món.

A Catalunya, formant part del que anomenem sistema parabancari, trobem cooperatives de serveis financers que ens permeten invertir els nostres estalvis en projectes amb un alt valor social. Trobem dues experiències principals amb actuacions complementàries. Per un costat trobem el Coop 57. Una cooperativa de serveis financers generada a partir de la indemnització aconseguida per 57 treballadors acomiadats de l'Editorial Bruguera i molt orientada al finançament de l'economia social i solidària. El Coop 57 ha mantingut sempre un creixement moderat però constant en número de socis i en volum d'estalvis captats. Si ens fixem en l'evolució dels socis, fa sis anys el Coop 57 comptava amb 60 socis i uns 150 socis col·laboradors. Avui s'apropen al miler. I si ens fixem en l'estalvi captat, els 981.761 euros que gestionaven el 2003 arriben, a finals del 2008, als 4.133.157 euros.

D'altra banda, el Coop 57 també ha experimentat un creixement en la diversificació dels seus productes i en la seva extensió territorial. Avals compartits, avançament de subvencions, captació de recursos per un projecte concret i les darreres iniciatives com els títols en participació o els crèdits participatius són la mostra del desenvolupament de nous productes. Alhora, el Coop 57 també ha representat una proposta atractiva per col·lectius d'altres

4 AIS és la primera agència de rating de sostenibilitat creada a l'Estat per iniciativa de la Fundació ECODES i el Triodos Bank. Apliquen la metodologia de SiRi Co., una de les agències líders en aquest tipus de valoració a nivell europeu.

La banca ètica aplica en la totalitat de la seva tasca d'intermediació financera uns criteris ètics clarament orientats a la potenciació d'una economia més humana i sostenible

indrets de l'Estat que s'han fet seu el projecte: les obertures del Coop 57 a Aragó (2005), a Madrid (2007), a Andalusia (2009) i a Galícia (2009), són una mostra de la seva expansió territorial. Tot plegat, mostrant dues característiques clau d'aquest projecte: el seu dinamisme i la seva proximitat a les entitats de l'economia social a l'hora de desenvolupar plegats nous instruments financers; i la seva gran capacitat d'atractiu com a projecte, que ha permès obrir-se a la resta de l'Estat.

Així mateix, si el que volem és canalitzar els nostres estalvis cap al finançament de projectes al Sud, amb un gran potencial transformador de les societats que els reben, l'opció que tenim a Catalunya és Oikocrèdit. Oikocrèdit és una cooperativa d'origen holandès, amb implantació mundial i amb una important presència a Catalunya. Impulsada el 2000 per algunes ONG catalanes, l'experiència d'Oikocrèdit Catalunya també es consolida gradualment, creixent en número de socis i en volums d'estalvi recollits des del seu naixement. Avui, Oikocrèdit compta amb més de 650 socis i supera els 4.600.000 euros d'estalvis captats.

Més enllà de la valoració que es faci del pes total d'aquestes iniciatives en la mobilització de l'estalvi a Catalunya, crec que hem de dir que es tracta de dues experiències amb una clara progressió positiva, de les quals no en podem extreure cap altra conclusió que no sigui el creixent interès d'algunes persones i entitats per donar un ús clarament ètic i transformador als seus estalvis.

Banca ètica

Finalment arribem al camp que crec que més s'ha desenvolupat a Catalunya en els darrers anys, el de la banca ètica pròpiament dita. I faig servir un concepte tan ampli o tan restrictiu de banca ètica com el d'una entitat financera que treballa com a tal, sota la supervisió del Banc d'Espanya i que aplica en la totalitat de la seva labor d'intermediació financera una sèrie de criteris ètics de caràcter negatiu i positiu, clarament orientats a la potenciació d'una economia més humana i sostenible.

Crec que és l'àmbit on podem dir que en els darrers anys hi ha hagut un canvi més contundent, ja que des del naixement de FETS el 1999, per posar una data que ens permeti tenir certa perspectiva històrica, una banca ètica europea ha obert oficina a Barcelona i el primer projecte de construcció d'una banca ètica i ciutadana pròpia ha començat a prendre forma.

En primer lloc, el projecte europeu amb més de 29 anys d'experiència, Triodos Bank va iniciar la seva activitat a l'Estat espanyol el 2004 a Madrid, oferint els seus serveis també a Catalunya, coneixedors de la sensibilitat existent en aquestes terres. El creixement de la seva activitat a Catalunya, potser entre d'altres elements encoratjadors, els va fer decidir l'obertura, el maig del 2006, de la primera oficina que una entitat de banca ètica ha tingut a Barcelona. Des d'aleshores, el Triodos Bank ha augmentat en número de clients, d'estalvis captats i de productes oferts tant a Catalunya com a la resta de l'Estat. Avui,

No podem tenir un model de societat democràtic i just sense estructures que ho possibilitin i, en un món on l'economia té tant de pes, les empreses són clau

tenir el Triodos Bank a Barcelona suposa tenir una opció pragmàtica de banca ètica, amb una llarga tradició europea a l'esquena. Un projecte que ofereix un gran ventall de serveis bancaris a més de 10.000 clients i que gestiona actius per un valor superior als 300 milions d'euros. Un projecte que creix també en implantació territorial a nivell estatal i que ens ofereix la possibilitat de participar en el seu capital social.

D'altra banda, esperonats per la proposta de la Fundació FIARE d'Euskadi, i després de molts anys de buscar un projecte que ens permetés construir la nostra pròpia banca ètica a Catalunya, el 2007 comença a caminar l'Associació Projecte FIARE a Catalunya, impulsora de l'oficina bancària oberta a Barcelona a finals de 2008. Constituïda durant la primavera de 2007 per una trentena d'entitats de l'economia social i solidària, aquesta associació suposa la culminació de molts anys de feina de totes les persones i entitats que en un moment o altre han treballat per les finances ètiques, bé sigui des de FETS o des de cadascuna de les seves organitzacions. I significa, també, la posada en marxa del primer projecte per construir una banca ètica i ciutadana pròpia a Catalunya, participant en un projecte d'àmbit europeu promogut per FIARE, la francesa Nouvelle Economie Fraternelle (NEF) i la italiana Banca Popolare Etica.

Coop 57, Oikocrèdit i FETS, entre moltes altres organitzacions, formen part activa d'aquest projecte integrador de les realitats existents que pretén anar molt més

enllà de la creació d'una entitat financera, teixint un veritable sistema de finances ètiques a Catalunya que ja avui ofereix un ampli ventall de serveis financers clarament orientats a transformar la nostra societat. Per això mira d'arrelar en les xarxes d'entitats ja existents i convidar-les a que se'l facin seu.

És un projecte cooperatiu que situa en primer terme la importància de l'estructura de propietat, en coherència amb el model de societat i d'economia que volem construir. No podem tenir un model de societat democràtic i just sense estructures que ho possibilitin i, en un món on l'economia té tant de pes, les empreses són clau. Clau, també, per assegurar que no hi haurà canvis d'estratègia o deslocalitzacions perseguint rendiments superiors invertint els diners en un altre indret i clau, finalment, entre moltes altres coses, per garantir que els canvis d'estratègia de l'entitat requereixen d'un ampli consens.

Per tant, en el camp de la banca ètica no podem fer més que destacar com a molt positiva l'evolució d'aquests darrers anys a Catalunya i a la resta de l'Estat. L'evolució del negoci gestionat per les entitats de finances ètiques ha estat prou satisfactòria, amb una clara demostració que cada cop més gent i institucions coneixen i confien en aquest tipus d'entitats. Com destaca l'Observatori de les Finances Ètiques en el seu primer baròmetre de 2008, en el període 2005-2008, l'estalvi gestionat per aquestes entitats s'ha multiplicat per més de sis i els préstecs concedits ho han fet per més de cinc. Si bé és cert que la quota de mercat

La banca ètica persegueix un doble objectiu, l'obtenció d'un benefici econòmic que en garanteixi la viabilitat i d'un benefici social, que és el seu objectiu principal

d'aquestes entitats respecte el global del sistema financer de l'Estat espanyol només representa a finals de 2008 el 0,0167% de l'estalvi total i el 0,0154% del total de préstecs. Però també hi ha altres elements molt significatius destacats pel baròmetre, com ara el comportament molt diferenciat respecte el sector financer tradicional de l'evolució de la concessió de préstecs i de la morositat.

Perspectives de futur

Però realment, és factible un model de banca ètica a Catalunya?

En realitat, no només és un model factible sinó que ja comença a ser una realitat amb una certa entitat. De fet, Barcelona és una de les poques ciutats d'Europa que compta amb oficines de dues entitats de banca ètica: Triodos Bank i Projecte FIARE.

És cert que a Catalunya les finances ètiques encara són massa desconegudes, però no és menys cert que comptem amb una llarga tradició d'iniciatives pioneres en l'àmbit del microcrèdit social, com Acció Solidària Contra l'Atur, que som el bressol de projectes innovadors com el Coop 57 i comptem amb oficines de diverses banques ètiques, cosa que no passa a gaires indrets del món. I també és remarcable la nostra capacitat d'innovació en aquest camp amb exemples com el primer segell d'assegurances ètiques i solidàries (EthSI), a nivell mundial impulsat per la nostra economia social i solidària.

Com es poden fer compatibles els criteris ètics amb l'obtenció de beneficis?

De manera general, la banca ètica persegueix un doble objectiu, l'obtenció d'un benefici econòmic que en garanteixi la viabilitat i d'un benefici social, que és el seu objectiu principal. Dit d'una altra manera, la banca ètica persegueix la maximització del benefici social, no de l'econòmic.

La concreció d'aquesta opció estratègica en cada projecte concret es porta a terme de forma diversa. Algunes entitats opten per ser entitats sense ànim de lucre i no repartir dividendes. D'altres, utilitzen els beneficis per tal d'oferir millors condicions per als seus clients, o bé per endegar nous projectes amb una finalitat també social.

A la pràctica, els criteris ètics no només es concreten en una sèrie d'activitats econòmiques que queden excloses de qualsevol finançament, com ara tot el que estigui relacionat amb la indústria armamentística o la vulneració dels drets humans. La banca ètica fa un pas més enllà i aplica criteris positius, implicant-se en la construcció d'una realitat econòmica més humana i sostenible, invertint tan sols en activitats o entitats que generen un impacte social positiu. Aquests criteris ètics es vetllen de forma diferent en unes entitats o altres, però en la majoria de casos són tercers entitats o persones de reconeguda independència i honestedat les que vetllen per aquests criteris, uns a partir de comitès externs i d'altres des de la pròpia estructura de l'entitat.

La banca ètica, en invertir només en economia productiva i de caràcter social, evitant les inversions especulatives, ofereix un menor risc als seus clients

Una banca fiable i amb garanties, a més d'ètica

Des d'un punt de vista legal, la banca ètica ofereix les mateixes garanties que la resta de la banca, ja que està regulada de la mateixa manera, amb els mateixos mecanismes de protecció i amb els mateixos requisits de capitalització o de cobertura de risc.

D'altra banda, la banca ètica, en invertir només en economia productiva i de caràcter social, evitant les inversions especulatives, ofereix un menor risc als seus clients. Probablement per això les ràtios de solvència siguin superiors a la mitjana, les ràtios de morositat inferiors i la qualitat dels seus actius molt millors, doncs s'eviten els productes estructurats, derivats o especulatius. Això, avui és fàcil de veure en un exemple. Mentre la banca ètica inverteix en les cooperatives de productors ecològics del nostre entorn o en les empreses d'inserció sociolaboral, la resta d'entitats tenen part dels nostres estalvis invertits en actius insegurs que ara alguns governs han de recomprar, altra vegada amb els nostres diners. Per tant, posats a triar, jo diria que la banca ètica és la més fiable de les banques.

No obstant això, la banca ètica ofereix avantatges i desavantatges

Un avantatge important és que ens ofereixen la possibilitat d'orientar els nostres estalvis de manera que treballin en la direcció dels nostres valors. El simple fet de poder

saber quines activitats o empreses s'estan finançant amb els nostres diners, ja és un avantatge important i és a partir d'aquí que podem decidir que no volem que els nostres diners serveixin per a finançar la indústria armamentística o la multinacional que està acomiadant els nostres veïns, per posar dos exemples d'actualitat. Un altre gran avantatge és que els bancs ètics dirigeixen la seva tasca cap a una activitat econòmica, mediambiental o cultural que transforma la nostra societat en una de més justa, humana i sostenible. Són instruments de transformació social.

I per citar alguns desavantatges, doncs potser diria que la banca ètica encara és molt jove i petita, i això, en un món de grans corporacions i en un entorn on la confiança és clau, doncs és un desavantatge. De totes maneres, espero que amb el temps deixi de ser-ho perquè, de fet, la banca ètica hauria de generar més confiança que la majoria del món financer, bàsicament perquè se salva de l'assumpció de risc a la recerca d'un benefici econòmic i perquè no inverteix en mercats especulatius sinó tan sols en economia productiva i real.

I un darrer desavantatge. Al nostre país, estem acostumats a tenir una oficina a sota de casa i poder operar de manera molt còmoda amb entitats financeres que ens ofereixen una resposta a totes les nostres necessitats. La banca ètica no persegueix aquesta finalitat. L'objectiu principal és finançar projectes que transformin la nostra societat i, per tant, treballar-hi requereix un canvi de punt

Des d'un punt de vista legal, la banca ètica ofereix les mateixes garanties que la resta de la banca

de vista. No és just o apropiat comparar-la amb la resta del món financer en termes de comoditat o amplitud de serveis, perquè el seu objectiu no és aquest.

I finalment, la transparència

El moviment de les finances ètiques fa una aposta per la transparència de forma evident. A la pràctica, algunes entitats entenen que aquesta transparència els ha de portar a informar de tots i cadascun dels projectes que financen i els seus imports, de manera que els clients puguem saber com s'utilitzen els nostres diners exactament. Altres, el que fan és anar informant periòdicament d'algunes de les entitats o empreses amb qui treballen o dels sectors en què estan presents. Són graus o formes diferents d'una aposta compartida per la transparència que també els diferencia de manera evident del món de la banca tradicional.

Però la transparència també és important per una altra cosa. Com comentàvem, si hem de decidir on volem que treballin els nostres estalvis, la millor manera és poder-ho conèixer i no haver de confiar tan sols en la publicitat d'uns i altres. Així, cadascú podrà fer la tria segons els seus propis criteris ètics i decidir quina realitat vol que construeixin els seus diners. |

+ INFO

Fonts

- ▢ **ALBAREDA, L. i BALAGUER, M. R.**, *Observatorio de la Inversión Socialmente Responsable en España 2006*. IPES-ESADE. Barcelona, 2006.
- ▢ **COMISSIÓ EUROPEA**, *Carta Europea de recolzament de les iniciatives ètiques i solidàries*. Brussel·les, 2004.
- ▢ **ECONOMISTAS SIN FRONTERAS**, *La inversión socialmente responsable en Europa*. SETEM. Madrid, 2006.

Llibres

- DE LA CRUZ, C. i SASIA, P.**, *Amb els meus diners, no. Banca ètica i responsabilitat ciutadana*. Cristianisme i Justícia. Barcelona, 2006.
- DE LA CUESTA, M., FERNÁNDEZ, B. i VÁZQUEZ, O.**, *Razón de ser de la banca ética. Experiencias internacionales y nacionales*. FUNCAS. Madrid, 2006.
- LLÍSTAR, D.**, *Anticooperació. Interferències globals nord-sud*. Icaria. Barcelona, 2009.

Enllaços

- [Analistas Internacionales en Sostenibilidad](http://www.ais.com)
www.ais.com
- [Banca Popolare Etica](http://www.bancaetica.com)
www.bancaetica.com
- [Coop 57](http://www.coop57.coop)
www.coop57.coop
- [EthSI, assegurança ètic i solidària](http://www.ethsi.net)
www.ethsi.net
- [FETS - Finançament Ètic i Solidari](http://www.fets.org)
www.fets.org
- [Foro Español de la Inversión Socialmente Responsable](http://www.spainsif.es)
www.spainsif.es
- [Nouvelle Economie Fraternelle](http://www.lanef.com)
www.lanef.com
- [Oikocrèdit Catalunya](http://www.oikocredit.cat)
www.oikocredit.cat
- [Projecte Fiare](http://www.projectefiare.cat)
www.projectefiare.cat
- [Triodos Bank](http://www.triodos.es)
www.triodos.es

EXPLORADOR

Xile: una visió de conjunt

César Yáñez* | cesar.yanez@ub.edu

Marc Badia-Miró** | mbmiro@uoc.edu

VISTA PRÈVIA

Xile és un dels països més dinàmics i pròspers d'Amèrica Llatina, que per estabilitat política, desenvolupament econòmic i nivell de benestar contrasta amb bona part dels seus veïns continentals. I això que només fa vint anys que camina en democràcia. Malgrat tot, és evident que a dia d'avui encara ha d'afrontar importants reptes per fer un nou salt endavant, començant per la necessitat de dotar-se d'una Constitució amb legitimitat democràtica fins a la diversificació del seu model productiu, passant per assolir una major cohesió social i una necessària descentralització política.

El plebiscit de 1988 és un punt d'inflexió en la història xilena de finals del segle XX. La Constitució de 1980 havia donat el govern al general Augusto Pinochet (1915-2006) durant vuit anys, i és precisament la derrota en el seu intent de perpetuar-se al poder la que obre les portes a unes eleccions democràtiques on el candidat de la Concertación –coalició de centreesquerra que agrupa diversos partits entre els que destaquen el Partido Socialista i el Partido Demócrata Cristiano–, Patricio Aylwin (1918), guanya davant del candidat de Democracia y Progreso,¹ Hernán Büchi (1949) –un exministre dels governs militars–. A partir d'aquest moment, els candidats de la Concertación van guanyant les successives eleccions: Edu-

1 Coalició de partits de centredreta que ha anat canviant el nom d'ençà de la seva configuració el 1989: Democracia y Progreso (1989-1992), Participación y Progreso (1992-1993), Unión por el Progreso (1993-1996), Unión por Chile (1996-2000), Alianza por Chile (2000-2009) i Coalición por el Cambio (a partir del 2009).

* Professor del Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la UB

** Professor d'Economia i Empresa a la UOC

El creixement dels últims vint anys ha transformat la seva economia, consolidant un model obert amb un Estat regulador que deixa a l'empresa privada la iniciativa inversora

ardo Frei Ruiz-Tagle (1942) –fill d'Eduardo Frei Montalva (1911-1982) president democratacristià que va precedir Salvador Allende (1908-1973)– venç a les eleccions de 1993; Ricardo Lagos (1938), el primer president socialista des de la reinstauració de la democràcia, el succeïx al 2000; i, per últim, Michelle Bachelet (1951) al 2006. En cap moment s'ha de perdre de vista que, tot i la instauració de la democràcia, Pinochet segueix sent cap de l'exèrcit fins al 1998, moment en que passa a la reserva i fins i tot manté el càrrec de senador vitalici fins al 2000 arrel del procés judicial emprès contra ell pels crims de la Dictadura (1973-1989). A la seva mort, Pinochet acumulava un centenar de causes per violacions dels drets humans davant dels tribunals xilens.

En el pas del segle XX al segle XXI, Xile ha estat implicat en un dels majors esforços de modernització econòmica i social de la seva història. El creixement dels últims vint anys ha transformat la seva economia, consolidant un model obert amb un Estat regulador que deixa a l'empresa privada la iniciativa inversora. Així mateix, ha aconseguit augmentar la despesa social pública en educació, salut i protecció social, sense posar en risc els equilibris fiscals –exemple d'això és la reducció del percentatge de població que es trobava per sota de llindar de la pobresa. D'altra banda, l'expansió del consum de la població no ha suposat un creixement desmesurat de la inflació, com havia estat norma recurrent en la història econòmica del país durant el segon terç del segle XX. La combinació efi-

caç entre Estat i mercat ha permès anar superant, de manera gradual, els excessos ideològics que s'enfrontaven de manera irreconciliable a l'intervencionisme lliberal.

En altres paraules, si Xile és model en algun aspecte, aquest és el de superació de les dicotomies radicals que condueixen, en el seu moment, a la ruptura institucional creada per l'intervencionisme militar en la política, amb les seves desastroses conseqüències per a les garanties dels drets humans. Però aquesta peculiar forma de pragmatisme que ha estat present durant el pas d'un segle a l'altre, no s'ha d'entendre com un pacte de silenci al voltant dels conflictes del passat i del present. Ans al contrari, està permetent processar els conflictes des de dins d'un sistema polític que els reconeix i els afronta, sense transformar-los en una causa de ruptura del consens majoritari a favor de la democràcia. En aquest sentit, és digne de ser subratllat que els agents de l'Estat que van violar els drets humans durant la Dictadura, ho estan pagant amb llargues penes de presó; i que les persones que van patir la presó, la tortura o l'exili, degut a les seves idees polítiques, estan sent compensades econòmicament i moralment per part de l'Estat.

Malgrat els progressos econòmics i socials, sobretot si els mirem en perspectiva regional –recordem que s'ha reduït la pobresa fins arribar a mínims històrics dins del país–, Xile no pot donar per superats bona part dels seus desafiaments, ni de bon tros. Alguns d'ells són herències del passat, com una forta persistència de la desigualtat en la distribució de l'ingrés que és causa d'una perllon-

Xile ha augmentat la despesa social en educació, salut i protecció social, sense posar en risc els equilibris fiscals, però passant del 40% de població pobra el 1990, a només el 13%

gada marginalitat social de la qual n'és difícil sortir-se'n. Part d'aquest problema explica l'augment de la delinqüència, que marca una tendència al creixement en comptes de disminuir, però també és un problema perquè impedeix que el país aprofiti una part del seu capital humà que queda exclòs, sovint, dels sectors formals de l'economia. I per últim, la Constitució, encara que acceptada pels partits polítics de tradició democràtica, segueix tenint una manca de legitimitat important en el seu origen. Més enllà de qualsevol disquisició, la Constitució xilena és heretada de l'era en què governava Pinochet i necessita ser reemplaçada per una carta amb un vertader pedigrí democràtic.

D'altra banda, els desafiaments de Xile tenen a veure amb les transformacions pròpies d'un país que està creixent econòmicament, amb unes taxes importants, i que alhora s'està modernitzant en les seves institucions i en els seus hàbits socials. Mai com ara hi ha hagut tants estudiants universitaris en el sistema educatiu xilè, ni tampoc tantes exigències perquè el mercat de treball aculli el talent dels joves que aspiren a la promoció social a través de l'educació i la seva posterior inserció en el mercat laboral.

Els riscos mediambientals també suposen un problema de futur a tractar per un país on el seu sector productiu està basat, de manera intensiva, en l'explotació dels recursos naturals, ja sigui de manera directa o indirecta. A més, les necessitats d'infraestructures com la construcció de centrals elèctriques a vegades xoca amb la necessitat de preservar indrets d'alt interès ambiental. És

per aquest motiu que diferents organismes internacionals destaquen la importància d'adoptar processos productius menys agressius i més respectuosos amb el medi ambient, a més de la necessitat de resoldre les dicotomies que apareixen entre desenvolupament econòmic i preservació ambiental, de manera consensuada.

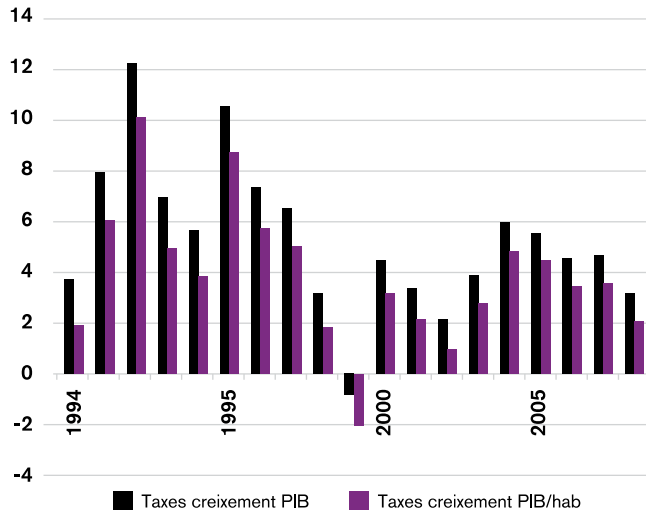
La manera com Xile està enfrontant-se a l'actual crisi financera internacional, pot ser un senyal d'esperança que un cop es recuperi el camí del creixement econòmic existeixin oportunitats per aquells que estan esperant l'ocasió per aplicar els seus coneixements al treball. Però aquests resultats no estan garantits. És ara, mirant cap al futur, quan Xile ha de demostrar que efectivament ha passat pàgina del seu passat.

Dues dècades de fort creixement econòmic

L'època democràtica coincideix amb un dels períodes de creixement econòmic més important de la història del país. Només l'època d'expansió al voltant de la mineria dels nitrats, entre finals del segle XIX i principis del XX, supera els resultats actuals. Aquest creixement parteix de les reformes macroeconòmiques que s'apliquen després de la crisi de principis de la dècada de 1980, un cop les polítiques de liberalisme portat a l'extrem dels primers governs de Pinochet es van veure abocades al fracàs. Els trets que identifiquen les bases d'aquestes polítiques

Mai com ara hi ha hagut tants estudiants universitaris ni tampoc tantes exigències perquè el mercat de treball aculli el talent dels joves que aspiren a la promoció social

GRÀFICA 1. TAXA DE CREIXEMENT DEL PIB I DEL PIB PER HABITANT, 1990 - 2008 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Comissió Econòmica per Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL)

econòmiques són l'obertura del país a l'exterior, l'aplicació de polítiques fiscals restrictives i l'estabilitat del tipus de canvi. L'arribada de la democràcia després del referèndum de 1989, no ha comportat canvis importants en l'aplicació de les polítiques econòmiques respecte les heretades de la Dictadura, més enllà de lleugeres modificacions d'orientació social. L'estabilitat pressupostària per part del govern, l'orientació a l'exterior del sector productiu i la importància que hi juguen les exportacions de recursos naturals com el coure, segueixen sent els senyals d'identitat del país.

Aquesta orientació de l'economia cap a l'exterior s'ha intensificat en els últims anys, tal i com ho indiquen l'elevat nombre de tractats de lliure comerç que Xile ha signat amb bona part dels països desenvolupats i d'Amèrica Llatina, tot i que sempre ha jugat un paper bastant contrari a formar part de processos d'unió comercial o política que s'han impulsat des de la regió —exemple d'aquest fet és la negativa a formar part del MERCOSUR, associació que busca crear un mercat comú entre Brasil, Argentina, Uruguai i Paraguai, del qual només n'és país associat. Si anem al detall de la proliferació d'aquest acords, veiem com existeixen dotze tractats de lliure comerç amb països d'Amèrica Llatina, els Estats Units d'Amèrica (EUA) (2003), l'European Free Trade Association (EFTA) (2003), Austràlia (2008), la Xina (2006), el Japó (2007) i Corea (2004) i dos acords d'associació econòmica amb Europa —des del 2002— i els Acords Estratègics Trans-Pacíf-

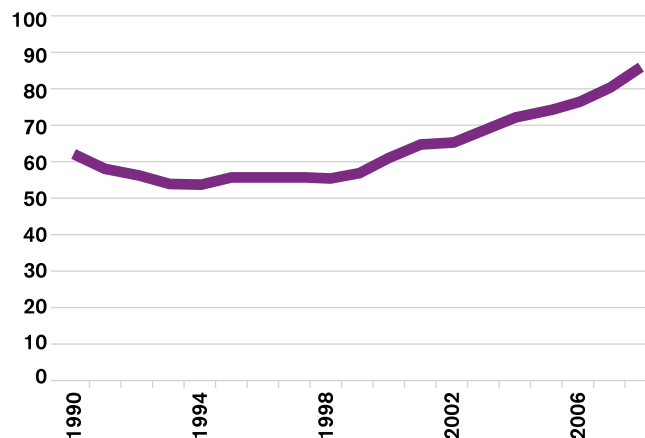
Diferents organismes internacionals destaquen la importància d'adoptar processos productius menys agressius i més respectuosos amb el medi ambient

fic d'Associació Econòmica –coneguts com a P4– que agrupen Nova Zelanda, Singapur i Brunei, a més de Xile.

Els resultats d'aquests acords sumats a una clara voluntat de foment del sector exterior per part de les polítiques econòmiques, es poden observar per una doble via. D'una banda, l'expansió de les exportacions i de les importacions en valor durant aquests últims anys. I de l'altra, l'evolució a l'alça de la taxa d'obertura² de l'economia des de finals del segle XX, després d'una etapa d'estancament que s'estén durant la dècada de 1990 –veure la gràfica 2.

És cert que l'orientació a l'exterior d'economies en vies de desenvolupament que tenen un mercat interior reduït, és una opció recurrent en el conjunt d'estratègies econòmiques seguides per alguns dels països amb l'objectiu de generar processos sostinguts de creixement. Tot i això, l'aplicació d'aquestes polítiques econòmiques no està exempta de problemes. En el cas xilè, aquests problemes prenen la forma d'una forta dependència del país de les exportacions de determinats productes. En aquest sentit, el que detectem és que pocs productes concentren la major part de les exportacions. Per exemple, al 2006, el coure i els seus derivats representen prop del 38% de les exportacions totals, el ferro i els seus derivats sumen un 25%

GRÀFICA 2. TAXA D'OBERTURA DE L'ECONOMIA DE XILE, 1990 - 2008 (% SOBRE EL TOTAL DEL PIB)

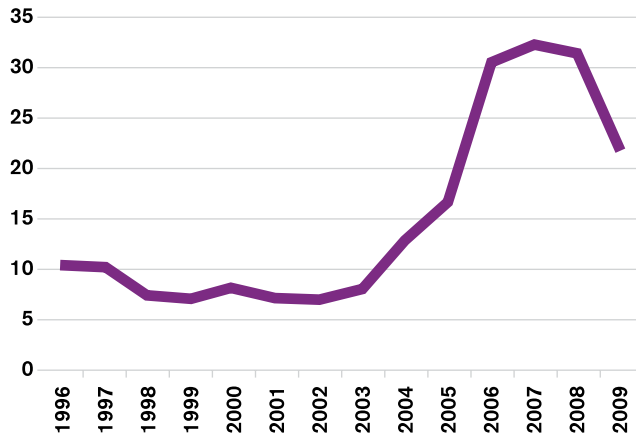

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Comissió Econòmica per Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL)

² Entenem la taxa d'obertura com el resultat de dividir la suma d'exportacions i importacions, per una banda, i el PIB per una altra. És una mesura directa de la importància que té el sector exterior dins del conjunt de l'economia.

El coure, el ferro i els productes agroalimentaris representen un 70% de les exportacions. Aquesta forta especialització comporta una forta volatilitat en les exportacions

GRÀFICA 3. EVOLUCIÓ DELS PREUS DEL COURE ANUAL (¢/LB)*

* Pesos per lliura

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Comissió Econòmica per Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL)

del total, seguit d'altres productes manufacturats agroalimentaris, encara que ja a molta distància, amb un pes inferior al 5%. És a dir, si parlem del conjunt, un 70% de les exportacions xilenes s'expliquen a partir de tres grups de productes. Aquesta forta especialització, unida a les fortes variacions a les que estan sotmeses els preus d'aquest tipus de productes –sobretot dels minerals metàl·lics– tenen com a resultat l'aparició d'una forta volatilitat en les exportacions. Si tenim en compte la importància que té el sector exterior en el conjunt de l'economia, aquesta volatilitat es pot transmetre ràpidament al conjunt de l'economia. A més, aquesta situació es pot agreujar si contemplem que les exportacions mineres –especialment el coure– aporten una part important dels ingressos fiscals de l'Estat –ja sigui per impostos sobre les exportacions o pels impostos sobre els beneficis de les empreses mineres. I, per últim, si estem en un context com el que ens trobem ara, en el que bona part dels béns d'equip s'obtenen de l'exterior, les oscil·lacions de la capacitat d'importació per disminucions en les divises obtingudes a partir de les exportacions, poden crear desequilibris importants a l'economia –si a més dels béns d'equip s'han d'importar aliments, aquesta dependència és major.

Aquesta sèrie d'elements coincideixen en l'aplicació de polítiques econòmiques que pretenen diversificar l'estructura econòmica, sense perdre de vista les potencialitats que permet l'orientació exterior de l'economia. Aquests esforços d'ampliar la base productiva s'han ori-

L'ampliació de la base productiva s'orienta cap al sector logístic com a pont comercial entre el Pacífic i l'Atlàntic, l'impuls de les indústries agroalimentàries amb valor afegit i el turisme

entat cap a diverses vies: l'opció pel sector logístic com a pont entre el comerç entre el Pacífic i l'Atlàntic; l'impuls de les indústries agroalimentàries a través d'incorporar valor afegit al procés productiu; i el desenvolupament d'una indústria turística al voltant de la natura.

A més d'aquesta dependència del sector exterior, una de les altres característiques del país és l'existència d'una important macrocefàlia, al voltant de la capital. Si bé és cert que hauriem de parlar d'una característica de la regió llatinoamericana, en aquest cas no parlem només de nivells per damunt dels països desenvolupats, sinó que estariem parlant de nivells que són alts fins hi tot per a la regió. Prop del 40% de la població del país es concentra a Santiago de Xile, la capital, i la seva regió metropolitana. Aquest percentatge encara és més important si ho mesurem en termes d'activitat econòmica –valors que superen el 50% del PIB. Per intentar reduir aquests forts desequilibris regionals existeixen intents tímids de descentralització política, a més d'impulsar el foment de determinades polítiques de desenvolupament regional. Tot i aquests esforços, el resultat és el d'un país amb importants desequilibris regionals que es van reduint molt lentament durant l'últim terç del segle XX. Roberto Duncan i Rodrigo Fuentes³ han analitzat l'existència de convergèn-

cia entre les províncies xilenes en el llarg termini, entre 1960 i 2000, i han trobat que, malgrat que aquesta existeix, ho fa amb unes taxes de creixement molt reduïdes, al voltant de l'1% –per als països desenvolupats, les taxes de convergència ronden el 2%. A més, en analitzar la dispersió entre els nivells de PIB per habitant de les regions, veiem que aquesta, tot i reduir-se, és molt volàtil per l'impacte de l'evolució dels recursos naturals sobre el desenvolupament econòmic de les regions, a més del comportament de la conjuntura econòmica internacional –com ho demostra el creixement de la dispersió de la crisi de 1980 i de la crisi asiàtica de finals dels anys 90. Això s'explica perquè l'explotació de recursos naturals està molt localitzada en l'espai i, per tant, trasllada aquesta forta dependència que hem detectat pel conjunt de l'economia a l'evolució regional.

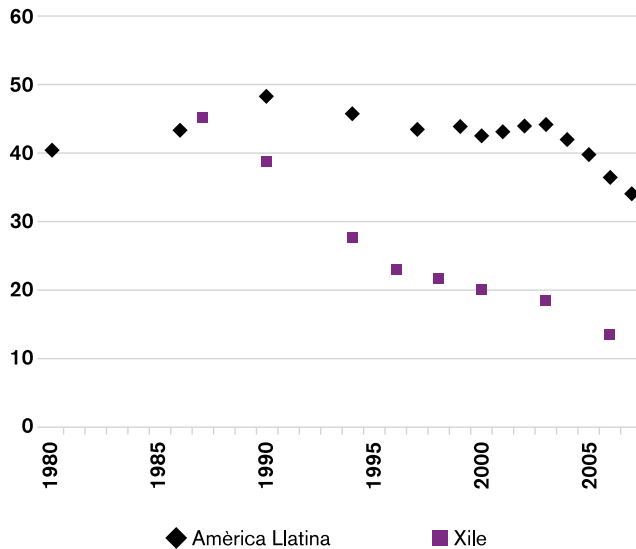
Un exemple de polítiques fiscals contracíclics i l'impacte de la crisi econòmica mundial

La política fiscal dels últims governs de la Concertación han tingut en les polítiques fiscals contracíclics un dels objectius prioritaris. Aquesta parteix de la idea que en contextos de fort creixement econòmic i de preus del coure alts –un dels principals productes d'exportació del país–, s'engeguin mecanismes que permeten la generació de superàvit fiscal que, canalitzat a través de fons

³ DUNCAN, R. i FUENTES, R., «Regional Convergence in Chile: New Tests, Old Results». *Cuadernos de Economía*. Volum 43. Número 127. Pàgines 81-112. Santiago de Xile, 2006.

El 40% de la població i més del 50% del PIB és a Santiago de Xile i a la seva regió metropolitana. Per reduir aquest desequilibri s'ha iniciat una tímida descentralització política

GRÀFIC 4. POBLACIÓ EN SITUACIÓ DE POBRESA A AMÈRICA LLATINA I XILE, 1980 - 2006 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Comissió Econòmica per Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL)

d'estalvi, permetin mantenir la despesa fiscal en contextos en què els preus del coure es redueixin de manera dràstica o que, com està succeint a l'actualitat, ens trobem en contextos de crisi econòmica.

En aquest sentit, si ens centrem en el que està passant actualment, no és la primera vegada que una crisi internacional té un impacte important a l'economia xilena. Els que ens dediquem a la història econòmica d'Amèrica Llatina sempre assenyalen que Xile és un dels països amb una caiguda del PIB més important durant la crisi dels anys 30. Els motius, els mateixos que explicarien la crisi actual: la gran exposició que té el país en l'economia mundial a causa del seu elevat grau d'obertura econòmica i a la integració del seu sector financer dins del sistema internacional. Les respostes, per contra, han estat diferents i amb elles, els resultats. Les polítiques de despesa pública engegades, si bé no han aconseguit mantenir taxes de creixement positives, sí que han pogut frenar la caiguda i han permès l'aplicació de polítiques econòmiques que han generat ocupació.

La cohesió social, principal repte de futur

Tot i que la reducció de la pobresa durant aquests vint anys de democràcia ha estat una de les fites més remarcables, l'evolució de la desigualtat respecte als països de la regió s'ha mantingut a nivells força alts. En dades

És el moment d'incrementar la cohesió social i l'equilibri regional, accentuant la cultura democràtica i l'equitat

de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) de 2009, la pobresa ha passat d'afectar el 40% de la població el 1990, a només el 13% el 2006. Malgrat això, aquesta variable continua sent una de les assignatures pendents per als governs progressistes de la Concertación tot i que els esforços en aquest sentit han estat importants. Es aquí on apareixen alguns dels reptes de futur que determinaran l'evolució futura del país. En aquest sentit, la cohesió social apareix com a element central. Assolir-lo o no, determinarà bona part del benestar i de les llibertats de les futures generacions.

És per això que una vegada Xile ha demostrat que pot posar en pràctica unes polítiques econòmiques consensuades que han demostrat els seus avantatges potencials, és el moment d'incrementar la cohesió social i l'equilibri regional, accentuant la cultura de democràcia i l'equitat. El repte haurà de ser afrontat per aquells polítics que recullin el testimoni de la presidenta Bachelet —actual presidenta del país que acaba el seu mandat el proper any—, a partir del 2010, any del bicentenari de la Independència i del vintè aniversari de la reinstauració de la democràcia. Aquests canvis hauran d'estar acompanyats per la consolidació d'àmplies majories que donin suport a un canvi institucional que legítimi un sistema democràtic sense rèmores del passat dictatorial, a la vegada que es donin passes sòlides a favor de majors cotes d'equitat en la distribució dels ingressos i en el respecte de les majories ètniques, socials i culturals. De la cohesió soci-

al futura en depèn el que es pugui posar en funcionament el cercle virtuós del desenvolupament: creixement econòmic acompanyat de benestar social i llibertats públiques sense exclusions. |

+ INFO

Fonts

- ▢ CEPAL, *Estudio Económico de América Latina y el Caribe, 2008–2009. Políticas para la generación de empleo de calidad*. Santiago de Xile, 2009.
- ▢ OCDE, *OECD Territorial Review of Chile*. OCDE Publishing, 2009

Articles

DUNCAN, R. i **FUENTES, R.**, «Regional Convergence in Chile: New Tests, Old Results». *Cuadernos de Economía*. Volum 43. Número 127. Pàgines 81-112. Santiago de Xile, 2006.

Enllaços

- Comissió Econòmica per Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL)
www.cepal.org
- Comisión Chilena del Cobre (Cochilco)
www.cochilco.cl
- Instituto Nacional de Estadística
www.ine.cl

ARXIU

El revisionisme històric i la relectura de la història en el debat polític actual

Giovanni C. Cattini* | gccattini@ub.edu

VISTA PRÈVIA

Com en totes les ciències socials, per a la història, 2+2 no sempre fan 4. I és que, un mateix fet històric pot ser vist des de múltiples i variats punts de vista, donant més o menys importància a determinades fonts i rellegit constantment a mesura que va apareixent informació nova. La història és una ciència oberta, que es construeix a través de la suma de totes les sensibilitats. Però perquè la història sigui considerada ciència s'ha de basar en un mètode i allunyar-se tan com es pugui de la subjectivitat. I aquí és on podem diferenciar entre el revisionisme necessari i el malintencionat.

Sobre revisionisme i la recerca d'una hegemonia en el discurs polític

En la cèlebre novel·la *1984*,¹ George Orwell (1903-1950) expressa un concepte d'una gran claredat posant un íncipit al capítol 19 en què es diu: «Qui controla el present, controla el passat. Qui controla el passat, controla el futur». Aquesta frase resumeix amb un to sens dubte molt tallant la realitat del Ministeri de la Veritat de la novel·la de ficció, però podem dir que aquest intent de controlar la història també caracteritza el món en què vivim, ja que tota societat necessita construir un relat del propi passat. Per aquesta raó no ens ha d'estranyar que una part important del debat polític actual tingui una forta caracterització i vocació historicista.

Quan parlem de revisionisme històric hem de procedir amb molta cura ja que una cosa és el món acadèmic i l'altre és l'ús que, a vegades, pot assumir la falsificació i l'ús ober-

1 ORWELL, G., *1984*. Sàpiens. Barcelona, 2005.

* Professor d'Història Contemporània a la UB

L'intent de controlar la història caracteritza el món en què vivim, ja que tota societat necessita construir un relat del propi passat

tament partidista del passat en el debat polític. De fet, la mateixa paraula «revisionista» es posa de moda a finals del segle XIX com a insult que utilitza Lenin (1870-1924) per titllar de traïdor al socialista reformista Eduard Bernstein (1850-1932) per haver-se allunyat del mestre Karl Marx (1818-1883) en plantejar canviar la teoria marxista a la llum de les últimes tendències de la societat capitalista occidental, teoritzant així la utilitat de la via reformista sobre la revolucionària, la qual té el seu moment de màxim èxit a partir de 1917.

En canvi, avui en dia entenem com a revisionistes tots aquelles interpretacions que, des de les càtedres universitàries o des d'altaveus culturals, intenten desmuntar les «veritats», a vegades mitificades, de la historiografia tradicional. Tot i això, cal matisar que, en el món universitari també s'entén per revisionisme totes aquelles visions historiogràfiques que intenten posar en discussió alguns dels nusos crucials de la història moderna i contemporània –des de la Revolució Francesa (1789-1799) fins a la Guerra Civil espanyola (1936-1939), des del comunisme fins al feixisme i el nazisme, i fins i tot l'holocaust– amb la voluntat de reinterpretar algun esdeveniment històric a la llum de noves dades, elements i des d'una perspectiva científicament neutra. Seguint les pautes codificades per Marc Bloch (1886-1944) –l'historiador francès fundador de l'escola dels Annales i afusellat pels nazis– en la seva obra *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien*,²

el treball de l'historiador es caracteritza per la recerca de fonts múltiples i diverses per poder aconseguir una història més àmplia respecte a la tradicional història política. En aquest sentit, Bloch també argumenta que el deure de l'historiador professional és entendre el passat i no jutjar-lo, deixant clara la importància de refredar els apriorismes ideològics o polítics. En aquest sentit, aleshores, el revisionisme assumeix una valència neutral i fins i tot es pot considerar com un element fonamental que ha de marcar la deontologia de l'historiador.

Tot i això, en l'ús corrent, la paraula revisionisme assumeix un element pejoratiu perquè s'associa a un ús barroer de determinats esdeveniments històrics manipulats amb finalitats polítiques i amb una absoluta falta de fonament científic. La batalla política sobre el present –com esmentàvem abans parlant de la immortal obra d'Orwell– és precisament allò que comporta que força sovint el debat polític ideològic presenti una visió deformada dels fets passats. Unes fronteres entre món historiogràfic i polític que es compenetren més del que sembla.

Dues grans batalles revisionistes sobre la història contemporània

Els últims 40 anys, la historiografia europea ha viscut moments de veritaders debats sobre temes claus de la nostra història contemporània. A la meitat de la dècada de 1970,

2 BLOCH, M., *Apologia de la història*. Empúries. Barcelona, 1984.

En el món universitari s'entén per revisionisme la voluntat de reinterpretar algun esdeveniment històric a la llum de noves dades i des d'una perspectiva científicament neutra

es desenvolupa a Itàlia una violentíssima reacció a les afirmacions que l'historiador Renzo De Felice (1929-1996) fa en una entrevista publicada en el llibre *Intervista sul fascismo*³ (Roma 1975) realitzada per l'historiador nord-americà Michael Ledeen (1941). En aquell moment, De Felice ja havia publicat parcialment diferents volums de la monumental biografia de Benito Mussolini (1883-1945). Però si en l'obra acadèmica no havia expressat judicis molt tallants, en l'entrevista remarca d'una manera clara determinats aspectes del feixisme que aixequen les ires dels seus col·legues historiadors, com per exemple, considerar la ideologia de Mussolini com a revolucionària en contraposició als plantejaments reaccionaris d'Adolf Hitler (1889-1945) o parlar d'una vertadera etapa de consens pel paper d'adhesió activa de les masses al règim des de 1930 fins al començament de 1943, quan la sort d'Itàlia en la Segona Guerra Mundial (1939-1945) es capgirà d'una manera irreversible.

El dur debat ideològic dels anys 1970 impulsa a un nombre significatiu d'historiadors italians a acusar a De Felice d'escriure obres caracteritzades per l'afeixisme, per l'absència d'una condemna explícita de la dictadura de Mussolini, que obren les portes a una rehabilitació del feixisme. L'actitud d'aquests historiadors representa un impediment al desenvolupament de les investigacions, ja que no fan més que fossilitzar una suposada visió normativa del passat.

Un altre cas emblemàtic de revisionisme històric és l'alemany. El 6 de juny de 1986 i en el *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, apareix un article de l'historiador Ernst Nolte (1923), titulat «El passat que no vol ser oblidat».⁴ Per aquest historiador alemany, s'ha d'entendre l'Alemanya nacionalsocialista des de la perspectiva d'una resposta a la barbàrie asiàtica dels bolxevics que, a les dècades de 1920 i 1930, redacten una història de deportacions, d'afusellaments massius, de camps de concentració, d'eliminació de tots els suposats enemics, de l'extermini de milions de persones innocents però considerades enemigues. Segons Nolte, tot està escrit abans de l'arribada de Hitler al poder, amb l'excepció de les cambres de gas. La pregunta retòrica que es fa l'historiador alemany és: «[...] no van dur a terme els nacionalsocialistes una acció «asiàtica» potser perquè consideraven ells mateixos i els seus com a víctimes potencials o efectives d'una acció asiàtica? L'arxipèlag Gulag no va ser anterior a Auschwitz? No va ser l'«extermini de classe» dels bolxevics el passat lògic i factual de l' «extermini de raça» dels nacionalsocialistes?».

Aleshores comença una *Historikerstreit* –disputa entre historiadors– en què, entre d'altres, Jürgen Habermas (1929) destaca per la seva denúncia d'aquella part de la historiografia alemanya que minimitza els crims na-

3 LEDEEN, M., *Entrevista sul fascismo*. Roma, 1975.

4 NOLTE, E., «Vergangenheit, die nicht vergehen will» a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* del 6 de juny de 1986.

El deure de l'historiador és entendre el passat i no jutjar-lo, deixant refredar els apriorismes ideològics. El revisionisme es pot considerar com una base de la deontologia de l'historiador

zis i que no pren partit obertament en denunciar expressament el passat nacionalsocialista dels alemanys. És en aquest horitzó de preocupacions ideològiques i polítiques que, a l'endemà de la caiguda del mur de Berlín, el mateix Habermas pensa en el problema de la identitat nacional alemanya i de la importància de replantejar el vincle identitari per allunyar les temptacions que podia fer (re)nèixer una Gross Deutschland. Així formula la teoria del patriotisme constitucional com a paradigma identitari de la societat alemanya. El conegut intel·lectual parteix de la necessitat de plantejar la difícil recuperació en el patrimoni cultural i en la consciència nacional dels filòsofs Martin Heidegger (1889-1976), Ernst Jünger (1895-1998) i del jurista Carl Schmitt (1888-1985), compromesos amb el nacionalsocialisme. Amb el país dividit, a partir de 1945 l'homogeneïtat cultural dels alemanys es dissoïa de la forma d'organització representada per la unitat estatal. Per tant i en el nou context post 1989, Habermas defensa que el nou sentiment de pertinença a l'estat nació s'ha de projectar en una dimensió, identificada amb un ordre polític i uns principis constitucionals, que es tradueix en una nova forma de patriotisme constitucional. Una identitat que respon a la pèrdua d'importància de l'estat nació modern en alguns dels seus principals trets que han estat fruit d'un llarg procés històric. No és sobrer recordar que l'adaptació espanyola del concepte patriotisme constitucional precisament va en un sentit que traïx els plantejaments de l'intel·lectual alemany

que parteixen de la necessitat de tenir presents els errors i horrors del passat nazista d'Alemanya. Altrament, el discurs que es desenvolupa durant els dos governs de José Maria Aznar (1993), i especialment en el segon, parteix d'unes necessitats presentistes de tancar l'estat de les autonomies i remarcar la unitat d'Espanya, tal i com la remarca la Constitució de 1978. Per això és important reflexionar sobre el marc historicopolític i cultural en què es desenvolupen les dues legislatures del PP, perquè donen aixopluc a una important sèrie d'assajos i estudis revisionistes en tots els sentits.

El revisionisme neoespanyolista i el patriotisme constitucional

Com acabem d'apuntar, el 1996, amb l'arribada al poder d'Aznar, s'inicia a l'Estat espanyol una onada de revisionisme històric que té el seu punt àlgid amb la majoria absoluta del PP aconseguida el 2000, la qual accentua la defensa a ultrança de la unitat espanyola a través del nou credo aznarià de «patriotisme constitucional». Fins a l'octubre de 1997, les tendències uniformitzadores de l'executiu popular queden en estat de gestació. Aleshores, la llavors ministra de Cultura Esperanza Aguirre (1952) presenta un projecte per reformar l'educació secundària obligatòria que es tradueix en la presentació d'un reial decret a les Corts espanyoles, el 16 de desembre de 1997, conegut com a

La paraula revisionisme també s'associa a un ús barroer de determinats esdeveniments històrics manipulats amb finalitats polítiques i amb una absoluta falta de fonament científic

*Plan de Mejora de la Enseñanza de las Humanidades en el Sistema Educativo Español.*⁵ L'objectiu d'Aguirre és fixar uns continguts mínims, comuns per a tot l'Estat, en llengua, literatura, geografia i història a l'ESO, creant un model compartit de «currículum nacional». Aquestes propostes són considerades com una invasió de competències per part dels governs de Catalunya, el País Basc, Andalusia i les Canàries, xocant amb l'oposició frontal dels partits nacionalistes i independentistes catalans, bascos, canaris i gallecs i del mateix PSOE. Aquest projecte és rebutjat pel Congrés dels Diputats, protagonitzant un dels moments més difícils per a l'executiu d'Aznar.

La voluntat d'impulsar una homogeneïtzació de la història d'Espanya en sentit unitarista és recollida un parell d'anys més tard per un informe de la Real Academia de la Historia⁶ realitzat en un nou context polític i cultural caracteritzat per la majoria absoluta del PP assolida el 2000. Aquest auge dels populars també té el seu impacte a Catalunya, on des de 1999 donen suport parlamentari al govern de CiU a la Generalitat. Aquest últim govern convergent amb suport extern del PP porta a la coalició de Jordi Pujol (1930) a correspondre el suport popular a nivell estatal, malgrat que aquest no fos necessari en gaudir de

majoria absoluta. Cal recordar que aquesta nova etapa del govern Aznar es caracteritza per una accentuació de l'autoritarisme, per la falta de diàleg i menyspreu de l'oposició, i per una actitud bel·licista. Els moments àlgids del bel·licisme aznarià són la «reconquesta» de l'illa de Perejil –juliol del 2002– i el suport actiu a l'ocupació d'Iraq per part de les forces liderades pels nord-americans –des de març del 2003. Aquesta política d'aliances, finalment, esdevé una de les causes de l'ocàs de CiU en les eleccions al Parlament de Catalunya de novembre de 2003.

Des del punt de vista historiogràfic, l'informe de la Real Academia de Historia denuncia importants tergiversacions de la història espanyola en els llibres de text per als estudiants de secundària de diferents comunitats autònomes, com el País Basc, Navarra, Galícia i Catalunya. Aquest document es difon a finals de juny del 2000 i de seguida és assumit per l'establishment del PP, i en especial per Aguirre, aleshores presidenta del Senat, que adverteix amb to amenaçador que «*la actual legislación establece la obligación del Estado central de determinar las enseñanzas mínimas comunes que deben impartirse en cualquier centro educativo de España*». A més a més, l'exministra recorda que ella ho havia denunciat dos anys abans, i ja llavors havia subratllat «*el problema de los localismos, de la inexistencia de las cuestiones comunes que todos los españoles tienen que aprender, como comunes son muchas cosas que aprendemos con los europeos o con los estudiantes de todo el mundo*».

⁵ *Plan de Mejora de la Enseñanza de las Humanidades en el Sistema Educativo Español*. Congrés dels Diputats, 16 de desembre de 1997.

⁶ **REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA**, *Informe sobre los textos y cursos de Historia en los centros de Enseñanza Media*. Madrid, 2000.

El 1996, amb l'arribada al poder d'Aznar s'inicia a l'Estat espanyol una onada de revisionisme històric que té el seu punt àlgid amb la majoria absoluta del PP aconseguida el 2000

Aquesta polèmica va acompanyada d'una sèrie de treballs caracteritzats per l'estudi de la identitat i el nacionalisme espanyol per part de reconeguts acadèmics que, com Javier Tusell (1945-2005), Carlos Serrano (1934-2001), Juan Pablo Fusi (1945) o José Álvarez Junco (1942), entre d'altres, reflexionen també sobre els límits de la creació de l'Estat espanyol modern i de la seva feblesa nacionalitzadora al llarg del segle XIX.

D'altra banda, aquesta polèmica dona impuls a uns treballs la finalitat dels quals és la seva contraposició als suposats invents dels «nacionalismes perifèrics» amb una clara intenció proselitista unitarista. Entre les moltes obres, cal remarcar les conferències recollides a *España como nación*⁷ de la Real Academia de la Historia per la seva intenció d'oposar-se a les visions de la història de l'Estat espanyol realitzada especialment des de Catalunya, el País Basc i Galícia, ja que pels seus conreadors, segons José Alcalá-Zamora y Queipo de Llano (1939), «*los límites provinciales establecen abismos insondables y tenebrosos, tras los cuales sólo existe la nada*».

En aquest marc cultural de revisionisme històric encaminat a netejar la imatge del nacionalisme espanyol centralista, es convoca el XIVè Congrés del PP, a finals d'octubre de 2001. La ponència del Congrés és *El patriotisme constitucional en el segle XXI*, encarregada a Josep Piqué

(1955), aleshores ministre d'Exteriors, i a Maria San Gil (1965), en aquella conjuntura presidenta del PP del País Basc. La idea central és que la Constitució de 1978 ha de ser el límit d'un procés autonomista que al llarg de la dècada de 1990 ha anat massa enllà, gràcies a les majories febles del PSOE primer i del PP després, que havien hagut de fer concessions a les instàncies dels partits autonòmics, en primer lloc a CiU. En aquest sentit, el credo popular orienta la Constitució com a resultat d'un procés pel qual l'Estat espanyol és «una nació política forjada al llarg d'una dilatada trajectòria històrica», amb una identitat «no ètnica però sí que política, històrica i cultural». En el mateix sentit, la ponència remarca que Espanya és una «realitat objectiva» davant de la «identitat virtual pròpia d'allò que ja no existeix o que no ha existit mai», pròpia dels nacionalismes perifèrics. Per aquest motiu, tot nacionalisme no espanyol és titllat d'«excloent» i acusat d'exaltar la diferència i de posar la identitat per sobre de la llibertat.

El debat revisionista sobre la Guerra Civil, la Segona República i els nacionalismes perifèrics

Aquesta visió del patriotisme constitucional és abraçada de seguida pels grans grups de comunicació propers al govern del PP i pels mitjans públics que assumeixen el concepte de patriotisme constitucional com un talismà per utilitzar en contra del nacionalisme i independen-

⁷ REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *España como nación*. Editorial Planeta. Barcelona, 2000.

Amb el govern del PP, comencen a publicar-se una sèrie d'obres pseudohistòriques amb la finalitat de reescriure el passat amb uns plantejaments fins i tot neofranquistes

tisme basc i català. Altrament, aquests mitjans no filen mai prim sobre el passat «compartit» per tots els habitants de l'Estat espanyol i els drets de les diferents nacions presents a l'Estat que han estat anorreats i conculcats al llarg de gairebé 40 anys de Dictadura franquista. Aquesta batalla per l'hegemonia cultural sobre el discurs del futur de l'Estat espanyol es dona també en un moment de profunda revisió d'una de les etapes més complexes de la història de l'Estat i que comença el mateix 1996 amb el 60è aniversari de la Guerra Civil. En aquests anys, comencen a publicar-se una sèrie d'obres pseudohistòriques amb la clara finalitat de reescriure el passat amb uns plantejaments a vegades fins i tot neofranquistes. Aquesta producció porta a l'èxit mediàtic a autors com Pío Moa (1948), César Vidal (1958), Federico Jiménez Losantos (1955), José María Marco, César Alonso de los Ríos (1936) i un llarg etcètera.

La lectura que aquests autors fan del passat espanyol i català va encaminada a desprestigiar la República i el catalanisme i el nacionalisme basc com a principals responsables de la inestabilitat dels anys 1930. En aquest marc, tal i com ha explicat Justo Serna, la reivindicació del franquisme no és directa sinó com a apologia del mal menor: en nom de la democràcia i del liberalisme es justifica la Dictadura en considerar que va frenar la barbàrie comunista. Els revisionistes consideren que les idees republicanes estan a punt d'obrir les portes al totalitarisme filobolxevic, per la qual cosa els franquistes salven l'Estat espanyol de la tra-

gèdia amb la Guerra Civil. De la mateixa manera, el franquisme esdevé el període que aporta l'estabilitat gràcies a la qual es pot realitzar el salt econòmic que protagonitza l'Estat espanyol a la dècada de 1960, alhora que permet assentar les bases d'una societat del benestar. En aquest sentit, la pobresa i la misèria anterior al desenvolupament econòmic de la Dictadura s'expliquen per la vida agitada de la República i de la Guerra Civil. D'altra banda, aquests textos revisionistes passen un *tupido velo* sobre la política autàrquica franquista i la misèria que comportà, alhora que s'obliden de remarcar la importància del coetani creixement econòmic occidental per explicar els anys del «desarrollismo» que atribueixen a les suposades polítiques encertades de Francisco Franco (1892-1975).

Entre tots aquests autors, el més prolífic des del punt de vista «historiogràfic» és sens dubte Pío Moa, el qual també destaca per l'èxit de vendes de les seves obres, fet que s'explica pel suport mediàtic dels grups de comunicació més propers al PP. La seva visió del passat destaca pel seu presentisme, pels anacronismes constants i, especialment, per la seva hostilitat envers el nacionalisme i l'independentisme català i basc. Així, la seva producció va des de l'anàlisi de la Guerra Civil, al paper dels nacionalismes i l'independentisme com a causa de tots els mals de l'Estat espanyol contemporani. Cal remarcar que, ja en el seu *best-seller Los orígenes de la Guerra Civil española*,⁸ Moa apunta que el PSOE

8 MOA, P., *Los orígenes de la Guerra Civil española*. Encuentro. Madrid, 1999.

La lectura revisionista del passat espanyol va encaminada a situar el catalanisme i el nacionalisme basc com a principals responsables de la inestabilitat de la República

i Esquerra Republicana de Catalunya són els responsables de l'enfrontament que acaba amb la República. Cinc anys després ho explica d'una manera encara més clara amb *1934, comienza la Guerra Civil: el PSOE y la Esquerra emprenden la contienda*,⁹ reiterant així la mateixa acusació que les autoritats franquistes fan a tots els seus suposats enemics, durant la llarguíssima postguerra, en els processos de depuracions. Segurament, a *Una historia chocante. Los nacionalismos vasco y catalán en la historia contemporánea de España*,¹⁰ Moa incrementa la seva insídia en contra del nacionalisme i l'independentisme català i basc, responsabilitzant-los de tots els mals de l'Estat espanyol: «*al igual que los movimientos revolucionarios y a menudo en alianza con ellos, [el nacionalisme i independentisme basc i català] torpedearon la libertad y la democracia en España, y por tanto allanaron el camino a las dictaduras*».

En aquest marc interpretatiu, no sorprèn que les eleccions catalanes de novembre de 2003, –amb l'afirmació sense precedent d'Esquerra– la reunió de Perpinyà de Josep-Lluís Carod-Rovira (1952), l'atemptat de l'11 de març de 2004 i l'arribada dels socialistes al poder a nivell estatal amb el suport extern d'Esquerra, portaren a Moa a radicalitzar el seu discurs. D'aquesta conjuntura neix

Contra la balcanización de España,¹¹ un pamflet que recopila tots els tòpics anteriors amb la finalitat de cridar als espanyols de tots els partits a manifestar-se a favor de la unitat de l'Estat espanyol.

Però al costat d'autors de tan ressò mediàtic, no es pot passar per alt que als Països Catalans no ens falten exemples de revisionisme historiogràfic. El cas més paradigmàtic sens dubte és el País Valencià, on les intervencions de les autoritats arriben a punts sorprenents: el 2008, la Diputació de Castelló, presidida pel polèmic Carlos Fabra (1946), publica el llibre *España sueño imposible*,¹² obra de l'excoronel José Luis Lapeña Carrasco (1929-2005), on es justifica la intervenció de Franco «*con el fin de dar a España un régimen de justicia, paz, orden y armonía para todos los españoles*». Mentre disculpa els colpistes, Lapeña considera que els republicans estaven a punt de instaurar una república bolxevic controlada pels russos però que fracassen per la resistència de les classes mitjanes espanyoles, contràries al comunisme i a favor del catolicisme.

Aquest no és l'únic cas denunciat a Castelló, on des de fa una pila d'anys, tant l'Ajuntament com la Diputació financen obres de divulgació que comparteixen l'edulco-

9 MOA, P., *1934, comienza la Guerra Civil: el PSOE y la Esquerra emprenden la contienda*. Àltera. Barcelona, 2004.

10 MOA, P., *Una historia chocante. Los nacionalismos vasco y catalán en la historia contemporánea de España*. Encuentro. Madrid, 2004.

11 MOA, P., *Contra la balcanización de España*. La Esfera de los Libros. Madrid, 2005.

12 LAPEÑA, J. L., *España, sueño imposible*. Diputació de Castelló. Castelló de la Plana, 2008.

La reivindicació del franquisme no és directa, sinó com a apologia del mal menor: en nom de la democràcia i del liberalisme es justifica la Dictadura en entendre que frena el comunisme

ració de la Dictadura franquista i la seva repressió, mentre carreguen en contra de l'esquerra, el nacionalisme i l'independentisme, acusant-los de plantejaments revolucionaris que porten a la Guerra Civil. En aquest camp sobresurten, entre d'altres, Javier Mas Torrecillas i José Luis Tirado.

Per tant, res de nou sota el sol. Però tots aquests elements ens mostren la importància de la història com un element cabdal en la lluita política actual. Per aquesta raó, considerem que aquestes obres històriques d'àmplia divulgació s'han de conèixer i denunciar per la seva falta de rigor històric, per les manipulacions i pels anacronismes. Tot i això, si cal combatre les tendències apologetiques del franquisme i dels militars colpistes, la reinterpretació arbitrària del lloc ocupat pels nacionalismes no espanyols en la vida de l'Estat espanyol presents en totes aquestes obres, s'ha de fer sempre des d'un plantejament científic i no des d'un paradigma de veritat històrica o d'una suposada visió normativa de la història. Com recorda Enzo Traverso (1957), les històries oficials acaben presentant una visió teologitzada de la història que és una altra tendència en què força sovint els historiadors acadèmics han caigut i que es pot considerar igualment nefasta. El cas italià amb el linxament de Renzo De Felice n'és una demostració clara com apuntàvem anteriorment. Entre una tendència o l'altra només un actitud crítica podrà permetre la comprensió del passat i entendre els reptes del món en què vivim. |

+ INFO

Fonts

- ▢ *Plan de Mejora de la Enseñanza de las Humanidades en el Sistema Educativo Español*. Congrés dels Diputats, 16 de desembre de 1997.
- ▢ **REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA**, *Informe sobre los textos y cursos de Historia en los centros de Enseñanza Media*. Madrid, 2000

Articles

- MAYER, J.**, «Memòries i històries: la nova guerra civil espanyola». *L'Espill*. Número, 24. Publicacions de la Universitat de València. València, 2006.
- NOLTE, E.**, «Vergangenheit, die nicht vergehen will» a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* del 6 de juny de 1986.
- SERNA, J.**, «Las iluminaciones de Pio Moa. El revisionismo antirepublicano». *Pasajes: revista de pensamiento contemporáneo*. Número 21-22. Pàgines 99-108. Publicacions de la Universitat de València. València, 2006.

Llibres

AGUILAR FERNÁNDEZ, P., *Políticas de la memoria y memorias de la política*. Alianza Editorial. Madrid, 2008.

BLOCH, M., *Apologia de la història*. Empúries. Barcelona, 1984.

CATTINI, G. C., *Prat de la Riba i la historiografia catalana*. Afers. Catarroja, 2008.

CULLA, J. B., *La dreta espanyola a Catalunya (1975-2008)*. La Campana. Barcelona, 2008.

DÍAZ ESCULIES, D., *El neoespanyolisme radical a Catalunya*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2008.

LAPEÑA, J. L., *España, sueño imposible*. Diputació de Castelló. Castelló de la Plana, 2008.

LEDEEN, M., *Entrevista sul fascismo*. Laterza. Roma, 1975.

MOA, P., *Los orígenes de la Guerra Civil española*. Encuentro. Madrid, 1999.

MOA, P., *1934, comienza la Guerra Civil: el PSOE y la Esquer-
ra emprenden la contienda*. Àltera. Barcelona, 2004.

MOA, P., *Una historia chocante. Los nacionalismos vasco y catalán en la historia contemporánea de España*. Encuentro. Madrid, 2004.

MOA, P., *Contra la balcanización de España*. La Esfera de los Libros. Madrid, 2005.

ORWELL, G., *1984*. Sàpiens. Barcelona, 2005.

REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *España como nación*. Editorial Planeta. Barcelona, 2000.

REIG TAPIA, A., *Anti Moa*. Ediciones B. Barcelona, 2006.

TRAVERSO, E., *Els usos del passat: història, memòria, política*. Publicacions de la Universitat de València. València 2005.

XARXA

El sistema mèdic d'una societat africana. Els evuzok del Camerun

Lluís Mallart

Institut d'Estudis Catalans – Càtedra UNESCO de Llengües i Educació. Barcelona, 2008

Rosa Calafat | rosa.calafat@uib.cat

Professora del departament de Filologia Catalana de la UIB

En el món del saber d'ara és un plaer tenir entre les mans i la ment un llibre com *El sistema mèdic d'una societat africana. Els evuzok del Camerun*. Un pou de ciència i d'erudició que es repar-

teix en 1.200 pàgines i dos volums. Al lector que escriu ara no n'hi ha sobrat ni una. Tampoc no vull dir que n'hi manquin, perquè sé del cert que en les relectures que en faci, hi aprendré alguna cosa més.

És una obra destinada a molts: els ulls d'un biòleg en viuran una part; l'historiador, una altra. El lingüista, també se'n durà una bona tallada; i així el metge, el botànic, l'antropòleg..., o el tafaner que llegeix per aprendre. D'aquest llibre, se'n poden fer moltes tallades. I els catalans sabem que «un porc gros, en porta un altre al cos». Lluís Mallart (1932) ens fa conèixer qui són, com pensen, viuen, senten i parlen els evuzok del Camerun. I per sobre de tot, ens fa estimar el poble evuzok a través de la seva cultura. I la cultura, com diu el poeta Miquel Bauçà (1940-2005), «més que el tarannà d'una tribu és el sistema de rebuig de què disposa per fer front a les altres, hostils i no hostils».

La *Convenció sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals* –aprovada per la UNESCO l'octubre de 2005– recomana prendre cons-

ciència del principi d'igual dignitat i respecte de totes les cultures. Aquest llibre és una bona mostra d'aquest principi, pel fet que ens culturalitza a través de la informació i de la formació. Potser el poc respecte que altres cultures ens tenen és per l'absurd principi d'ignorar la cultura catalana; principi que com a poble a vegades sembla que ja hem fet nostre. Per un principi legal, sentim els nostres mitjans de comunicació d'«aquí a Espanya», tot parlant de Vic. En canvi per un principi legítim d'història i de cultura, no diuen mai «aquí a Catalunya», en parlar de Palma: històricament, lingüísticament i culturalment filla de Jaume I (1208-1276).

Els evuzok –clan betí– parlen una varietat geogràfica de l'ewondo, llengua d'intercanvi intercultural a bona part del Camerun. L'ewondo, el bulu, l'eton o el fang són llengües mútuament intel·ligibles agrupades sota la denominació comuna de llengua betí: «El conjunt d'aquestes grans unitats genealògiques que formen la societat betí –els diferents clans– tampoc posseeixen una superestructura política diferenciada que les uneixi, com podria ser un consell interclànic, i això malgrat la unitat lingüística i cultural que els caracteritza. La societat betí és una nació sense estat» (pàgina 29). I tot salvant les diferències, la societat betí s'assembla, també en això, a la catalana. Mallart sap –com a català– que la llengua és una part –important– de l'expressió cultural d'un poble.

La llengua dels evuzok és presentada amb tots els matisos i registres que tot poble té, si no li han manllevat, els ex-

La potencialitat de pensar és en la llengua; i la riquesa humana, en la diversitat lingüística

terns, primer; i els connivents, després. Els evuzok atribueixen als bruixots «aquells actes que cerquen enverinar les menges i les begudes mitjançant els anomenats *byan*» (pàgina 150). En català en un compost sintagmàtic que fa referència a la menja, «donar mal bocí», s'hi entén que algú de poder maligne ha desitjat mal a altri. La cultura espanyola es decanta per fer una altra observació: el *mal de ojo*. Al programa de TV3 «Divendres» del 2 d'octubre d'enguany digueren que a «Eto'o ... *mal d'ull*». Tot d'una vaig pensar que era estrany que un futbolista, el risc del qual és més aviat de tenir mal de cames, tingué mal a l'ull. Fins que no vaig traduir «mal d'ull» a l'espanyol no vaig entendre res de res. Si hagués estat bilingüe en evuzok i català no hagués entès la televisió dels catalans!

Per ecosistema cultural la llengua d'aquest poble és rica, també, en termes especialitzats. El llenguatge dels grans medecinaires són vocabularis terminològics, sovint de caire tridimensional. L'acte terapèutic de sanar l'*evu* és expressat mitjançant la trilogia verbal *lad*, cicatritzar, *ban* (enganxar) i *sòdi* (deslligar). I la medicina domèstica funciona com una vertadera tècnica, que es proposa «la transformació d'una primera matèria (en general del regne vegetal) en un producte per tal d'obtenir uns resultats terapèutics precisos» (pàgina 312). Una medicina, com la nostra tradicional, que necessita, a l'hora de retenir unitats terminològiques, un ecosistema propi. Una medicina que es transmet de generació en generació. Totes dues coses impliquen la

preservació de la natura i de la llengua: dos subsistemes que conformen CULTURA, en majúscules. Amb el terme *nnyia* es designa tot el tub digestiu que, des del fons de la llengua (*atim oyem*), es perllonga fins a l'anús (*elan*) passant per l'estómac (*osan*): «En aquest procés intervenen el fetge (*esëg*) i la bufeta biliar (*zòn*)» (pàgina 49). Un bon recorregut d'òrgans i vísceres, talment com en català: «mal li surti es carcabòs / es fetge i sa freixura / i llavò, si no s'atura / gotes de sant d'es seu cos! / El carcabòs és la larinx i, per extensió, tot el canó de la gargamella».¹

En llengua dels evuzok les coses tenen cos: El Sol és el cap del cel, *nlo dzob*; l'espai d'una clariana s'estructura oposant el cap, *nlo dzal*, a la vulva, *ebon dzal*. En català tenim dos caps: «quan el cap de baix s'engalaverna, el de dalt no governa». I és que la potencialitat de pensar és en la llengua; i la riquesa humana, en la diversitat lingüística. |

¹ OBRADOR, A., *La Medicina i el llenguatge popular a Mallorca*. Lleonard Muntañer. Palma de Mallorca, 1999. Pàgina 25.

El somni republicà.

El republicanisme a les comarques gironines 1900-1936

Enric Pujol (dir.)

Edicions Viena. Barcelona, 2009.

Manuel Pérez | perezm@gencat.cat

Historiador

Hi ha obres que han de formar part de la biblioteca d'aquells que es diuen, o ens diem, republicans, catalanistes i d'esquerres. I aquesta és una d'elles. Un llibre que acompanya l'exposició que amb el mateix nom,

***El somni republicà. El republicanisme a les comarques gironines 1900-1936*, recorre el Principat des de començaments d'any. El seu enfocament, els temes tractats i el discurs de fons fa que ens atansi de manera planera i al mateix temps rigorosa, al procés de construcció i consolidació d'un espai social, cultural i polític republicà a les comarques gironines.**

La construcció d'aquest espai no té simplement una connotació política, en el sentit més immediatista. Ben al contrari, i a desgrat de les diferents conjuntures amb què es trobaren els nostres predecessors republicans, la xarxa de centres de sociabilitat que el republicanisme construeix al llarg i ample del territori ofereix uns espais i uns referents aliens al model polític oficial: teixeix una teranyina de complicitats, vincula unes generacions amb d'altres, difon pel territori el seu ideari com l'aigua que mica en mica modela la pedra... Sense la comprensió del republicanisme com una xarxa associativa cultural i no només política, queda limitat tot just a allò que no va ser:

una resposta a una consigna més o menys ben formulada. Només es pot comprendre l'explosió que representa Esquerra Republicana de Catalunya el 1931 si entenem que hi havia dispersos pel territori tot un conjunt de casals, casinos i ateneus de vocació republicana, molts dels quals enfonsaven les arrels al segle XIX, i que havien sobreviscut a guerres, dictadures i repressions diverses.

Una de les preguntes que ens hem de fer és com encara estem mancats d'estudis com el que presenta aquesta obra. Enric Pujol (1960), el seu director, ens comenta a les pàgines del llibre que en aquest «relatiu poc interès que el republicanisme ha suscitat fins fa poc entre els mateixos especialistes –amb glorioses excepcions, naturalment– cal esmentar un factor de caràcter polític derivat del procés de transició democràtica (...) L'acceptació acrítica de la monarquia espanyola (...) per part dels principals partits esquerrans (...) convertí en políticament incorrecte (o poc pertinent) tot allò que envoltava la reivindicació republicana, fins i tot el tractament de la importància històrica que havia tingut el moviment.» Així, Enric Pujol ens parla de com les fites del republicanisme català han estat menystingudes per raons que probablement tenen poc a veure amb la ignorància: «la República catalana que Francesc Macià proclamà el 14 d'abril de 1931 (...) sovint ha estat qualificada per polítics en actiu i també per certs historiadors, amb termes com «efímera» i

Només es pot comprendre l'explosió que representa Esquerra el 1931 si entenem que hi havia dispersos pel territori tot un conjunt de casals, casinos i ateneus de vocació republicana

d'altres d'equivalents per tal d'empetir la seva transcendència. Són valoracions que no s'adiuen ni amb la realitat històrica ni amb la importància política que realment tingué el seu gest. Hi ha una claríssima línia de continuïtat entre la República Catalana i la Generalitat republicana (...) Així mateix, el canvi de nom que alguns analistes han vist com una claudicació nacional absoluta, fou en realitat una concessió que va possibilitar la pervivència d'una República encoberta sota el nom arcaïtzant de «Generalitat», amb un poder polític que mai abans (...) Catalunya no havia tingut.»

D'aquesta manera, l'obra comença amb una panoràmica del moviment republicà al Principat, oferint apunts de les principals característiques del republicanisme català així com de les figures que el personifiquen. Entre aquests apunts, i sense menystenir la resta d'aportacions, cal destacar el text de Giovanni Catinni, una lectura del republicanisme com una nova ètica actual, una manera present d'entendre el món. En altres paraules, un retorn als seus orígens en els que el republicanisme era, per damunt de tot, una actitud davant la societat.

Seguidament, el llibre se situa a les comarques gironines, detallant tots aquells aspectes més concrets que van donar consistència al moviment en aquest territori: les seves relacions amb les arts, la seva premsa, la contradicció que mantingué amb el sindicalisme, la fe en l'ense-

nyament com a eina per al millorament dels individus i per extensió de la societat, el laïcisme, les connexions amb la maçoneria... Una perspectiva general del republicanisme gironí, complementada amb un recorregut per cadascuna de les seves comarques, estudiant els processos de naixement i consolidació del republicanisme en cada una de elles, els trets diferencials i els punts de contacte, així com el retrat de les figures més destacades: Josep Puig i Pujades (1883-1949) a l'Alt Empordà, Josep Irla (1876-1958) al Baix Empordà i Carles Rahola (1881-1939) i Miquel Santaló (1887-1962) al Gironès.

El final temporal del llibre se situa al 1939, el moment en què el somni es va estroncar a mans de la raó de la força, l'única que pot demorar, però no impedir, l'acompliment dels somnis col·lectius. |

Edward Palmer Thompson

Dorothy Thompson (ed.)

Crítica. Barcelona, 2002

Jordi Serrano | jserrano@upec.cat | <http://jordiserrano.wordpress.com>

Rector de la UPEC

Vivim uns moments d'incertesa i de barra, de molta barra. Els mateixos que ens han conduït al desastre de la crisi ara pretenen, sense cap mena de vergonya, dir-nos què cal fer per sortir-ne. Les receptes són molt infantils: que els ciutadans paguin les malifetes dels neoliberals i d'aquí un temps sant tornem-hi.

Mentrestant l'esquerra catalana, europea i mundial sembla que no tinguin res a dir. Paral·lelament, la ciutadania està cada dia més empenyada i al·lucina quan veu que els que han provocat la crisi ni es suïciden ni els posen a la presó, sinó que amb els impostos dels pobres —els rics tenen els diners en paradisos fiscals— se'ls sanegen les empreses. Tot continua igual.

En temps de turbulències i desorientació millor tornar la mirada envers els clàssics. En aquestes que vaig anar al meu llibreter i vaig preguntar quins llibres en català podia trobar de Karl Marx (1818-1883). Sí, Marx. Alguna cosa contundent, sense eufemismes. La resposta és clara. Si exceptuem el *Manifest Comunista* (1848), els darrers llibres publicats són de 1991: *La ideologia alemanya* (1845) i els *Manuscrits econòmico-filosòfics* (1844). Ens estranyem que hàgim arribat on hem arribat? Una generació de catalans que no ha conegut el marxisme i en canvi

s'han hagut d'empassar totes les supersticions dels neoliberals; i encara més, han hagut de patir les conseqüències d'aquestes polítiques en forma de precarietat, de pisos cars i de la impossibilitat d'emancipació.

En aquestes, vaig recordar-me d'Edward Palmer Thompson (1924-1993). El llibreter em va treure un recull dels millors textos d'aquest historiador marxista anglès escollits per la seva dona i també historiadora, Dorothy Thompson (1923), la major part dels quals provenen de l'obra *The Making of the English Working Class*, originària de 1963. Segurament, Thompson és el millor especialista del pas de la societat feudal al capitalisme i ens documenta amb molta precisió com l'avenç tecnològic i els canvis i modernització dels sistemes de producció en comptes de produir una millora en els condicions de vida de la gent, significa d'entrada la depauperació d'àmplies capes de la població. Per què els invents per estalviar treball es converteixen en màquines d'empobriment? Potser al cap d'una, dues o tres generacions es veuran els beneficis socials, mentrestant molta gent hi pot perdre no només el seu nivell de benestar, sinó fins i tot la vida. Els nens van passar a treballar des dels sis anys, des de les cinc del matí a les nou del vespre.

Al llarg del temps, els patrons han argüït les mateixes mentides. Per exemple que la reducció de sous en la manufactura de la llana «seria una benedicció nacional i una

Tot està inventat: la tradició del diner, l'explotació i la mentida, però també la de la consciència d'explotat, la capacitat crítica i la proposta de solució

millora». El mateix que fa poc predicava British Airways als seus 30.000 treballadors. No hi fa res que qui ho diu, Willie Walsh, cobri 864.000€ l'any.

Els mals gairebé són sempre els mateixos i està bé veure com la reacció del poble davant de tanta immoralitat sempre és molt aclaridora. Els nostres ancestres ens ensenyen el camí a seguir. Tot està inventat: la tradició del diner, l'explotació i la mentida, però també la de la consciència d'explotat, la capacitat crítica i la proposta de solució.

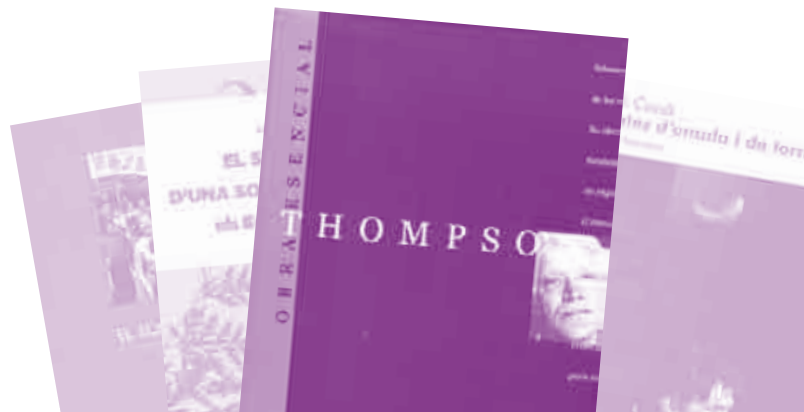
Un oficial del cotó de Manchester criticava als patrons el 1818: «estos males que se infligen a los hombres han surgido de aquel terrible monopolio que existe en aquellos distritos, en donde la riqueza y el poder están en manos de unos pocos, que, con la arrogancia en sus corazones, se creen los señores del universo». Senyors de l'univers: Botín, Corcos-tegui, Pizarro, Taguas, «El «Pocero» de Seseña o els directius de les principals empreses financeres americanes.

Ja al 1817 hi havia gent que deia que si es treballés menys hores hi hauria feina per tots. En fi, una de les conclusions de la primera onada de la revolució industrial és que la gent pot arribar a consumir més productes però ser menys feliç i menys lliure. I sobretot que no existeix una línia prefixada ascendent pel que fa al progrés de la humanitat en el sentit de la millora de les condicions de vida i culturals de la societat, sinó que hom pot tornar enrere i passar de cobrar 30 xilings a la setmana a 4 o 5. Potser el

progrés científic pot acabar creant noves màquines i nous sistemes de producció més efectius, però no necessàriament la gent viurà millor. La gent viurà millor si el poble és capaç d'apropiar-se d'una bona part d'aquesta riquesa en pugna amb els beneficis del capital, i per aquesta lluita és necessari tenir sindicats forts, molt forts i una esquerra forta, molt forta. El que ha passat en aquest anys és que els beneficis del capital han augmentat mentre les rendes del treball s'han reduït. El resultat és que molts multimilionaris que no saben en què invertir els diners s'han inventat tota mena de productes que ni ells mateixos entenen. Tot plegat és una història molt coneguda.

Lord Byron (1788-1824) va escriure una cançó per als ludistes: «morirem lluitant o viurem lliures, i morin tots els reis menys el rei Ludd».¹ |

1 FONTANA, J., *Ante el espejo*. Crítica. Barcelona, 1994. Pàgina 138.

Contes d'onada i de tornada

Jordi Cussà

L'Albí. Berga, 2009

Matthew Tree | matthewtree@grupouni2.com

Escriptor

Tanta palla que hi ha, entre els llibres de ficció d'aquesta o qualsevol altra època, publicats en aquest o qualsevol altre país; tantes paraules ensopides, tantes frases flàccides, tantes històries anèmiques, tantes visions adotzenades de la vida. Ara bé, des de fa una dècada tenim, en aquesta època i en aquest país, un escriptor amb una veu escrita capaç d'anar des de l'humor més divertit fins a la tragèdia més trista en l'espai d'un paràgraf breu, com si fos la cosa més natural del món; un escriptor que domina tant el llenguatge culte com el llenguatge del carrer i que sap barrejar els dos amb prou destresa perquè semblin el mateix, un i indivisible; un autor que tot ho viu i ho veu a través del filtre per a ell gusporejant de la llengua.

I (gairebé) tothom passa d'ell. Jordi Cussà (1961) és un cas com un cabàs: tots els mandarins literaris de Catalunya patint per la qualitat de la literatura i vet aquí que han arraconat un dels seus millors escriptors durant gairebé una dècada, fins al punt que, per donar a llum l'últim llibre d'en Cussà, ha calgut que una petita editorial berguedana, L'Albí, hi hagi invertit els seus pocs recursos, atès

que totes les editorials barcelonines van refusar el llibre. Es tracta d'un recull de contes titulat *Contes d'onada i de tornada*. Obrim-lo a l'atzar.

Ens ha tocat la pàgina 32. No demanarem pas disculpes per citar-ne un tros raonablement llarg: «Joan Maspaus havia conegut Miss Walsh cinc anys enrere durant un cicle de conferències universitàries, classes magistrals i concerts de gala organitzats per la BSO, Boston Symphony Orchestra, de la qual Rosie era ja llavors, amb vint-i-nou anys molt joves, violoncel·lista titular. El Pere sabia que les llegendes de la plebs (o sigui les putes males llengües) no mentien gaire en referir-se a Joan Maspaus com un dels artistes més guerrers i batalladors, pel que fa a la promiscuïtat sexual.»

I ara deixem que l'atzar ens porti, posem per cas, a la pàgina 83 i un registre del tot diferent: «El mar era una planúria tan extensa que insinuava la corba que cenyeix totes les coses vives. El cel en canvi era un batibull de núvols en diferents plànols per entre els quals ara, però no adés, s'escolava un ullet de sol. El mar era d'un gris quasi metàl·lic, massa fred i fosc per comparar-lo als ulls de la noia, que s'havia assegut sobre un roc per descalçar-se, tot i que l'hivern s'acostava pas a pas i l'aigua, a més de salada i mansa, seria glaçada».

O bé sóc un dement analfabet o bé aquests dos paràgrafs són dues mostres d'una prosa atòpica, sorpre-

Fotografia: Alba Danés

Tots els mandarins literaris de Catalunya patint per la qualitat de la literatura i vet aquí que han arraconat un dels seus millors escriptors: Jordi Cussà

nent, rica i impregnada d'un ventall virolat d'emocions de vegades contradictòries, que és com les emocions solen ser.

Però si és tan bo, diran els fans de Dan Brown, com és que en Cussà no ven gaire? Vés a saber. Potser als lectors els desagrada que –en comptes d'escriure el mateix llibre deu o dotze cops, tal com fan tants escriptors– fa ciència-ficció, ficció històrica, novel·les de suspens i semi-autobiografia, segons com li dóna la gana. Potser els estaments literaris catalans –acostumats a vetllar sempre per la bona imatge del país– no volen avalar un autor que omple els seus llibres de ionquis, alcoholics i llibertins: els «altres catalans» autèntics. Potser les seves editorials –ha publicat amb cinc de diferents– no s'han esforçat prou a l'hora de promocionar els llibres d'en Cussà de manera que arribin als seus lectors naturals, que (sospito) deuen ser legió. En fi, la raó perquè s'hagi obviat l'obra cussiana tant, roman un misteri. D'aquest últim llibre, per exemple, només n'hi ha hagut dues ressenyes, i això a diris comarcals. Personalment, no ho entenc pas. Gens.

Els seus *Contes d'onada i de tornada* són una demostració més de la força i la versatilitat d'aquest autor. Hi passen tota mena de persones i situacions: uns amants condemnats al fracàs; uns músics inconscientment còmics; uns facinerosos inesperats; uns flirtejadors improbables; uns sidàtics curats per l'amor; uns italians...

Com que no sóc cap crític i tan sols vull que més gent comparteixi el plaer que he experimentat en llegir aquest llibre del Cussà (i els anteriors) només em queda recomanar als lectors d'aquesta revista que encarreguin *Contes d'onada i de tornada* al seu llibreter de referència i de preferència o bé que el busquin a una llibreria en línia. Posaria la mà al foc que, havent-lo llegit, no se sentiran ni decebut ni defraudats. I, a més, tindran la satisfacció de saber que així estan afegint el seu gra de sorra a l'èxit literari de Jordi Cussà mentre encara viu. Tot i que la qualitat del que fa és prou alta perquè acabi com un d'aquells autors descoberts, lloats i santificats després de la pròpia defunció –com John Kennedy Toole (1937-1969) o Serguei Dovlàtov (1941-1990), posem per cas– al cap i a la fi, el prestigi pòstum (tal com ha dit el mateix Cussà en algun lloc) és, pel que fa a l'interfecte, la cosa més inútil que es pot imaginar. |

Cada dia,
sense voler,

LLEGEIXES

l'equivalent a

4.

pàgines.

Imagina, si vols, quantes coses genials pots arribar a llegir!

Premi d'assaig breu IRLA 2010

Per donar compliment a l'objectiu bàsic d'estimular l'estudi de la realitat política, econòmica, social i cultural dels Països Catalans, així com el seu pensament, la Fundació Josep Irla convoca el Premi d'assaig breu IRLA 2010, el qual es regeix a través de les següents bases.

Capítol Primer: Objecte

Article 1. Les obres que es presentin al Premi d'assaig breu IRLA 2010 hauran de versar entorn la realitat política, econòmica, social i cultural dels Països Catalans i els seus reptes de futur.

Article 2. Es valoraran especialment les obres que combinin l'exposició teòrica, la seva aplicació pràctica i la seva exemplificació a través de comparatives amb altres realitats.

Capítol Segon: Condicions de les obres

Article 3. Les obres hauran de ser estrictament inèdites i no podran haver estat premiades anteriorment.

Article 4. Totes les obres hauran d'estar escrites en llengua catalana.

Article 5. Les obres han de tenir una extensió d'entre 180.000 i 200.000 caràcters comptant els espais.

Capítol Tercer: Contingut del premi

Article 6. El Premi d'assaig breu IRLA 2010 està dotat amb 6.000 euros, en concepte de drets d'autor, que es faran efectius a partir de la seva concessió pública. Previ lliurament dels 6.000 euros, l'autor/a haurà de signar el contracte corresponent segons la llei vigent. Aquesta dotació no inclou els impostos que sigui pertinent aplicar.

Article 7. L'atorgament del premi comporta que l'autor/a de l'obra guanyadora cedeix en exclusiva per tot el període de vigència dels drets de propietat intel·lectual a la Fundació Josep Irla, tots els drets d'explotació sobre aquesta, per a totes les modalitats d'edició, en qualsevol format o suport, incloent la traducció en tots els idiomes. La Fundació Josep Irla podrà subscriure amb tercers els acords que siguin necessaris per possibilitar-ne l'òptima explotació en les diverses modalitats, o bé efectuar l'esmentada explotació directament per si mateixa.

Article 8. La Fundació Josep Irla es reserva el dret a publicar aquelles obres no premiades que consideri d'una qualitat remarcable, sempre que l'autor/a hi estigui d'acord.

Article 9. Si el Jurat ho creu oportú, el premi podrà ser considerat desert i excepcionalment, concedit ex aequo, repartint el premi per igual entre els premiats.

Capítol Quart: Resolució del premi

Article 10. La resolució del Premi d'assaig breu IRLA 2010 anirà a càrrec d'un Jurat compost per cinc personalitats destacades del món polític, econòmic, social i cultural dels Països Catalans, proposats pel Patronat de la Fundació Josep Irla, així com un representant de la Fundació que exercirà la funció de secretari.

Article 11. Inicialment, la resolució del Premi d'assaig breu IRLA 2010 s'intentarà decidir per consens entre els membres del Jurat. Si aquest fet no fos possible es procedirà a una votació que es resoldrà per majoria simple. El veredict del jurat serà inapel·lable.

Article 12. La resolució del premi es farà pública en el marc de la Nit Irla 2010 que se celebrarà el 18 de març de 2010. Posteriorment, la Fundació Josep Irla celebrarà un acte de presentació de l'obra.

Capítol Cinquè: Presentació de les obres

Article 13. El termini de presentació d'originals finalitza el 26 de febrer de 2010 a les 14 hores.

Article 14. S'han de lliurar sis còpies en paper degudament enquadernades i una còpia en suport informàtic a la seu de la Fundació Josep Irla (Calàbria, 166 entresòl. 08015 Barcelona).

Article 15. Als originals hi haurà de constar el nom, els cognoms, l'adreça i el telèfon de l'autor/a i la data de presentació. Si es preferís emprar un pseudònim, l'autor/a haurà d'adjuntar als originals, una plica consistent en un sobre tancat on constarà a l'exterior el títol de l'obra i a l'interior el nom i els cognoms de l'autor/a, l'adreça i el telèfon.

Article 16. Els autors/es es comprometen a no retirar l'obra abans de fer-se pública l'adjudicació del premi. La presentació d'una obra comporta, així mateix, que l'autor/a no en té compromesos els drets d'edició i reproducció i que l'obra no ha estat presentada a cap altre premi o certamen pendent d'adjudicació.

Article 17. Un exemplar de cadascuna de les obres no premiades quedarà dipositat a la biblioteca de la Fundació Josep Irla. La resta d'originals podran ser retirats pels seus autors/es fins un màxim de tres mesos després de la resolució del premi.

Article 18. La presentació d'originals implica l'acceptació d'aquestes bases, que actuen en valor de contracte.

PORTAL

**El futur de l'esquerra,
tornar a la política**

FINESTRA

Espanya federal?
Klaus-Jürgen Nagel

**Abstenció a Catalunya:
una qüestió de marc cognitiu**
Xavier Fernández i Jaume López

CONNEXIONS

**L'esquerra avui: de la ideologia
al compromís amb la realitat**
Francesc Codina

**Com sortirà l'esquerra europea
de la seva crisi?**
Ernst Hillebrand

Crisi i socialdemocràcia
Antonio Papell

**L'esquerra davant l'abisme:
reflexionant la globalització**
Emma Gómez

NAVEGADOR

**El dilema del socialisme
europeu i el ressorgiment
de la socialdemocràcia
als països nòrdics**
Juan Carlos Cebrián

BLOC

Enyorança
Carles Bonet

FÒRUM

Josep Ramoneda
«La quantitat de xantatge del poder
econòmic és infinita
i la capacitat de resposta
del poder polític és molt escassa»
Una conversa
amb Joan Manuel Tresserras

FULL DE CÀLCUL

**Sobre la situació actual de les
finances ètiques a Catalunya**
Jordi Mari

EXPLORADOR

Xile: una visió de conjunt
César Yáñez i Marc Badia-Miró

ARXIU

**El revisionisme històric
i la relectura de la història
en el debat polític actual**
Giovanni C. Cattini

XARXA

**El sistema mèdic d'una societat
africana. Els evuzok del Camerun
de Lluís Mallart**
Rosa Calafat

**El somni republicà.
El republicanisme a les
comarques gironines 1900-1936
d'Enric Pujol**
Manuel Pérez

**Edward Palmer Thompson
de Dorothy Thompson**
Jordi Serrano

**Contes d'onada i de tornada
de Jordi Cussà**
Matthew Tree

